

บทที่ 4

ผลการศึกษา

จากการศึกษาเรื่อง “เศรษฐศาสตร์การเมืองของการพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง” ผู้วิจัยขอเสนอผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. พัฒนาการของภาคอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง
2. ผู้ขับเคลื่อนการสะสมทุนในการพัฒนาอุตสาหกรรม
3. การเมืองของการพัฒนาอุตสาหกรรม

พัฒนาการของกระบวนการการพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง

จากการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้วิจัย สามารถที่จะแบ่งช่วงแห่งการพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดระยองได้เป็น 3 ช่วงใหญ่ ๆ ดังนี้

1. อุตสาหกรรมยุคดั้งเดิม
2. อุตสาหกรรมหลังการสร้างถนนสุขุมวิท
3. การพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก

1. อุตสาหกรรมยุคดั้งเดิม

พื้นฐานทางเศรษฐกิจของจังหวัดระยองในสมัยกรุงศรีอยุธยาและธนบุรี อยู่ในวิธีการผลิตแบบยังชีพ (Self-Sufficient Economy) ภายใต้การเมืองระบอบไพร่ กล่าวคือ แต่ละครอบครัวจะผลิตสิ่งของที่ทำเป็นเพื่อใช้สอยในครัวเรือนและชุมชนเป็นหลัก ผลผลิตที่ได้จึงมีค่าเพื่อใช้ (Use Value) ไม่เน้นการผลิตเพื่อสร้างมูลค่าแลกเปลี่ยน (Exchange Value) วิธีการผลิตในสมัยนี้สะท้อนออกมาให้เห็นในรูปของ “การทำเพื่อกิน ทำเพื่ออยู่” ในระบอบการเมืองแบบไพร่ส่วนเกินทางการผลิต (Surplus Product) ที่ได้จำนวนหนึ่งของชาวบ้านระยอง จะถูกส่งให้แก่ชนชั้นปกครองในรูปของส่วย โดยขุนนางจะเป็นผู้เก็บส่วยและส่งเข้าเมืองหลวงในรูปของบรรณาการ 2 รูปแบบ คือ ส่วยบ้านและส่วยของป่า ส่วยบ้านจะเป็นผลผลิตในท้องถิ่นตามความถนัดและทรัพยากรที่มีอยู่โดยทั่วไป ส่วยบ้านของระยองจะได้แก่ ข้าว เสื่อ และได้สำหรับจุดไฟ ส่วนส่วยของป่าเป็นผลผลิตที่หาได้จากป่า เช่น ไม้ชนิดต่าง ๆ อาทิเช่น ไม้กฤษณา ไม้เต็ง ไม้ตะเคียน ฟืน รวมถึงของป่าอื่น ๆ เช่น ลูกสำรอง หน่อไม้ น้ำมันยาง เป็นต้น ส่วยเหล่านี้เมื่อรัฐได้รับมาแล้วก็เก็บไว้ใช้เองส่วนหนึ่งที่เหลืออีกส่วนหนึ่งจะใช้ในการค้ากับต่างประเทศโดยมีพระคลังสินค้าเป็นผู้ผูกขาดทางการค้าให้แก่พระมหากษัตริย์ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสุธี ประศาสนเศรษฐ, 2527, หน้า 169; สิริลักษณ์

ศักดิ์เกรียงไกร, 2523, หน้า 79; ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และ โอฟาร ถิ่นบางเตียว, 2549, หน้า 13; รัช ปุณโณทก, 2549, หน้า 5; ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2540, หน้า 16)

การประกอบการอุตสาหกรรมภายใต้วิถีการผลิตแบบพอยังชีพของชาวบ้านระยองสะท้อนออกมาให้เห็นในรูปของเศรษฐกิจแบบธรรมชาติ (Natural Economy) โดยการแปรรูปวัตถุดิบทางการเกษตรให้เป็นผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปอย่างง่าย ซึ่งอาศัยแรงงานครอบครัว ญาติพี่น้อง และทรัพยากรธรรมชาติเป็นพลังการผลิตที่สำคัญ ดังจะเห็นได้จากการนำเปลือกเส้ดหรือยางจากต้นยางนา ขางแดงจากปามาทำเป็นได้เพื่อใช้จุดให้แสงสว่าง การนำต้นกกมาทอเป็นสื่เพื่อใช้ในครอบครัวหรือส่งเป็นเครื่องบรรณาการให้แก่ทางราชการ เป็นต้น

ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ชาวจีนได้เข้ามามีบทบาทในแถบชายฝั่งทะเลตะวันออกมากขึ้น ด้วยลักษณะของชาวจีนอพยพที่เข้าตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกระยะแรก มิใช่ชาวจีนประเภทเสื้อผืนหมอนใบ ในทางตรงข้ามชาวจีนอพยพเหล่านี้ก่อนข้ามมีฐานะมีความรู้ทางด้านการค้าขาย การต่อเรือ การประมง ดังนั้นเมื่อชาวจีนอพยพเข้ามาอาศัยในจังหวัดระยอง จึงนำเอาวัฒนธรรมแบบผู้ประกอบการเข้ามาประยุกต์ใช้ในภาคเกษตรกรรม เช่น การประกอบการด้านเกษตรกรรมชาวจีนไม่นิยมทำเพื่อการยังชีพแต่เป็นการเกษตรเพื่อขาย ฉะนั้นจึงจะพบว่าชาวจีนเหล่านี้มักจะประกอบอาชีพเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว (Monocrops) ดังกรณีการทำสวนพริกไทยก็จะทำสวนพริกไทยอย่างเดียว ไม่ปลูกข้าวหรือพืชชนิดอื่น ๆ ไว้รับประทานแต่จะใช้เงินที่ได้จากการค้าขายนำไปซื้อสินค้าเหล่านี้แทน (รัช ปุณโณทก, 2549, หน้า 7; ศรีบุญคันทราชีพ, 2540, หน้า 81-82; การตีมหาจันทร์, สัมภาษณ์ 19 มกราคม 2550)

ผลจากการอพยพของชาวจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดระยอง ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจของจังหวัดระยองที่เรียกว่า “ทวีลักษณะของการผลิต” กล่าวคือมีการผลิตเพื่อยังชีพของคนไทยควบคู่ไปกับการผลิตเพื่อขายของคนจีน หากจะพิจารณาถึงการดำรงอยู่ของการผลิตสองรูปแบบที่ก่อตัวขึ้นนั้น กล่าวได้ว่าตั้งอยู่บนพื้นฐาน “กระบวนการแบ่งงานกันทำตามชาติพันธุ์” โดยอาชีพหลักของคนไทยจะเน้นไปที่การเกษตรกรรมแบบยังชีพได้แก่ การทำสวนทำไร่ ทำนา และทำประมง เป็นหลัก ในขณะที่อาชีพของชาวจีนจะมุ่งเน้นไปทางการค้าขายผลผลิตทางการเกษตรกรรม ทั้งผลผลิตที่ชาวจีนเหล่านี้สามารถผลิตขึ้นมาได้หรือผลผลิตที่รับซื้อจากคนไทย ดังตัวอย่างเช่น การปลูกข่าวนั้นจะเป็นอาชีพหลักของคนไทย ในขณะที่ผู้รับซื้อข่าวนและกิจการโรงสีนั้นจะมีชาวจีนเป็นผู้ประกอบการ หรือการปลูกอ้อยจะเป็นอาชีพของคนไทย ในขณะที่ผู้ผลิตและผู้ค้ำน้ำตาลนั้นจะเป็นอาชีพหลักของคนจีน บทบาทของชาวจีนในเรื่องการค้าขายภายในจังหวัดระยอง เห็นได้ชัดเจนจากการมีองค์กรกงสีของคนจีนเป็นผู้ผูกขาดในการรับส่งสินค้าระหว่างร้านค้ากับเรือสินค้าที่วิ่งรับส่งสินค้าที่ตลาดปากน้ำประแสร์ (สุวินัย ภรณวลัย, 2533, หน้า

221; The Crawford Papers, 1967, pp. 422-423 อ้างถึงใน นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2538, หน้า 150; เฉลียว ราชบุรี, 2549, หน้า 456)

การประกอบการในภาคอุตสาหกรรมที่ก่อตัวขึ้นในช่วงนี้ จึงเป็นอุตสาหกรรมที่มีฐานการผลิตอยู่ที่ภาคเกษตรกรรม โดยมีคนจีนเป็นผู้ประกอบการที่สำคัญ เช่น การเกิดขึ้นโรงสีข้าวสมัยใหม่ซึ่งเรียกโดยทั่วไปว่า “โรงสีไฟ” เนื่องจากเป็นโรงสีที่ใช้เครื่องจักรไอน้ำ (เครื่องสตรัม) หรือบางแห่งก็ใช้เครื่องยนต์ จากการศึกษพบว่าในช่วงปี พ.ศ. 2461 - 2472 มีโรงสีไฟที่สำคัญเกิดขึ้นในจังหวัดระยองจำนวน 8 แห่ง ดังแสดงได้ในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนโรงสีข้าวในพื้นที่จังหวัดระยอง พ.ศ.2461-2472 (เฉลียว ราชบุรี, 2549, หน้า 134)

ชื่อโรงสี	เจ้าของ	ที่ตั้ง	ปีที่ตั้ง	กำลังการผลิต/วัน
สวดหลี	นายสวดหลี	อ.แกลง	2461	5 เกวียน
บุญศิริอุปกรณ์	พระแกลงแก่วัฒน์	อ.แกลง	2467	6 เกวียน
ศรีอุดมปรีดา	นายปิง สัตย์อุดม	อ.เมือง	2467	3 เกวียน
ราษฎร์เจริญสาธิตกิจ	นายชอกกี้	อ.แกลง	2468	13 เกวียน
บุญศิริ (2)	นายอำพร บุญศิริ	อ.แกลง	2468	5 เกวียน
บุญศิริสามัคคี	นายพูน บุญศิริ	อ.เมือง	2468	3 เกวียน
กิมสวด	นายกิมสวดและหุ้นส่วน	อ.แกลง	2470	6 เกวียน
เจริญสุขยุติธรรม	นางผาด แซ่ตัน	อ.แกลง	2472	4 เกวียน

เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้ประกอบการคนสำคัญของโรงงานอุตสาหกรรมประเภทนั้นนอกจากจะเป็นคนจีนแล้ว ยังมีชนชั้นปกครองในท้องถิ่น คือ ตระกูลบุญศิริของพระแกลงแก่วัฒน์ เข้ามาเป็นเจ้าของกิจการโรงสีข้าวถึง 3 แห่งด้วยกัน คือ โรงสีบุญศิริ โรงสีบุญศิริอุปกรณ์ และโรงสีบุญศิริสามัคคี

นอกจากโรงสีข้าวแล้วในช่วงเวลาดังกล่าวยังมีโรงเลื่อยที่ใช้เครื่องจักรเกิดขึ้นในปี พ.ศ.2464 ที่ตลาดสามย่าน อำเภอแกลง โดยโรงเลื่อยแห่งนี้สามารถเลื่อยไม้ได้ถึง 5 ยกต่อวัน การเกิดขึ้นของโรงเลื่อยมีผลให้ชาวบ้านบางกลุ่มเริ่มที่จะเปลี่ยนอาชีพจากการเกษตรกรรมไปเป็นกรรมกรขายแรงงานในโรงเลื่อยแทน หรือกรณีของการตั้งโรงงานน้ำแข็งเพื่อรองรับการส่งปลาและอาหารทะเลเข้ากรุงเทพฯ เพราะที่ผ่านมาต้องสั่งซื้อน้ำแข็งจากกรุงเทพฯ โดยตรง ดังนั้นเมื่อน้ำแข็ง

เหล่านี้มาถึงจังหวัดระยองก็จะละลายไปเกือบครึ่ง หรือเวลาช่วงมรสุมเรือที่มาจากกรุงเทพฯ ก็จะไม่วะที่อ่าวระยอง จึงต้องเตรียมปลาใส่เกวียนหรือลงเรือใบ ไปขึ้นเรือเมลต์ที่บ้านเพ เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวในปี พ.ศ. 2468 นายโสทธิ(ซัว) ภิญโญชนต์ จึงได้ตัดสินใจสร้าง โรงน้ำแข็งขึ้นโดยนำเข้าเครื่องจักรจากประเทศเยอรมนี โรงน้ำแข็งแห่งนี้ถือเป็นแห่งแรกในจังหวัดระยอง นอกจากนี้ที่กล่าวไปแล้วโรงงานอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ยังมี โรงต่อเรือ โรงหีบอ้อย โรงน้ำตาล โรงน้ำปลา โรงบ่มยาง โรงทำเคย เป็นต้น (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และโอฬาร ถิ่นบางเตียว, 2549, หน้า 15; เกลียว ราชนูรี, 2549, หน้า 110-111, 135; ธงชัย จิรวัดวนิช, 2549, หน้า 406-407)

กล่าวโดยสรุปลักษณะอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงนี้เป็นลักษณะของอุตสาหกรรม การเกษตร กล่าวคือ การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรให้เป็นผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปชนิดต่าง ๆ ในช่วงแรกเป็นลักษณะของหัตถอุตสาหกรรมที่อาศัยพลังการผลิตจากครอบครัวและญาติพี่น้องเป็นหลัก แต่ต่อมาก็เริ่มมีโรงงานอุตสาหกรรมการเกษตรเกิดขึ้น โดยมีชาวจีนเป็นผู้ประกอบการคนสำคัญ

2. อุตสาหกรรมหลังการสร้างถนนสุขุมวิท

ทวีลักษณะของการผลิตในจังหวัดระยองดำเนินควบคู่กันเรื่อยมาจนกระทั่งถึงการสร้าง ถนนสุขุมวิทและการสร้างสะพานเทพหัสดินทร์ (สะพานข้ามแม่น้ำบางปะกง) ในช่วงทศวรรษ 2490 การสร้างถนนสุขุมวิทส่งผลให้โครงสร้างทางเศรษฐกิจของจังหวัดระยองเปลี่ยนจากการผลิตสองรูปแบบไปสู่การผลิตเพื่อขายเป็นหลัก ทั้งนี้เพราะผลของการเปลี่ยนแปลงระบบคมนาคมขนส่งจากทางน้ำไปสู่การใช้ถนน ทำให้การเดินทางเข้าสู่กรุงเทพฯ มีความสะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น เนื่องจากเส้นทางคมนาคมทางน้ำของจังหวัดระยองที่ผ่านมาทำให้การค้าขายกับกรุงเทพฯ มีข้อจำกัดและไม่ขยายตัวเท่าที่ควร ทั้งนี้เพราะการขนถ่ายสินค้าหรือการเดินทางนั้นจะมีเพียงทางเรือเป็นหลัก เส้นทางเดินเรือในชายฝั่งทะเลตะวันออกจะเริ่มขึ้นตั้งแต่ท่าแหลม จังหวัดจันทบุรี ไปปากน้ำประแสร์ จังหวัดระยอง แล้วแวะที่เกาะสีชังและอำเภอมะขาม จังหวัดชลบุรี ไปสิ้นสุดที่ท่าราชวงศ์ กรุงเทพฯ การเดินทางดังกล่าวอาจต้องใช้เวลาราว 2 วัน โดยมีเรือเพียงสัปดาห์ละ 1-2 เที่ยวเท่านั้น ดังนั้นถนนสุขุมวิทในมิติหนึ่งจึงเปรียบเสมือนประตูที่เปิดช่องให้ระบบทุนนิยมแห่งชาติสามารถที่จะผนวกเศรษฐกิจของจังหวัดระยองให้เข้าสู่วงจรสินค้าของทุน และอีกมิติหนึ่งถนนสุขุมวิทก็เป็นปัจจัยแรงให้ผู้คนในจังหวัดระยองหันมาผลิตสินค้าเกษตรเพื่อตอบสนองระบบทุนนิยมแห่งชาติมากขึ้น (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และโอฬาร ถิ่นบางเตียว, 2549, หน้า 10-11; ธวัช ปุณโณทก, สัมภาษณ์ 11 มกราคม 2550)

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าถนนสุขุมวิทเปรียบเสมือนจุดเริ่มต้นที่ทำให้ชาวบ้านระยองเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิต กล่าวคือ ชาวบ้านหันไปผลิตสินค้าเฉพาะอย่างเพื่อตอบสนองความต้องการของระบบทุนนิยมแห่งชาติมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากการเปลี่ยนแปลง

รูปแบบการผลิตของชาวบ้าน เช่น จากเดิมที่เคยทำนา ก็หันไปปลูกทุเรียน ทั้งนี้เพราะทุเรียนสามารถที่จะขายได้ราคาดีกว่าข้าว การทำประมงจากเดิมที่ชาวบ้านเคยใช้เรือ โป๊ะก็เปลี่ยนไปเป็นการใช้ฉวน เพราะสามารถที่จะจับปลาได้จำนวนมาก ป่าจากเดิมที่เคยเป็นสถานที่หาของป่าเป็นแหล่งสมุนไพร ก็เริ่มที่จะถูกบุกรุกและทำลายหรือการที่บริษัทบอมเบย์เบอร์มา เข้ามาตั้งโรงงานมันสำปะหลังไทย โอปิกาซึ่งเป็นโรงงานที่ใหญ่ที่สุดในภาคตะวันออก ทำให้ชาวบ้านต่างหันมาปลูกมันสำปะหลังมากขึ้นและลดพื้นที่การปลูกอ้อย ถั่วลิสง ทั้งนี้เพราะโรงงานแห่งนี้เป็นตลาดขนาดใหญ่ในการรองรับผลผลิตของชาวบ้าน (เซ่ง ลีปัทมากุล, สัมภาษณ์ 15 สิงหาคม 2548; สุวัจน์ แสงมณี, สัมภาษณ์ 28 พฤษภาคม, 2548)

การผลิตเพื่อขายหลังการสร้างถนนสุขุมวิทยังมีผลให้อุตสาหกรรมป่าน้ำขยายตัวขึ้น แม้จะมีการทำอุตสาหกรรมป่าน้ำอยู่บ้างในอดีต ดังเช่น กรณีของเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีที่เริ่มทำกิจการป่าน้ำที่อำเภอศรีราชา มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2441 แต่กิจการป่าน้ำของบริษัทศรีมหาธาตกลับขยายตัวในช่วงหลังจากการสร้างถนนสุขุมวิท ทั้งนี้เพราะการคมนาคมที่สะดวกขึ้น ทำให้บริษัทสามารถที่จะใช้รถยนต์ชักลาก ไม้ซุงเพื่อนำไม้เข้ามาแปรรูปได้จำนวนมากโดยเฉพาะในช่วง พ.ศ. 2499 บริษัท สามารถแปรรูปไม้ได้ถึงเดือนละ 1,500 ตัน และในปี พ.ศ. 2500 สามารถแปรรูปไม้ได้ถึงเดือนละ 2,000 ตัน เพื่อส่งไปยังกรุงเทพฯ และปริมณฑลรวมถึงตลาดในต่างประเทศ เช่น เมืองลิเวอร์พูล เมืองกาสโกว์ เป็นต้น หรือกรณีของการขยายตัวของโรงเลื่อยในจังหวัดระยอง เช่น โรงเลื่อยบ้านค่าย ที่ได้สัมปทานในป่าด้านทิศเหนือของอำเภอบ้านค่าย โรงเลื่อยบ้านแกลงที่ได้สัมปทานป่าในบริเวณเขาขยายคาและป่าตำบลกระเจดบน ตำบลสำนักทอง ติดต่อไปจนถึงอำเภอวังจันทร์ โรงเลื่อยสามย่านที่ได้รับสัมปทานป่ากระแสน โรงเลื่อยพัฒนาการ ที่ได้สัมปทานป่าเขาชะเมา โรงเลื่อยกองหิน ที่ได้สัมปทานป่าทางด้านทิศเหนือของอำเภอแกลงและบางส่วนของอำเภอท่าใหม่(จังหวัดจันทบุรี) เป็นต้น (สุมาลี พันธุ์รา, 2543, หน้า 114; ธวัช ปุณ โณทก, 2549, หน้า 8-9; ธวัช ปุณ โณทก, สัมภาษณ์ 11 มกราคม 2550)

ผลจากการให้สัมปทานป่าน้ำในช่วงทศวรรษ 2510-2510 ก่อให้เกิดพื้นที่ว่างเปล่าจำนวนมากนำไปสู่การเข้าไปจับจองที่ดินของนายทุนและชาวบ้านเพื่อเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจเพราะในขณะนั้น มีการขยายตัวของโรงงานน้ำตาล โรงงานแปรงมันสำปะหลังในพื้นที่จังหวัดระยอง โรงงานเหล่านี้ถือเป็นตลาดชั้นดีในการรองรับผลผลิตทางการเกษตร ทำให้ชาวบ้านจำนวนมากหันไปเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น อ้อย มันสำปะหลัง ยางพารา ปอ ข้าวโพด การปลูกพืชของชาวบ้านนั้นได้รับการสนับสนุนทั้งทางตรงและทางอ้อมจากนายทุน คือ การให้ชาวไร่กู้เงินโดยให้ใช้หนี้ด้วยผลผลิตจากไร่หรือการรับซื้อผลผลิตจากไร่เพื่อขายให้กับโรงงานอุตสาหกรรม ประกอบกับช่วงเวลาดังกล่าวการปลูกพืชเศรษฐกิจได้รับการสนับสนุนอย่างดีจากรัฐบาล โดยมีนโยบายส่งเสริม

การปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดโลก เพราะผลของสงครามโลกครั้งที่สองซึ่งทำให้พื้นที่เพาะปลูกพืชในแถบยุโรปและหลายประเทศได้รับความเสียหายเป็นจำนวน มาก (รัช ปุณ โณทก, 2549, หน้า 8-11)

การผลิตเพื่อขายหลังการสร้างถนนสู่ชุมวิทย์ยังมีผลให้เกิดการผลิตแบบทุนนิยมในภาคเกษตรกรรมเกิดขึ้น กล่าวคือ ความต้องการผลผลิตทางการเกษตรจำนวนมากเพื่อป้อนให้กับโรงงานอุตสาหกรรม แต่ด้วยระยะเวลาที่จำกัดและมีอัตราการแข่งขันสูงทำให้ผู้ผลิตอิสระรายย่อยเริ่มเปลี่ยนพฤติกรรมในการผลิตของตนเอง กล่าวคือ เริ่มมีการจ้างแรงงานมากขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิต ตั้งแต่วิธีการแสวงหาปัจจัยการผลิต การควบคุมแรงงานและการคุ้มกันผลผลิต โดยอาศัยความรุนแรงเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ส่วนเกินทางการผลิต

“ค่ายนรก” หรือ “ขุมนรก” จึงเป็นคำจำกัดความซึ่งใช้เรียกพื้นที่ทางเศรษฐกิจของกลุ่มหลงจู้ไร้อ้อย ซึ่งพื้นที่เหล่านี้จะมีการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ เช่น การปลูกอ้อย ปลูกมันสำปะหลัง การผลิตน้ำตาล การผลิตแป้งมันสำปะหลัง การแปรรูปไม้ เป็นต้น การเกิดขึ้นของค่ายนรกได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างหลงจู้กับลูกไร่ จากเดิมที่มีความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ กลายเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะของนายกับทาส หรือนายจ้างกับลูกจ้างความรุนแรงถูกนำมาใช้ในการตัดสินใจ (สุมาลี พันธุ์ยุรา, 2543, หน้า 135-138)

ตัวอย่างค่ายนรกของจังหวัดระยอง เช่น กรณีของชาวจีนตระกูลลี อันประกอบด้วย นายประเสริฐ ลีสกุล นายประสิทธิ์ ลีสกุล นายไพบูลย์ ลีสกุล ที่รวมตัวกันเรียกตัวเองว่า “สิงห์ป่าซุง” ผู้ซึ่งเข้าจับจองที่ดินทำกินและเจ้าของไร่มันสำปะหลัง สิงห์ป่าซุงที่อยู่บนพื้นที่ของปลวกแดงบนตำบลตาสีห์ อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง นายทุนกลุ่มนี้ได้ใช้วิธีการอย่างเข้มงวดในการควบคุมแรงงานในไร่ โดยในเวลากลางคืนหลังจากที่คนงานต่างไร่เสร็จเรียบร้อยแล้วต้องเข้านอนในกรงไม้สามารทที่จะออกมาเดินเล่นพักผ่อนได้ เนื่องจากในไร่มีการเลี้ยงสุนัขไว้หลายสิบตัว ภายในบริเวณไร่หัวหน้าคนงานจะมีอาวุธปืนกลและปืนพกติดตัวตลอดเวลา หากมีคนแปลกหน้าพดหลงเข้าไปก็จะโดนซ้อมอย่างทารุณ เมื่อคนงานคนไหนขอลาออกก็จะถูกข่มขู่โดยห้ามนำเรื่องราวภายในไร่ไปเปิดเผย เพราะไม่เช่นนั้นแล้วนายทุนเหล่านี้ก็จะส่งมือปืนตามไปฆ่า วิธีการควบคุมแรงงานในไร่ สิงห์ป่าซุงจะใช้วิธีการยึดบัตรประชาชน เมื่อคนงานทนวิธีการทำงานในไร่ไม่ได้ก็จะพยายามหลบหนีออกมา หากคนงานคนใดสามารถที่จะหลบหนีออกไปได้นายทุนกลุ่มนี้ ก็จะนำบัตรประชาชนไปแจ้งความกับเจ้าหน้าที่ตำรวจและกล่าวหาคนงานผู้นั้นว่าเป็นผู้ทุจริตลักทรัพย์ ส่งผลให้คนงานถูกทางราชการตามจับกุมเพื่อดำเนินคดี (สุมาลี พันธุ์ยุรา, 2543, หน้า 172-175)

อย่างไรก็ตามทุนนิยมในภาคเกษตรกรรมของจังหวัดระยอง ก็ไม่สามารถที่จะขยายตัวได้เนื่องจากถูกแซงแทรกจากรัฐไทย กล่าวคือ ภายหลังจากคณะปฏิวัติโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

ขึ้นครองอำนาจในช่วงต้นทศวรรษ 2500 ได้มีนโยบายปราบปรามบุคคลที่เป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ ดังนั้นปฏิบัติการกวาดล้างบรรดาเจ้าพ่อ ผู้มีอิทธิพล รวมทั้งอันธพาลทั้งหลายจึงเกิดขึ้น บรรดาหลงจู๊เจ้าของค่ายนรก คือกลุ่มเป้าหมายอีกกลุ่มหนึ่งในการกวาดล้าง ทั้งนี้เพราะรัฐบาลได้รับรายงานจากหน่วยสืบราชการลับว่า ค่ายนรกนี้เป็นแหล่งของโจรและเป็นที่สะสมอาวุธสงคราม นำไปสู่การตรวจค้นตามบริเวณไร่ฮ้อย ไร่มัน โรงน้ำตาล โรงงานแปรงมันสำปะหลัง และโรงเลื่อยของบรรดาหลงจู๊ในเขตจังหวัดชลบุรีและระยอง ซึ่งผลการตรวจค้นนั้นพบอาวุธสงครามและเครื่องมืออุปกรณ์ต่าง ๆ จำนวนมาก ทำให้รัฐบาลตั้งข้อสงสัยว่าตามบริเวณไร่และโรงงานของหลงจู๊อาจเป็นช่องโจรที่มีวัตถุประสงค์ทางการเมือง ส่งผลให้หลงจู๊ส่วนหนึ่งถูกกล่าวหาว่าให้ความร่วมมือกับฝ่ายคอมมิวนิสต์ บางคนถูกจับดำเนินคดี ผลของการปราบปรามส่งผลให้หลงจู๊เหล่านี้ถูกจำกัดบทบาทแต่ก็มีได้ยุติบทบาทลงอย่างสิ้นเชิง (สุมาลี พันธุ์ยุรา, 2543, หน้า 143-150)

ในส่วนของภาคอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นหลังการสร้างถนนสุขุมวิท ยังคงเป็นอุตสาหกรรมที่มีฐานและเกี่ยวเนื่องกับภาคเกษตรกรรม เช่น โรงสีข้าว โรงงานแปรงมันสำปะหลัง โรงเลื่อย โรงน้ำตาล ดังแสดงได้ในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงโรงงานอุตสาหกรรมของจังหวัดระยอง พ.ศ. 2499 (เฉลิม ราชบุรี, 2549, หน้า 135)

ประเภทโรงงานอุตสาหกรรม	จำนวน (โรง)
โรงงานแปรงมันสำปะหลัง	29
โรงสีข้าว	26
โรงน้ำตาล	25
โรงเลื่อยจักร	13
โรงน้ำตาล	6
โรงน้ำแข็ง	4

ต่อมาก็เริ่มที่จะมีโรงงานอุตสาหกรรมสมัยใหม่ที่ไม่มีฐานอยู่ที่ภาคเกษตรกรรมแต่เป็นโรงงานที่สนับสนุนและให้บริการแก่ภาคเกษตรกรรมปรากฏให้เห็นในจังหวัดระยอง เช่น โรงซ่อมเครื่องจักรและเครื่องยนต์ โรงสร้างตัวถังรถยนต์ โรงงานเหล่านี้เกิดขึ้นมาเพื่อสนับสนุนการผลิตเพื่อขายโดยให้บริการเกี่ยวกับการซ่อมเครื่องจักรเครื่องยนต์แก่รถยนต์ รถบรรทุกที่ขนส่งสินค้า และวัตถุดิบให้แก่โรงงานแปรงผลผลิตทางการเกษตร หรือกรณีของโรงน้ำแข็ง ห้องเย็น ที่

ขยายตัวเพื่อตอบสนองกิจการเรือประมงที่ต้องออกไปจับปลาห่างจากชายฝั่งมากขึ้น (อำพิกา สวัสดิ์วงศ์, 2545, หน้า 134; วิโรจน์ กังสนิษฐ์, สัมภาษณ์ 14 กันยายน 2549) ดังแสดงได้ในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 แสดงโรงงานอุตสาหกรรมของจังหวัดระยอง พ.ศ. 2504 (อำพิกา สวัสดิ์วงศ์, 2545, หน้า 131 – 132)

ประเภทโรงงานอุตสาหกรรม	จำนวน(โรง)
โรงซ่อมเครื่องจักร	10
โรงซ่อมเครื่องยนต์	9
โรงซ่อมแบตเตอรี่	4
โรงเชื่อมและทำแผ่นโลหะ	3
โรงสร้างตัวถังรถยนต์	3
ห้องเย็น	2

พลวัตรของอุตสาหกรรมจังหวัดระยองหลังการสร้างถนนสุขุมวิท ปรากฏให้เห็นในเชิงปริมาณ โดยมีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องทุก ๆ ปี เช่น ในช่วงปี พ.ศ. 2512-2520 มีโรงงานอุตสาหกรรม 126 โรงเพิ่มขึ้นเป็น 155 โรงในปี พ.ศ. 2521 เป็น 191 โรงในปี พ.ศ. 2523 เพิ่มขึ้นเป็น 322 โรงในปี พ.ศ. 2528 และ 336 โรง ในปี พ.ศ. 2530 ดังแสดงได้ในภาพที่ 5

ภาพที่ 5 จำนวนโรงงานอุตสาหกรรมของจังหวัดระยองระหว่างปี พ.ศ. 2512-2530 (สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดระยอง ข้อมูล ณ วันที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2550)

จำนวนโรงงานอุตสาหกรรมที่เพิ่มมากขึ้นนี้ สอดคล้องกับตัวเลขมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมของภาคอุตสาหกรรมที่มีอัตราเฉลี่ยสูงขึ้นเกือบทุกปีดังแสดงได้ในตารางที่ 4 แต่หากจะเปรียบเทียบสัดส่วนของมูลค่าผลิตภัณฑ์ระหว่างภาคเกษตรกรรมและภาคอุตสาหกรรมแล้ว (เฉพาะอุตสาหกรรมการผลิต) ก็จะพบว่า ตัวเลขของการผลิตภาคอุตสาหกรรมยังมีมูลค่าต่ำมาก คือ ร้อยละ 4.1 ในปี พ.ศ.2519 เพิ่มขึ้นร้อยละ 4.8 ในปี พ.ศ.2525

ตารางที่ 4 สัดส่วนของผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดระยองปี พ.ศ. 2519 – พ.ศ. 2525 (สวัสดีใจเย็น, 2528, หน้า 226 – 227)

(ราคาคงที่ ปี พ.ศ.2515) ภาคเกษตรกรรม : ภาคอุตสาหกรรม

หน่วย : ล้านบาท

ปี พ.ศ.	สาขาการผลิต			
	ภาคเกษตรกรรม		ภาคอุตสาหกรรม	
	GPP	ร้อยละ	GPP	ร้อยละ
2519	1,502.2	59.6	103.4	4.1
2520	1,581.7	57.8	123.3	4.5
2521	1,563.9	57.0	122.9	4.5
2522	1,188.5	52.0	128.1	5.6
2523	1,164.2	51.2	99.7	4.4
2524	1,594.7	52.56	121.1	4.0
2525	1,559.2	48.3	154.4	4.8

ที่มา: กองบัญชาประชาชนติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ผลิตภัณฑ์จังหวัดฉบับปี พ.ศ.2524 และ ปี พ.ศ.2526

กล่าวโดยสรุปลักษณะอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ยังคงเป็นอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับภาคเกษตรกรรมเป็นหลัก แต่จุดมุ่งหมายในการประกอบการอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงนี้มุ่งไปที่การผลิตเพื่อขายเป็นหลัก การพัฒนาอุตสาหกรรมในช่วงนี้กล่าวได้ว่าแม้จะมีการความพยายามในการพัฒนาอุตสาหกรรมแต่ภาคอุตสาหกรรมก็มิใช่ตัวขับเคลื่อนหลักทางเศรษฐกิจของจังหวัดระยอง รายได้หลักของจังหวัดยังอยู่ที่ภาคเกษตรกรรม

3. การพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก

ภาคอุตสาหกรรมได้กลายมาเป็นตัวขับเคลื่อนเศรษฐกิจของจังหวัดระยอง หลังจากรัฐบาลได้ริเริ่มการพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก ในช่วงทศวรรษ 2530 โดยจังหวัดระยองถูกกำหนดให้เป็นที่ตั้งของอุตสาหกรรมหนัก โดยมีพื้นที่เป้าหมายของการพัฒนาอยู่ที่ตำบลมาบตาพุด เนื่องจากเป็นสถานที่ที่มีการวางท่าเรือท่าอุตสาหกรรมชาติจากอ่าวไทยมาขึ้นฝั่ง รัฐบาลและสำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติหรือสภาพัฒน์ฯ ตั้งความหวังไว้ว่าจะทำให้พื้นที่มาบตาพุดเป็นฐานของอุตสาหกรรมในระดับโลกและเป็นประตูทางเศรษฐกิจของประเทศไทย (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 อ้างถึงใน เสนาะ อุณาภูล, 2531, หน้า 19)

เมื่อพิจารณาเป้าหมายในการพัฒนาอุตสาหกรรมที่รัฐบาลได้วางไว้กับสภาพความเป็นจริงของพื้นที่ จะพบว่ามีช่องว่างแตกต่างกันอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากรายงานการเข้าสำรวจพื้นที่ของสำนักงานผังเมือง กระทรวงมหาดไทย เพื่อจัดทำผังเมืองรวมที่ชี้ให้เห็นว่า (สำนักงานผังเมือง, ม.ป.ป, หน้า 42 อ้างถึงใน เพ็ญ โฉม แซ่ตั้ง และวลัยพร มุขสุวรรณ, 2548, หน้า 22-23)

สภาพของพื้นที่ทั้งในด้านกายภาพ ประชากร สังคม เศรษฐกิจ ไม่ได้มีส่วนริเริ่มในการพัฒนาอุตสาหกรรมหลักแต่อย่างใด ดังจะเห็นได้จากความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่มีลักษณะเป็นชนบท ตลอดจนการให้บริการสาธารณูปโภคและสาธารณูปการมีน้อยและสามารถให้บริการได้เฉพาะคนในท้องถิ่นเท่านั้น เว้นแต่พื้นที่ดังกล่าวมีความได้เปรียบเกี่ยวกับโรงแยกก๊าซธรรมชาติ ความสามารถที่จะสร้างโรงงานอุตสาหกรรมหลักคือปิโตรเคมี การสร้างท่าเทียบเรือ มีที่ดินขนาดใหญ่และราคาถูก.....การวางผังเมืองรวมแหล่งอุตสาหกรรมหนักและชุมชนชุมชนนี้จึงเป็นการวางผังที่แตกต่างจากการวางผังเมืองรวมเมืองอื่นๆที่ได้ปฏิบัติมาแล้วโดยสิ้นเชิง เพราะการวางผังเมืองรวมในครั้งนี้เป็นการวางนโยบายกำหนดความต้องการจากเบื้องบนลงบนพื้นที่ที่ค่อนข้างจะว่างเปล่า

ด้วยเหตุนี้รัฐบาลต้องวางแผนท่วงบประมาณจำนวนมหาศาลเพื่อปิดช่องว่างดังกล่าว โดยได้ลงทุนก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานและเพิ่มประสิทธิภาพด้านการบริการสาธารณูปโภคและสาธารณูปการต่าง ๆ เช่น ถนน รถไฟ ระบบโทรคมนาคม น้ำ ไฟฟ้า เพื่อเป็นการกระตุ้นการลงทุนในช่วงของการวางแผนพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกนั้น ได้มีการประมาณการเงินลงทุนในระยะแรกไว้ประมาณ 100,000 ล้านบาท ในจำนวนนี้เป็นงบลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานประมาณ

25,000 ล้านบาทและงบลงทุนด้านอุตสาหกรรมประมาณ 75,000 ล้านบาท (สาวิตต์ โพธิวิหค, 2527, หน้า 7) ในส่วนของพื้นที่มาบตาพุด รัฐจะเป็นผู้ลงทุนในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานระยะแรกมีมูลค่าเงินลงทุนประมาณ 7,900 ล้านบาท และเริ่มมีการเวนคืนที่ดินในพื้นที่ตำบลมาบตาพุด อำเภอบ้านฉาง อำเภอเมืองระยอง เพื่อรองรับการเกิดขึ้นของนิคมอุตสาหกรรมในระยะแรกจำนวน 8,013 ไร่ (นิภา ต.ตุ้มสุทร และคณะ, 2532, หน้า 24,27)

แต่แผนการที่วางไว้ข้างต้นต้องหยุดชะงักลงในกลางทศวรรษ 2520 ทั้งนี้เนื่องจากปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญ 2 ประการ คือ (นิภา ต.ตุ้มสุทร และคณะ, 2532, หน้า 27-29; สมเจต เตรศุภ, สัมภาษณ์ 17 มกราคม 2549)

1. ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจของประเทศ ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่าโครงการฯ นี้เป็นโครงการขนาดใหญ่ที่คาดการณ์ว่าอาจจะต้องใช้ลงทุนถึง 100,000 ล้านบาทในช่วงแรก ขณะที่เงินลงทุนส่วนหนึ่งต้องอาศัยการกู้ยืมเงินจากต่างประเทศ จึงมีความวิตกกังวลว่าจะเป็นการสร้างภาระหนี้ต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น เพราะขณะนั้นภาระหนี้ต่างประเทศของไทยมีค่อนข้างสูง นอกจากนั้นยังมีปัญหาการขาดดุลการค้าและดุลการชำระเงินระหว่างประเทศ ประกอบกับรายได้ของภาครัฐมีแนวโน้มลดลง ทำให้ต้องมีการควบคุมงบประมาณรายจ่ายภาครัฐอย่างเข้มงวด ดังนั้นนโยบายทางด้านเศรษฐกิจของรัฐบาลในช่วงเวลานั้น จึงเน้นไปที่การรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจมากกว่าการกระตุ้นความเจริญเติบโตของเศรษฐกิจ

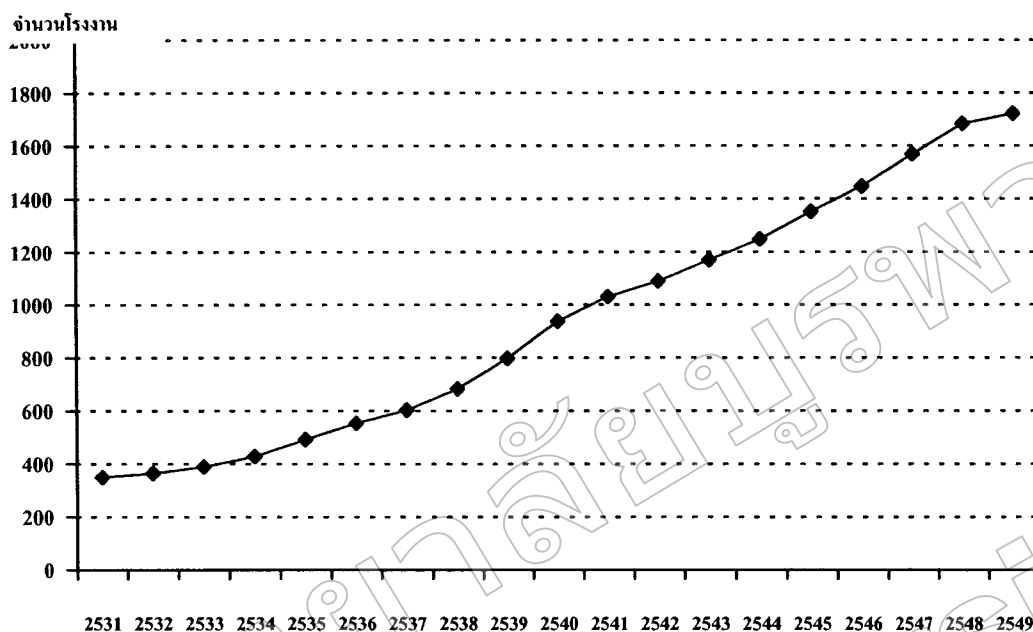
2. ปัญหาโครงการอุตสาหกรรมหนัก อุตสาหกรรมหนักในระยะนี้มีทั้งหมด 3 โครงการ คือ โรงแยกก๊าซ อุตสาหกรรมปุ๋ยแห่งชาติและอุตสาหกรรมปิโตรเคมี โรงแยกก๊าซนั้นจะป้อนก๊าซธรรมชาติส่วนหนึ่งเพื่อเป็นวัตถุดิบในการผลิตปุ๋ยเคมีและปิโตรเคมี ดังนั้นราคาก๊าซธรรมชาติในประเทศจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะกำหนดต้นทุนของราคาปุ๋ยเคมีและปิโตรเคมี ในขณะนั้นราคาน้ำมันในตลาดโลกมีราคาต่ำลงเนื่องจากมีปริมาณล้นตลาดเป็นผลให้ราคาปุ๋ยเคมีและปิโตรเคมี ซึ่งใช้น้ำมันหรือก๊าซธรรมชาติเป็นวัตถุดิบมีราคาต่ำลง นอกจากนี้แล้วผู้ผลิตรายใหญ่ ๆ ของโลกมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบทางด้านขนาดการผลิต (Economy of Scale) ต้นทุนการผลิตต่อหน่วยจึงต่ำกว่า สถานการณ์ดังกล่าวจึงไม่เอื้ออำนวยต่อโครงการปุ๋ยเคมีและปิโตรเคมีของไทยที่มีแนวโน้มว่าต้นทุนการผลิตจะสูงกว่าผู้ผลิตรายใหญ่ของโลก อันจะส่งผลกระทบต่อราคาทั้งในตลาดในประเทศและต่างประเทศ

อย่างไรก็ดีแล้วแต่โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก ก็สามารถขับเคลื่อนได้อีกครั้งหนึ่ง เมื่อพรรคการเมืองร่วมรัฐบาล นายทุนชาติและเทคโนแครตของสภาพัฒน์ฯ กดดัน พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นให้ดำเนินโครงการฯ ต่อไป โดยให้ปรับลดเงินลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานลงร้อยละ 30 และปรับแผนในการลงทุนเป็น 2 ช่วง คือ ดำเนิน

โครงการด้านโครงสร้างพื้นฐานและอุตสาหกรรมที่จำเป็นก่อน โดยให้ดำเนินโครงการพื้นฐานอื่น ๆ ในระยะเวลาถัดไป ภายหลังจากเริ่มดำเนินงานเศรษฐกิจไทยก็ทะยานขึ้น (Take-Off) ในช่วงทศวรรษ 2530 อันเป็นผลมาจากข้อตกลงพลาซ่า (Plaza Accord) ส่งผลให้ญี่ปุ่นต้องปรับอัตราแลกเปลี่ยนค่าเงินเยนสูงขึ้น ทำให้ราคาสินค้าส่งออกของญี่ปุ่นในตลาดโลกพุ่งขึ้น นักลงทุนจึงต้องย้ายฐานการผลิตบางส่วนไปประเทศอื่น ๆ เพื่อลดต้นทุนการผลิต ประเทศไทยก็เป็นอีกประเทศหนึ่งที่ได้รับอานิสงค์ดังกล่าว คือหลังปี พ.ศ. 2528 มีเงินทุนไหลเข้าประเทศไทยเป็นจำนวนมาก ส่วนหนึ่งคือเงินที่มาลงทุนในโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก

ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปข้างต้นว่าพื้นที่จังหวัดระยองได้ถูกกำหนดให้เป็นเขตพื้นที่ในการพัฒนาอุตสาหกรรมหนัก ดังนั้นโรงงานอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงนี้จึงเป็นโรงงานอุตสาหกรรมประเภทอุตสาหกรรมปิโตรเคมี การกลั่นน้ำมัน เคมีภัณฑ์และปิโยเคมี อาจกล่าวได้ว่าโรงงานอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นเหล่านี้เป็นโรงงานอุตสาหกรรมที่ไม่มีความสัมพันธ์กับโรงงานอุตสาหกรรมในท้องถิ่นเลย เพราะโรงงานอุตสาหกรรมในท้องถิ่นส่วนใหญ่จะเป็นโรงงานเกี่ยวกับการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรกรรม แต่อุตสาหกรรมสมัยใหม่เหล่านี้ในช่วงต้นก็ยังไม่ส่งผลกระทบต่อโดยตรงต่ออุตสาหกรรมแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรกรรมมากนัก เพราะการประกอบกิจการของโรงงานสมัยใหม่เป็นโรงงานที่ใช้เทคโนโลยีและเงินทุนสูง ลักษณะของวัตถุดิบที่ใช้เป็นปัจจัยการผลิตนั้น ก็มีความแตกต่างกันมากประกอบกับโรงงานอุตสาหกรรมเหล่านี้ส่วนใหญ่จะประกอบกิจการในเขตพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมมาตาปุดเป็นหลัก ในขณะที่โรงงานที่เกี่ยวข้องกับการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรเหล่านี้จะกระจายอยู่โดยรอบจังหวัดระยอง อย่างไรก็ตามแต่ก็มีผลกระทบทางอ้อมเกิดขึ้นกับอุตสาหกรรมของท้องถิ่นอยู่บ้าง เช่น ในกรณีของพื้นที่ปลูกมันสำปะหลังของชาวบ้านลดลงเพราะผลจากการขายที่ดินเพื่อรองรับภาคอุตสาหกรรมซึ่งมีผลต่อวัตถุดิบที่โรงงานอุตสาหกรรมเหล่านี้ต้องการ เป็นต้น (สำนักงานผังเมือง, ม.ป.ป., หน้า 40 อ้างถึงใน เพ็ญโฉม แซ่ตั้ง และวลัยพร मुखสุวรรณ, 2548, หน้า 22; วิโรจน์ กังศวินิชย์, สัมภาษณ์ 14 กันยายน 2549)

จากการศึกษา พบว่า ในช่วงนี้จำนวนโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง มีอัตราการขยายตัวที่เพิ่มขึ้นทุก ๆ ปี ดังแสดงได้ในภาพที่ 6 โดยในปี พ.ศ. 2531 จังหวัดระยองมีโรงงานอุตสาหกรรมเพียง 421 โรง เพิ่มขึ้นเป็น 937 โรง ในปี พ.ศ.2540 และเพิ่มเป็น 1,351 โรง ในปี พ.ศ.2545 โดยในปี พ.ศ.2549 จังหวัดระยองมีโรงงานทั้งหมดถึง 1,721 โรง (สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด, 2550)

ภาพที่ 6 จำนวนโรงงานอุตสาหกรรมของจังหวัดระยองระหว่างปี พ.ศ.2531-2549 (ที่มา: สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดระยอง ข้อมูล ณ วันที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2550)

ดังนั้นหากมองในมิติทางด้านเศรษฐกิจแล้ว กล่าวได้ว่าภาคอุตสาหกรรมเปรียบเสมือนตัวจักรสำคัญในการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Engine of Growth) ให้แก่จังหวัดระยอง ดังจะเห็นได้จากสัดส่วนของภาคอุตสาหกรรมในผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดที่เพิ่มขึ้นจาก 2,408 ล้านบาทในปี พ.ศ. 2530 เป็น 206,467 ล้านบาทในปี พ.ศ.2548 ดังแสดงได้ในตารางที่ 5 อันเป็นผลให้โครงสร้างทางเศรษฐกิจของจังหวัดระยองเปลี่ยนไปจากเดิมซึ่งที่มีฐานการผลิตอยู่ที่ภาคเกษตรกรรมไปสู่ภาคอุตสาหกรรม ดังจะเห็นได้จากสัดส่วนของภาคเกษตรกรรมต่อภาคอุตสาหกรรม (เฉพาะสาขาอุตสาหกรรมการผลิต) ในผลิตภัณฑ์มวลของจังหวัดตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530-2548 ที่ภาคอุตสาหกรรมมีแนวโน้มของอัตราการขยายตัวเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในขณะที่ภาคเกษตรกรรมแม้จะมีการขยายตัวมากขึ้น แต่ก็มีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป ดังแสดงได้ในตารางที่ 5 จะเห็นได้ว่าในปี พ.ศ. 2530 สัดส่วนผลิตภัณฑ์มวลรวมของภาคเกษตรกรรมยังมีอัตราที่สูงกว่าภาคอุตสาหกรรมโดยมีรายได้ประมาณ 5,581 ล้านบาท ขณะที่ภาคอุตสาหกรรมมีรายได้เพียง 2,408 ล้านบาท แต่หลังจากปี พ.ศ. 2532 เป็นต้นมา รายได้จากภาคอุตสาหกรรมก็เริ่มที่จะสูงกว่ารายได้จากภาคเกษตรกรรมและมีอัตราที่ห่างกันมากขึ้นเรื่อย ๆ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2538 เป็นต้นมา ในปี พ.ศ.

2538 สัดส่วนของภาคเกษตรกรรมต่อภาคอุตสาหกรรมแตกต่างกันประมาณ 3 เท่า ปี พ.ศ. 2543 แตกต่างกันประมาณ 15 เท่า และปี พ.ศ. 2548 แตกต่างกันประมาณ 17 เท่า ดังแสดงได้ในภาพที่ 7

ในขณะเดียวกันตัวเลขทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ของจังหวัดระยองก็มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นสูงขึ้นทุกปี โดยตัวเลขผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัด (Gross Provincial Product: GPP) เพิ่มขึ้นเกือบ 30.38 เท่าดังแสดงได้ในตารางที่ 6 และตัวเลขผลิตภัณฑ์มวลรวมรายจังหวัดเฉลี่ยต่อหัว (Gross Provincial Product: GPP per capita) ที่มีอัตราเพิ่มสูงขึ้นทุกปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540-2548 ตัวเลขรายได้ต่อหัวของประชากรในจังหวัดระยองถือเป็นตัวเลขที่สูงที่สุดในประเทศไทย ดังแสดงได้ในตารางที่ 7

การพัฒนาอุตสาหกรรมของระยองในปัจจุบันได้ขยายจากเขตมาบตาพุดไปสู่พื้นที่อื่นภายในจังหวัดครอบคลุมครบทุกอำเภอ ได้แก่ พื้นที่เขตอำเภอปลวกแดง อำเภอแกลง อำเภอบ้านค่าย กิ่งอำเภอนิคมพัฒนา อำเภอบ้านฉาง อำเภอวังจันทร์ และกิ่งอำเภอเขาชะเมา ในปัจจุบันโรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่ในนิคมอุตสาหกรรมทั้งหมด 6 นิคมฯ คือ นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด นิคมอุตสาหกรรมตะวันออก นิคมอุตสาหกรรมผาแดง นิคมอุตสาหกรรมอีสเทิร์นซีบอร์ด นิคมอุตสาหกรรมอมตะซิตี้ และนิคมอุตสาหกรรมเอเชีย เขตประกอบการอุตสาหกรรม 5 เขตฯ คือ เขตประกอบการฯ สยามอีสเทิร์นอินดัสเตรียลปาร์ค เขตประกอบการฯ ทีพีโอ เขตประกอบการฯ จี.เค.แลนด์ เขตประกอบการฯ บริษัทระยองที่ดินอุตสาหกรรม จำกัด เขตประกอบการฯ บริษัทสวนอุตสาหกรรมโรจนะ จำกัด ชุมชนอุตสาหกรรม 4 ชุมชนฯ คือ ชุมชนอุตสาหกรรม นครินทร์ อินดัสเตรียลปาร์ค ชุมชนอุตสาหกรรม เอส เอส พี พรอพเพอร์ตี้ ชุมชนอุตสาหกรรม บ.ทุนเท็กซ์อินดัสเตรียลปาร์ค จก. ชุมชนอุตสาหกรรม ไอพีพี และกลุ่มอุตสาหกรรม 2 กลุ่มฯ คือ สวนอุตสาหกรรม บ. ระยองอินดัสเตรียลปาร์ค จำกัด กลุ่มอุตสาหกรรมเครือเจริญโภคภัณฑ์

กล่าวโดยสรุปลักษณะการเกิดขึ้นของอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงนี้เป็นไปในลักษณะของอุตสาหกรรมที่ถูกบังคับให้เกิดจากส่วนกลาง (Forced Industrialization) ทั้งนี้เพราะแรงผลักดันจากส่วนกลางและแรงดึงดูดจากพื้นที่ การประกอบการอุตสาหกรรมในช่วงนี้ถือเป็นอุตสาหกรรมหนักที่ไม่มีฐานและไม่เกี่ยวเนื่องกับภาคเกษตรกรรมเลย ผลจากการพัฒนาอุตสาหกรรมในช่วงนี้ทำให้มีการนำเข้าเทคโนโลยีและเงินทุนจากต่างประเทศเป็นจำนวนมาก ผลของการพัฒนามองในมิติของความเติบโตทางด้านเศรษฐกิจแล้ว ภาคอุตสาหกรรมเปรียบเสมือนตัวจุดตัวเลขทางเศรษฐกิจในเติบโตขึ้นในอัตราก้าวกระโดด

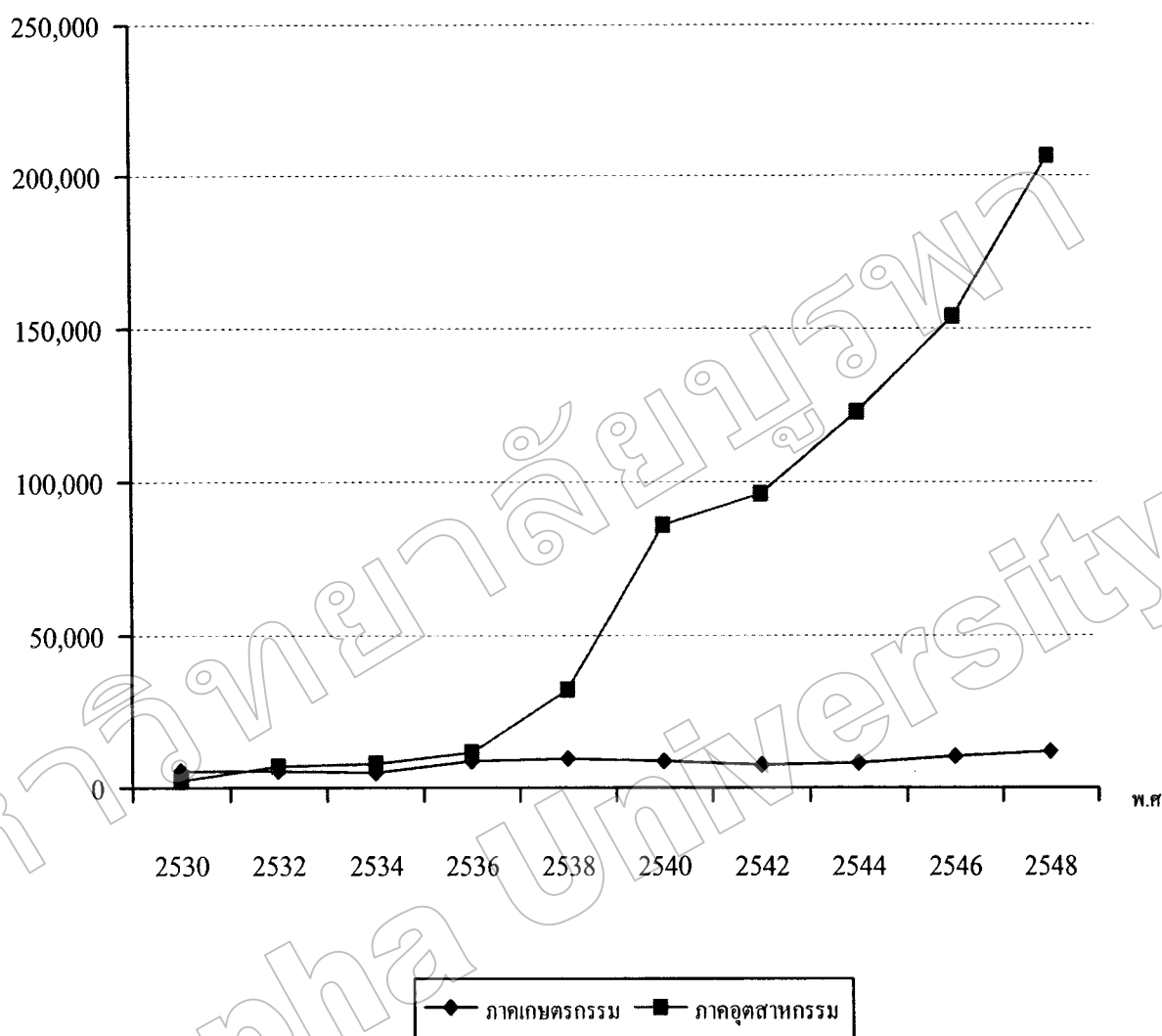
ตารางที่ 5 สัดส่วนของผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดระยองปีระหว่างปี พ.ศ. 2530 – พ.ศ. 2548

ภาคเกษตรกรรม : ภาคอุตสาหกรรม

ปี พ.ศ.	หน่วย : ล้านบาท			
	สาขาการผลิต			
	ภาคเกษตรกรรม	ร้อยละของการเปลี่ยนแปลง	ภาคอุตสาหกรรม	ร้อยละของการเปลี่ยนแปลง
2530	5,581	-	2,408	-
2531	6,107	+ 9.42	3,203	+ 33.01
2532	5,542	- 9.25	7,107	+ 121.89
2533	5,544	+ 0.04	7,396	+ 4.07
2534	5,007	- 9.69	7,965	+ 7.69
2535	6,863	+ 37.07	9,263	+ 0.16
2536	8,824	+ 28.57	11,685	+ 26.15
2537	10,071	+ 14.13	19,111	+ 63.55
2538	9,564	- 5.03	32,150	+ 68.23
2539	9,074	- 5.12	65,223	+ 102.87
2540	8,857	- 2.39	85,867	+ 31.15
2541	8,244	- 6.92	108,340	+ 26.17
2542	7,624	- 7.52	96,186	- 11.22
2543	7,507	- 1.53	115,489	+ 20.07
2544	8,285	+ 10.36	122,808	+ 6.34
2545	8,945	+ 7.97	138,859	+ 13.07
2546	10,437	+ 16.68	153,922	+ 10.85
2547	11,618	+ 0.11	176,707	+ 14.80
2548	11,931	+ 2.69	206,467	+ 16.84

ที่มา: ข้อมูลปี 2530-2540 <http://www.nesdb.go.th/Portals/o/econ-datas/account/gpp/Gpp81-97zip>

ข้อมูลปี 2541-2548 http://www.nesdb.go.th/econSocial/macro/gpp_data/index.html

ภาพที่ 7 สัดส่วนของผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดระยองปีระหว่างปี พ.ศ. 2530 – พ.ศ. 2548

ภาคเกษตรกรรม: ภาคอุตสาหกรรม

ตารางที่ 6 แสดงตัวเลขผลิตภัณฑ์มวลรวมระดับของจังหวัดระยองตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524 -2548

(Gross Provincial Product at Current Market Prices)

หน่วย : ล้านบาท

ปี พ.ศ.	มูลค่าผลิตภัณฑ์จังหวัด	ร้อยละของการเปลี่ยนแปลง
2524	7,759	-
2525	12,181	+ 56.99

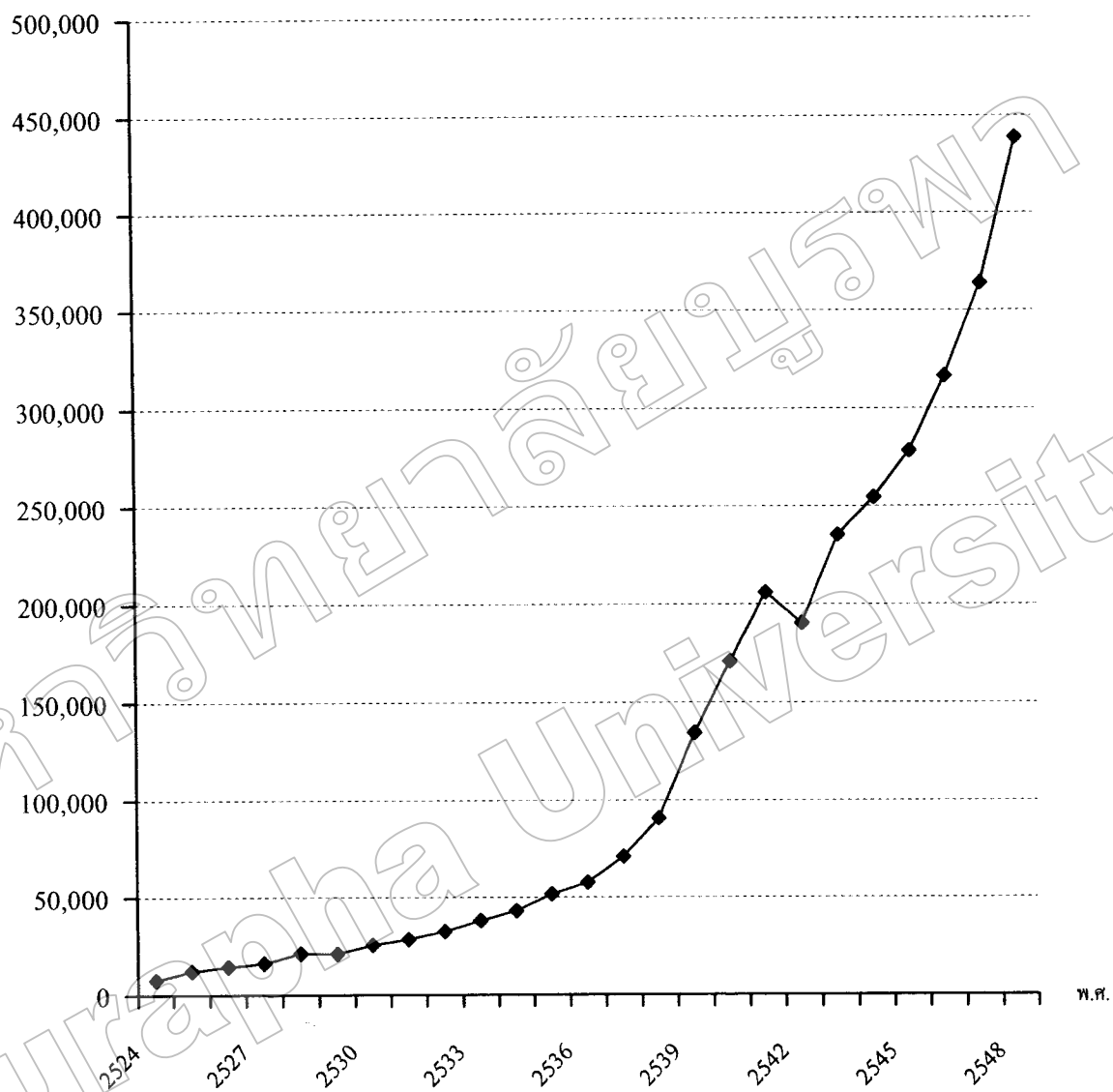
ตารางที่ 6 (ต่อ)

หน่วย : ล้านบาท

ปี พ.ศ.	มูลค่าผลิตภัณฑ์จังหวัด	ร้อยละของการเปลี่ยนแปลง
2526	14,440	+ 18.54
2527	16,230	+ 12.39
2528	21,118	+ 30.11
2529	20,979	- 0.65
2530	25,554	+ 21.80
2531	28,395	+ 11.11
2532	32,427	+ 14.20
2533	38,070	+ 17.40
2534	42,994	+ 12.93
2535	51,678	+ 20.19
2536	57,664	+ 11.58
2537	70,902	+ 22.95
2538	90,620	+ 27.81
2539	134,570	+ 48.49
2540	170,899	+ 26.99
2541	206,039	+ 20.56
2542	190,403	- 7.5
2543	235,270	+ 23.56
2544	254,621	+ 8.22
2545	278,500	+ 9.37
2546	316,435	+ 13.62
2547	364,026	+ 15.04
2548	438,638	+ 20.49

ที่มา : ข้อมูลปี 2524-2540 <http://www.nesdb.go.th/Portals/o/eeco-datas/account/gpp/Gpp81-97zip>ข้อมูลปี 2541-2548 http://www.nesdb.go.th/econSocial/macro/gpp_data/index.html

มูลค่าผลิตภัณฑ์ (ล้านบาท)

ภาพที่ 8 ตัวเลขผลิตภัณฑ์มวลรวมระดับจังหวัด ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524-2548

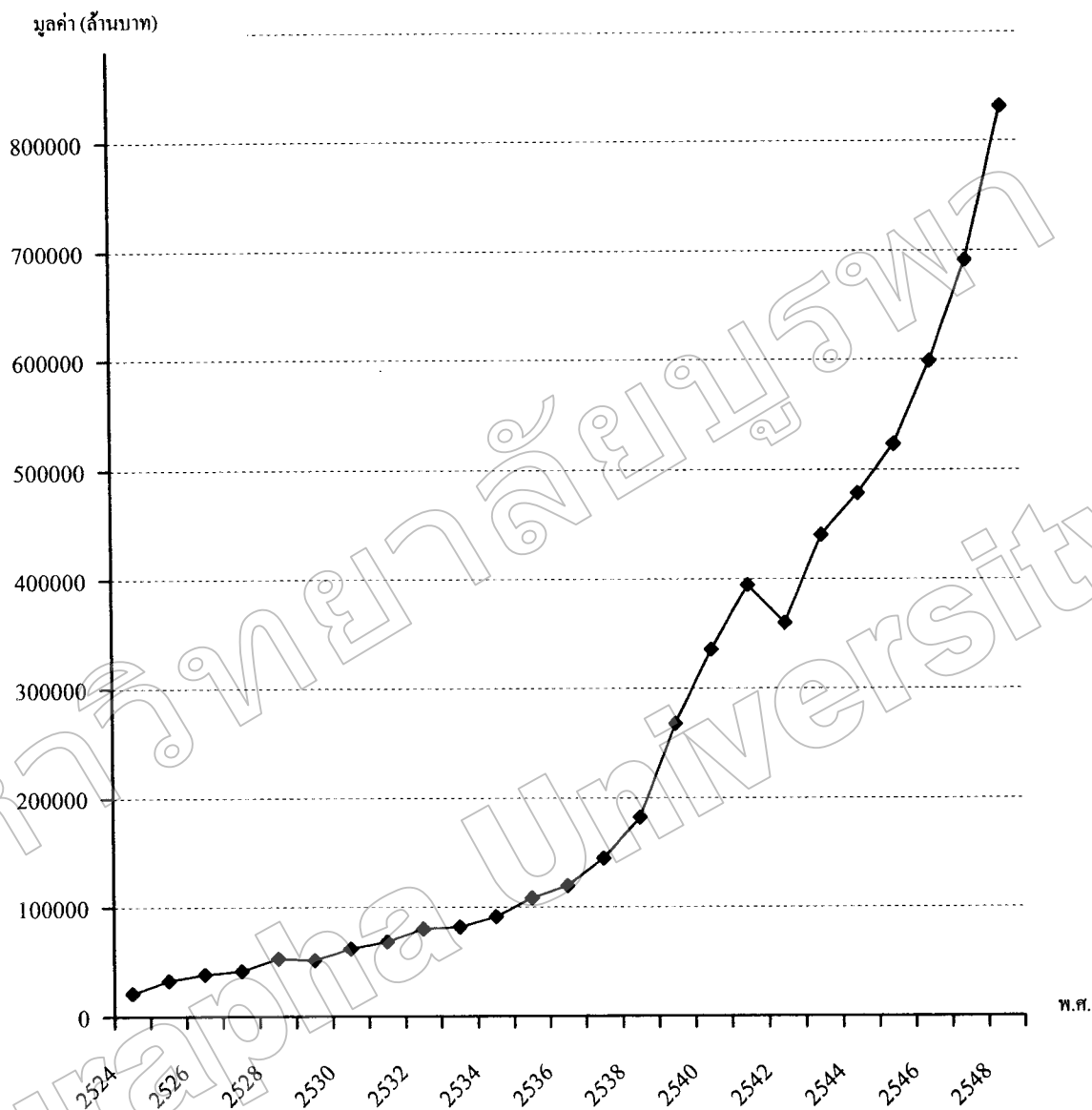
ตารางที่ 7 ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดเฉลี่ยต่อหัวตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524 -2548 (Gross Provincial Product; GPP per capita)

หน่วย: ล้านบาท

ปี พ.ศ.	Per Capita GPP(Baht)	Population(1,000 persons)	ร้อยละของการเปลี่ยนแปลง
2524	21,375	363	-
2525	32,922	370	+ 54.02
2526	38,507	375	+ 16.96
2527	41,722	389	+ 8.34
2528	53,060	398	+ 27.17
2529	51,672	406	+ 2.61
2530	62,024	412	+ 20.03
2531	68,587	414	+ 5.74
2532	80,161	417	+ 16.87
2533	82,048	464	+ 2.35
2534	91,283	471	+ 11.25
2535	108,339	477	+ 18.68
2536	119,387	483	+ 10.19
2537	144,699	490	+ 21.20
2538	182,334	497	+ 26.01
2539	267,536	503	+ 46.72
2540	335,754	509	+ 25.49
2541	394,464	522	+ 17.48
2542	360,069	529	+ 8.71
2543	440,580	534	+ 22.36
2544	478,623	532	+ 8.63
2545	525,390	530	+ 9.77
2546	598,679	529	+ 13.94
2547	691,093	527	+ 15.43
2548	831,638	528	+ 20.33

ที่มา: ข้อมูลปี 2524-2540 <http://www.nesdb.go.th/Portals/o/eeco-datas/account/gpp/Gpp81-97zip>

ข้อมูลปี 2541-2548 http://www.nesdb.go.th/econSocial/macro/gpp_data/index.html

ภาพที่ 9 ผลิตภัณฑ์มวลรวมรายจังหวัดเฉลี่ยต่อหัวตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2524 -2548 (Gross Provincial Product; GPP Per Capita)

จึงอาจกล่าวได้ว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมของจังหวัดระยองที่เกิดขึ้นและเติบโตขึ้นมาได้ โดยเฉพาะหลังจากการพัฒนาอุตสาหกรรมในโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ต้องอาศัยปัจจัยต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. เงินทุน (Money Capital) เงินทุนที่ถูกนำมาใช้ในกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมในที่นี้จำแนกออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1.1 เงินลงทุน มีการประมาณการจากภาครัฐว่าเงินลงทุนที่จะถูกนำมาใช้ในโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกในช่วง 10 ปีแรก มีประมาณ 100,000 ล้านบาท โดยเป็นเงินลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานประมาณร้อยละ 25 (25,000 ล้านบาท) ในจำนวนเงิน 25,000 ล้านบาทนี้เป็นเงินที่รัฐบาลกู้จากต่างประเทศประมาณ 15,000 ล้านบาทและเงินงบประมาณแผ่นดินประมาณ 10,000 ล้านบาท ส่วนเงินลงทุนในภาคอุตสาหกรรมประมาณร้อยละ 75 (75,000 ล้านบาท) เป็นเงินลงทุนของภาคเอกชนประมาณ 56,200 ล้านบาทและเงินลงทุนของภาครัฐประมาณ 18,800 ล้านบาท แต่การประเมินผลของภาครัฐภายหลังจากโครงการฯ ระยะแรก (พ.ศ.2525-2537) ดำเนินเสร็จสิ้น พบว่ามีการลงทุนรวมทั้งสิ้น 420,000 ล้านบาท โดยเป็นการลงทุนของภาครัฐประมาณ 104,000 ล้านบาท และเป็นการลงทุนจากภาคเอกชน 316,000 ล้านบาท (กฤษฎา เพิ่มทันจิตต์ และสุริยพร ศรีสรรย, 2530, หน้า 76; เศรษฐิน สุโขกำเนิด และคณะ, 2544, หน้า 15-16)

1.2 เงินช่วยเหลือ ประเทศที่มีบทบาทสำคัญในการให้เงินช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรมในโครงการฯ นี้เป็นอย่างมาก คือรัฐบาลญี่ปุ่นผ่านองค์กรความร่วมมือระหว่างประเทศของญี่ปุ่น (The Japan International Cooperation: JICA) ที่ให้เงินช่วยเหลือในการศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการต่าง ๆ ที่จะดำเนินงาน เช่น การให้เงินช่วยเหลือในการจ้างผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศจัดการด้านสิ่งแวดล้อม การช่วยเหลือในด้านเครื่องมืออุปกรณ์เพื่อติดตามตรวจสอบคุณภาพสิ่งแวดล้อมจำนวน 120 ล้านบาทหรือการได้รับเงินสนับสนุนจากรัฐบาลสหรัฐอเมริกาจำนวน 288,000 ดอลลาร์สหรัฐฯ เพื่อศึกษาผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

1.3 เงินกู้ เนื่องจากรัฐบาลไม่สามารถที่จะระดมแหล่งเงินทุนในประเทศได้ เป็นผลให้ต้องกู้ยืมเงินจากต่างประเทศมาดำเนินการในกิจกรรมต่าง ๆ แหล่งเงินกู้ที่สำคัญของรัฐบาลที่นำมาใช้ในการลงทุนทั้งทางด้านโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมตลอดจนถึงการลงทุนในภาคอุตสาหกรรมนั้น ก็คือ เงินกู้จากรัฐบาลญี่ปุ่นผ่านกองทุนความร่วมมือทางเศรษฐกิจโอเปกทะเลแห่งประเทศญี่ปุ่น (OECF) ซึ่งให้กู้เงินในช่วง พ.ศ. 2524-2536 เพื่อดำเนินงานด้านโครงสร้างพื้นฐานกว่า 10,300 ล้านบาท หรือธนาคารโลกที่ได้อนุมัติเงินกู้เพื่อใช้ในการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจ (Structural Adjustment) กว่า 400 ล้านบาท (เพ็ญโฉม แซ่ตั้ง, 2546, หน้า 10)

2. เทคโนโลยี การประกอบการในภาคอุตสาหกรรมโดยเฉพาะอุตสาหกรรมหนัก จำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีขั้นสูง แต่รัฐบาลไทยกลับไม่มีความพร้อมในด้านนี้ เป็นเหตุให้มีการนำเข้าเทคโนโลยีจากต่างประเทศเป็นจำนวนมาก นับตั้งแต่ช่วงศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการที่ต้องอาศัยบริษัทข้ามชาติเป็นผู้ศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการต่าง ๆ ที่จะมีขึ้น ตลอดจนถึงการ

ก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรมหรือการลงทุนร่วมกับบริษัทต่างชาติทั้งนี้เพื่อให้เกิดการถ่ายทอดเทคโนโลยี เป็นต้น ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้นำไปสู่การนำเข้าเครื่องจักร อุปกรณ์ และวัตถุดิบ ดังจะเห็นได้จากตัวเลขการนำเข้าของประเทศในช่วงก่อรูปการพัฒนาอุตสาหกรรมในโครงการฯ ที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจาก 245,690 ล้านบาทในปี พ.ศ. 2529 เป็น 341,625 ล้านบาทในปี พ.ศ.2530 เป็น 501,000 ล้านบาทในปี พ.ศ. 2531 หรือเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 40 ต่อปี (เพ็ญโฉม แซ่ตั้ง, 2546, หน้า 16-17)

3. แรงงาน จากการประเมินผลของภาครัฐพบว่าการดำเนินงานในภาคอุตสาหกรรมของจังหวัดระยองในปี พ.ศ. 2549 เฉพาะในเขตนิคมอุตสาหกรรมมีการจ้างงาน ดังรายละเอียดต่อไปนี้ นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดจำนวน 11,905 คน นิคมอุตสาหกรรมตะวันออก 1,857 คน นิคมอุตสาหกรรมผาแดง 397 คน นิคมอุตสาหกรรมเอเซีย 157 คน นิคมอุตสาหกรรมอีสเทิร์นซีบอร์ด 16,567 คน นิคมอุตสาหกรรมอมตะ 8,298 คน รวมทั้งหมดประมาณ 39,181 คน ส่วนในเขตประกอบการอุตสาหกรรมมีการจ้างงานดังต่อไปนี้ เขตประกอบการอุตสาหกรรม สยามอีสเทิร์น อินดัสเตรียลพาร์ค 8,888 คน เขตประกอบการอุตสาหกรรมไออาร์พีซี (ทีพีไอ) 2,640 คน เขตประกอบการอุตสาหกรรม จี. เค. แลนด์ 2,986 คน เขตประกอบการอุตสาหกรรมโรจนะ 4,042 คน รวมทั้งหมดประมาณ 4,042 คน นอกจากนั้นเป็นการจ้างงานของ โรงงานนอกนิคมอุตสาหกรรม และเขตประกอบการอีกประมาณ 68,767 คน (สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดระยอง, 2550, หน้า 3-4)

ผู้ขับเคลื่อนการสะสมทุนในการพัฒนาอุตสาหกรรม

การขับเคลื่อนกระบวนการสะสมทุนในการพัฒนาอุตสาหกรรมของจังหวัดระยอง เป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างพลังภายในและพลังภายนอกภายใต้บริบทของกระแสโลกาภิวัตน์ จากการศึกษาของผู้วิจัย พบว่า ผู้ขับเคลื่อนหลักในกระบวนการสะสมทุนอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง ประกอบไปด้วยกลุ่มทุน 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ รัฐ กลุ่มทุนข้ามชาติ และกลุ่มทุนชาติ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. รัฐ (State) ผลจากการพัฒนาอุตสาหกรรมในเขตกรุงเทพฯและปริมณฑลนั้น ได้ก่อให้เกิดการกระจุกตัวของภาคอุตสาหกรรมแบบสุดขั้ว กล่าวคือ การลงทุนของต่างประเทศกว่า ร้อยละ 70 จะอยู่ในเขตวงแหวนรอบใน (เขตกรุงเทพฯและปริมณฑล) ดังจะเห็นได้จากการรายงานของสภาพัฒน์ฯ ที่ระบุว่า (วอลเดน เบนโล, 2545, หน้า 175-176)

“เหตุผลที่ไม่อาจปฏิเสธได้ที่ทำให้การลงทุนจากต่างประเทศกระจุกตัวอยู่ในเขตวงแหวนรอบในนั้น เนื่องจากนักลงทุนจากต่างประเทศต้องพึ่งการนำเข้าวัตถุดิบเป็นอย่างมาก รวมทั้งการขนส่งสินค้าไปท่าเรือของบริษัทที่ผลิตสินค้าเพื่อการส่งออก ยิ่งกว่านั้นนักลงทุนต่างประเทศมีความคุ้นเคยน้อยมากจึงไม่เข้าใจถึงความได้เปรียบต่างๆ ในการตั้งโรงงานในท่าเลนนอกกรุงเทพฯ และปริมณฑล การขาดสาธารณูปโภคพื้นฐานทางสังคม เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล ทำให้พื้นที่นอกกรุงเทพฯ ไม่ดึงดูดให้นักลงทุนเข้าไปลงทุน โดยสรุปก็คือ ปรากฏว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่บนการส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศนั้น ทำให้การลงทุนในภาคอุตสาหกรรมและการผลิตต่างๆ กระจุกตัวอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑลเท่านั้น”

อย่างไรก็ตามการกระจุกตัวของโรงงานอุตสาหกรรมในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑลไม่ได้หมายความว่า โรงงานอุตสาหกรรมเหล่านี้ตั้งอยู่ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง แต่การกระจุกตัวดังกล่าวเกิดขึ้นพร้อมกับการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมอย่างกระจัดกระจายก่อให้เกิด “การเติบโตอย่างไม่เป็นระบบ” ดังนั้นปัญหาความแออัดในกรุงเทพฯ และปริมณฑล ปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐานจึงเป็นปัญหาที่ตามมา (วอลเดน เบนโล, 2545, หน้า 174-176)

ดังนั้นเมื่อรัฐบาลมีแนวคิดที่จะปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจโดยหันไปเน้นยุทธศาสตร์อุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก โดยมีวิสัยทัศน์มุ่งไปที่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (Newly Industrialized Countries) ประกอบกับแนวคิดในการกระจายอุตสาหกรรมไปสู่ภูมิภาค ทำให้รัฐบาลได้กำหนดนโยบายพัฒนาเมืองและพื้นที่เฉพาะขึ้น โดยเลือกพัฒนาพื้นที่จำนวน 5 พื้นที่ คือ พื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ภาคตะวันตก ภาคเหนือตอนบน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง และจังหวัดชายฝั่งทะเลภาคใต้ เป็นพื้นที่หลักในการพัฒนา (กฤษฎา เพิ่มท้นจิตต์ และสุธี ประศาสนเศรษฐ, 2530, หน้า 68-69)

กล่าวโดยเฉพาะพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกแล้วถือได้ว่าเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ที่รัฐบาลให้ความสำคัญมากที่สุดในขณะนั้น เนื่องจากมีความได้เปรียบเทียบในด้านแหล่งที่ตั้ง (Locational Advantages) ที่ไม่ไกลจากกรุงเทพฯ ประกอบกับมีองค์ประกอบที่เหมาะสมหลายประการ ได้แก่ การมีสภาพภูมิประเทศที่เอื้ออำนวยและสอดคล้องกับการพัฒนาตามยุทธศาสตร์การผลิตเพื่อส่งออกทั้งการสร้างท่าเรือน้ำลึกและการจัดตั้งเขตอุตสาหกรรมและที่สำคัญที่สุดคือมีการค้นพบก๊าซธรรมชาติบริเวณอ่าวไทย ซึ่งเป็นเชื้อเพลิงและวัตถุดิบสำหรับอุตสาหกรรม ดังนั้นคณะรัฐมนตรีในการประชุมเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2524 จึงได้มีมติให้ดำเนินการพัฒนา

อุตสาหกรรมภายใต้โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก (สาวิตต์ โพธิวิหค, 2527, หน้า 1-2; เสนาะ อุนากุล, 2531, หน้า 40)

หน่วยงานของรัฐที่มีบทบาทสำคัญมากในช่วงก่อรูปการพัฒนาอุตสาหกรรมในภูมิภาคนี้ คือ กลุ่มเทคโนโลยีของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในฐานะผู้วางแผนและผู้ขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรม บทบาทของกลุ่มนี้เห็นได้ชัดเจนจากกรณีการคัดค้านแนวคิดที่จะให้ชะลอโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก อันเนื่องมาจากวิกฤตเศรษฐกิจในประเทศ ในทางตรงกันข้ามกลับยืนยันที่จะให้ดำเนินโครงการฯ นี้ต่อไปโดยสร้างวาทกรรม “การก้าวเข้าสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่” และ “ความโชคดีช่วงชั่วเวลาทางด้านอุตสาหกรรม” ดังนั้นเพื่อที่จะก้าวไปถึงวาทกรรมดังกล่าว เทคโนโลยีกลุ่มนี้จึงให้ความเห็นต่อรัฐบาลว่าต้องกล้าเสี่ยงที่จะกู้เงินมาดำเนินงานไม่ว่าจะมีภาระหนี้สินสองแสนกว่าล้านเป็นเงื่อนไขก็ตาม ความเห็นของกลุ่มนี้ได้นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานของรัฐสองหน่วยงาน คือ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในฐานะผู้สนับสนุนให้มีการดำเนินโครงการฯ และกระทรวงการคลังที่มีแนวคิดให้ชะลอโครงการฯ

สาเหตุที่ทำให้กลุ่มเทคโนโลยีจากสภาพพัฒนาฯ ผลักดันให้มีการดำเนินโครงการฯ นี้ต่อไป น่าจะมาจากปัจจัยที่สำคัญอย่างน้อย 2 ประการคือ (ไพโรจน์ จันทรานิมิ, 2531 ก)

ประการแรก โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก กลุ่มเทคโนโลยีของสภาพพัฒนาฯ โดยเฉพาะ ดร. เสนาะ อุนากุล เลขธิการสภาการพัฒนาศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และดร. สาวิตต์ โพธิวิหค ผู้อำนวยการสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกเป็นผู้มีบทบาทสำคัญมากในการแผน เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วหากสภาพพัฒนาฯ ยอมรับคำสั่งให้มีการชะลอโครงการฯ เท่ากับแสดงให้เห็นถึงความล้มเหลวในการวางแผน

ประการที่สอง การเกิดขึ้นของโครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก หากจะวิเคราะห์ให้ลึกลงไปละเอียดแล้วจะพบว่า เป็นการเปิดโอกาสให้นายทุนข้าราชการกลับเข้ามามีบทบาทในระบบเศรษฐกิจอีกครั้ง หลังจากที่ถูกลดความสำคัญลงภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าเจ้าหน้าที่ระดับสูงของสภาพพัฒนาฯ บางคน ที่รับรู้ข้อมูลอย่างละเอียดได้เข้าไปกว้านซื้อที่ดินในเขตพื้นที่ที่จะมีการพัฒนาอุตสาหกรรมและพื้นที่ใกล้เคียงเพื่อหวังเก็งกำไรจากราคาที่ดินที่สูงขึ้น ดังนั้นหากให้มีการชะลอโครงการฯ ก็เท่ากับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นอาจสูญหายไป

ด้านกระทรวงการคลังที่เห็นด้วยกับแนวคิดชะลอโครงการ ได้ให้เหตุผลว่า รัฐบาลต้องแบกรับภาระหนี้สินจากต่างประเทศเป็นจำนวนมากแล้ว หากมีการดำเนินโครงการฯ ขอมหาความว่า รัฐบาลจะต้องมีการกู้เงินจากต่างประเทศอีก อันอาจจะทำให้ภาระหนี้สินของประเทศเข้าสู่ภาวะวิกฤต

นายสมหมาย สุนทรตระกูล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังในขณะนั้น ถึงขั้นวิจารณ์การทำงานของสภาพัฒน์ฯ ว่าการศึกษาและวิเคราะห์โครงการของสภาพัฒน์ฯ ที่ผ่านมาขาดความรอบคอบ โดยเฉพาะโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก กระทรวงการคลังได้ให้ความเห็นว่าสภาพัฒน์ฯ ไม่ได้ศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของตัวแปรทางด้านเศรษฐกิจ อันอาจจะมีผลต่อการกู้ยืมเงินระหว่างประเทศ

ด้วยภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจและกระแสคัดค้านจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นที่คาดหมายกันว่า พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรีจะมีคำสั่งให้ชะลอโครงการฯ เพื่อที่จะรักษาวินัยทางการคลังของรัฐบาล

แต่ผลที่ออกมากลับตรงกันข้ามกับการคาดการณ์ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง กล่าวคือ ในการประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2528 คณะรัฐมนตรีมีมติให้ดำเนินโครงการต่อไป มติดังกล่าวได้นำมาซึ่งความประหลาดใจของหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพราะเป็นเสมือนการเลือกที่จะเดินเข้าสู่วิกฤตทางเศรษฐกิจเพื่อให้มีการขับเคลื่อนโครงการฯ คงมีอาจที่จะปฏิเสธได้ว่ามติคณะรัฐมนตรีที่ออกมาเช่นนี้เป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่าง เทคโนโลยีในสภาพัฒน์ฯ นายทุนชาติและพรรคการเมืองร่วมรัฐบาล ซึ่งกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้มีผลประโยชน์ร่วมกัน กล่าวคือ หากมีการชะลอโครงการฯ ผลประโยชน์ทางอ้อมโดยเฉพาะเรื่องการเก็งกำไรจากราคาที่ดิน ที่กลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้เข้าไปกว้านซื้อไว้กว่าหมื่นไร่ในเขตมาบตาพุดอาจจะต้องสูญหายไป นอกจากนี้เทคโนโลยีบางกลุ่มยังมีพฤติกรรมเป็นนายหน้าเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มธนาคารพาณิชย์และนายทุนจากญี่ปุ่น เพื่อแสวงหาผลประโยชน์จากงานก่อสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับภาคอุตสาหกรรม (ไพโรจน์ จันทรานิธิ, 2531 ก; สมเจต เตรสุพ, สัมภาษณ์ 17 มกราคม 2549)

ดังนั้นหากมองจากบริบทในประเทศ กล่าวได้ว่าการเมืองในประเทศ (แรงกดดันจากกลุ่มที่มีผลประโยชน์เกี่ยวเนื่องกับ โครงการขนาดใหญ่ที่โยงกับแผนการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก) เป็นเสมือน “แรงบีบจากภายใน” ที่ทำให้เกิดกระบวนการขับเคลื่อนการพัฒนาอุตสาหกรรมต่อไป

บทบาทที่ตามมาของรัฐบาลอีกบทบาทหนึ่ง คือ การลงทุนก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อรองรับการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่จังหวัดระยอง ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปแล้วว่าเป้าหมายของการพัฒนาและสภาพความเป็นจริงของพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันอย่างมาก ดังนั้นรัฐจึงต้องทุ่มงบประมาณจำนวนมากเพื่อลงทุนก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่จะเอื้อประโยชน์ให้แก่การพัฒนาอุตสาหกรรม เช่น การก่อสร้างท่าเรืออุตสาหกรรมมาบตาพุด นิคมอุตสาหกรรมและชุมชนมาบตาพุด โดยมีการนิคมแห่งประเทศไทยเป็นผู้รับผิดชอบ การก่อสร้างอ่างเก็บน้ำดอกกรายและท่อส่งน้ำดอกกราย-มาบตาพุด ซึ่งรัฐบาลได้ว่าจ้างบริษัท

อิตาเลียนไทย จำกัด เป็นผู้ดำเนินงานหรือการก่อสร้างทางรถไฟสายสลับหีบ-มาบตาพุด ถนนหนทาง ไฟฟ้า ประปา ระบบโทรคมนาคม ตลอดจนถึงการเวนคืนและการจัดซื้อที่ดินบริเวณพื้นที่เป้าหมาย ในการพัฒนาอุตสาหกรรม ฯลฯ

ในด้านสังคม รัฐได้เตรียมความพร้อมด้านโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมต่าง ๆ เพื่อรองรับแรงงานในภาคอุตสาหกรรมที่จะเพิ่มขึ้น ตลอดจนถึงประชาชนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น ในด้านต่าง ๆ ต่อไปนี้ (นิภา ต. ตูมรสุนทร, 2532, หน้า 43, 54-58)

ด้านการศึกษา มีการเตรียมการขยายการศึกษาเพื่อรองรับจำนวนประชากรที่จะเพิ่มขึ้นในชุมชนเมืองใหม่ ซึ่งจะเน้นไปยังการให้การศึกษาทางด้านอาชีพเพื่อเตรียมการผลิตกำลังคนสำหรับรองรับภาคอุตสาหกรรม การส่งเสริมการศึกษานอกโรงเรียน เป็นต้น

ด้านสาธารณสุข มีการปรับปรุงโครงสร้างการจัดบริการสาธารณสุขเดิม คือ สถานีอนามัยมาบตาพุด สถานีอนามัยห้วยโป่ง เพื่อรองรับความต้องการด้านสาธารณสุขมูลฐานแก่ประชาชนในพื้นที่และแรงงานอพยพที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ มีการจัดตั้งศูนย์อำนวยการอนามัยในปี พ.ศ. 2530 เพื่อป้องกันและรักษาโรคที่อาจเกิดขึ้นจากการทำงาน

ด้านความมั่นคงและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การดำเนินงานในด้านนี้มุ่งไปที่การรักษาความสงบเรียบร้อยในพื้นที่เป้าหมายและพื้นที่ใกล้เคียง โดยเน้นไปที่การป้องกันการปราบปราม และการแก้ไขปัญหายาเสพติด เช่น การมีโครงการปรับปรุงสถานีตำรวจในพื้นที่จังหวัดระยอง การจัดหาเครื่องมือเครื่องใช้ในการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน การฝึกอบรมอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งศูนย์อำนวยการจากก๊าซและวัตถุเคมี เพื่อวางมาตรการ และให้การศึกษาแก่ชุมชนในการป้องกันอุบัติเหตุต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้น

ด้านแรงงาน มีการจัดตั้งศูนย์ความปลอดภัยในการทำงานภาคตะวันออก เพื่อสนับสนุนด้านสภาพการทำงาน ความปลอดภัยและสวัสดิการของแรงงานในส่วนภูมิภาค นอกจากนี้ยังมีการให้บริการทางวิชาการในด้านการคุ้มครองแรงงาน การใช้แรงงานหญิงและเด็ก การส่งเสริมสวัสดิการและศูนย์ประสานงานด้านความปลอดภัย เป็นต้น

ด้านการพัฒนาชุมชน มีการพัฒนาที่อยู่อาศัย ทั้งชุมชนเดิมและบริเวณใกล้เคียง เพื่อไม่ให้เกิดข้อแตกต่างและความขัดแย้งระหว่างชุมชน เตรียมผู้นำชุมชนและพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับการพัฒนา เป็นต้น

ในมิติด้านการลงทุน กล่าวได้ว่ารัฐเป็นผู้ดำเนินการลงทุนภาคอุตสาหกรรม โดยมีหน่วยงานที่เป็นตัวจักรสำคัญในการลงทุน คือ การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย (ปตท.) ซึ่งได้ก่อสร้างโรงแยกก๊าซธรรมชาติหน่วยที่ 1 บริเวณตำบลมาบตาพุดในปี พ.ศ. 2525 และเริ่มเปิดดำเนินงานอย่างเป็นทางการเมื่อปี พ.ศ. 2528 กล่าวได้ว่าโรงแยกก๊าซธรรมชาตินี้ถือเป็นโรงงาน

อุตสาหกรรมที่เป็นฐาน (Basic Industry) ทำให้เกิดโรงงานอุตสาหกรรมเกี่ยวเนื่องกับปิโตรเคมีเกิดขึ้นมากมายในพื้นที่จังหวัดระยอง ดังจะเห็นได้จากภายหลังการสร้างโรงแยกก๊าซธรรมชาติได้มีโรงงานเกี่ยวกับการผลิตเม็ดพลาสติกเกิดขึ้น ต่อมาก็มีท่าเรือน้ำลึก มีโรงเหล็ก มีโรงงานใยสังเคราะห์ จากนั้นก็มีโรงกลั่นของเชลล์และคาลเท็กซ์เข้ามาตั้งในพื้นที่จังหวัดระยอง เป็นต้น (เพ็ญโฉม แซ่ตั้ง และวลัยพร मुखสุวรรณ, 2546, หน้า 29; อารีย์ แสงนวล และบุญธรรม แสงนวล, สัมภาษณ์ 4 มีนาคม 2550)

นอกจากนี้แล้วการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทยยังดำเนินธุรกิจผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ปิโตรเคมีซึ่งครอบคลุมตั้งแต่ผลิตภัณฑ์ขั้นต้นน้ำถึงปลายน้ำ ทั้งในสาย โอลิฟินส์ อะโรมาติกส์และธุรกิจการกลั่นน้ำมัน การจัดหาน้ำมันดิบหรือผลิตภัณฑ์กึ่งสำเร็จรูปเพื่อผลิตเป็นน้ำมันประเภทต่างๆ โดยลงทุนผ่านบริษัทในเครือปิโตรเคมี ในส่วนพื้นที่จังหวัดระยองมีโรงงานอุตสาหกรรมที่การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทยเป็นผู้ลงทุนและร่วมลงทุน ที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. บริษัทปิ๋ยแห่งชาติ จำกัด (มหาชน) ก่อตั้งในปี พ.ศ. 2525 ดำเนินธุรกิจเกี่ยวกับการผลิตและจำหน่ายปิ๋ยเคมี ตลอดจนถึงธุรกิจกลั่นน้ำมันในระยะแรกจัดตั้งในรูปของบริษัทเอกชน ด้วยทุนจดทะเบียน 50 ล้านบาท รัฐถือหุ้นร้อยละ 45 เอกชนถือหุ้นร้อยละ 55 แต่ในระยะหลังมีความพยายามที่จะทำให้องค์กรนี้เป็นหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ ในปี พ.ศ. 2537 บริษัทปิ๋ยแห่งชาติได้เพิ่มทุนจดทะเบียนเป็น 4,000 ล้านบาทและมีการเปลี่ยนแปลงผู้ถือหุ้นใหม่โดยการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทยเข้าไปเป็นผู้ถือหุ้นรายใหญ่ร้อยละ 25 รองลงมาเป็นธนาคารออมสินร้อยละ 15 บรรษัทอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (IFCT) ร้อยละ 15 สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ร้อยละ 10 กระทรวงการคลังร้อยละ 8.11 บริษัท ฝาแดง อินดัสเตียส จำกัด (มหาชน) ร้อยละ 3.49 ต่อมาในปีพ.ศ. 2546รัฐบาลมีนโยบายให้รัฐวิสาหกิจและองค์กรที่ภาครัฐถือหุ้นอยู่ดำเนินธุรกิจแบบพึ่งพาตัวเองภาคเอกชนหลายแห่งจึงได้เข้ามาถือหุ้นในบริษัทปิ๋ยแห่งชาติแทน ทำให้โครงสร้างองค์กรเปลี่ยนไปเป็นบริษัทเอกชน และได้เปลี่ยนชื่อเป็น บริษัท ปิ๋ยเอ็นเอฟซี จำกัด (มหาชน) แต่การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทยยังคงถือหุ้นร้อยละ 20.44 (ฉัตรพี วิวัฒนา กันตัง, 2548, หน้า 75; ผู้จัดการ, 2537, 2541)

2. บริษัทปิโตรเคมีแห่งชาติ จำกัด(มหาชน) หรือ ปคช. เป็นบริษัทนำร่องตามแผนแม่บทปิโตรเคมีแห่งชาติ เพื่อนำก๊าซธรรมชาติที่ขุดพบจากอ่าวไทยนำไปใช้ประโยชน์ในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เริ่มการผลิตในปี พ.ศ. 2533 โดยดำเนินธุรกิจเกี่ยวกับการผลิตและจำหน่ายสารโอลิฟินส์และผลิตภัณฑ์พลอยได้ให้กับกลุ่มโรงงานปิโตรเคมีขึ้นต่อเนื่องในเขตนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ในขั้นของการก่อตั้งเป็นการร่วมทุนระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนที่เป็นกำลังสำคัญในอุตสาหกรรมเม็ดพลาสติกของไทย โดยแบ่งสัดส่วนในการถือหุ้นดังต่อไปนี้

การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทยร้อยละ 49 สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ร้อยละ 4.5 บริษัทอุตสาหกรรมปิโตรเคมีกัลไทยร้อยละ 14.4 บริษัทปูนซีเมนต์ไทยร้อยละ 15.9 บริษัทไทยพลาสติกและเคมีภัณฑ์ (ทีพีซี) ร้อยละ 5.4 บริษัทเอชเอ็มซีโพลีเมอร์ร้อยละ 10.1 บริษัทเงินทุนระหว่างประเทศ(ไอเอฟซี) ร้อยละ 0.7 ในปัจจุบันการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทยถือหุ้นประมาณร้อยละ 37.99 (ไพโรจน์ จันทรานิธิ, 2531 ข; ณัฐรพี วิวัฒนา กันตัง, 2548, หน้า 74)

3. โรงงานโอเลฟินส์ ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่จังหวัดระยองนั้นมีอยู่ทั้งหมด 3 โรง คือ โรงงานโอเลฟินส์ (รองรับ โครงการปิโตรเคมีระยะแรก) ที่ดำเนินการ โดยการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย เริ่มทำการผลิตในปี พ.ศ. 2532 บริษัทนี้การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทยมีหุ้นร้อยละ 44.92 ส่วนโรงงานแห่งที่ 2 ได้ก่อตั้งเป็นบริษัทไทยโอเลฟินส์ จำกัด (รองรับ โครงการปิโตรเคมีระยะที่สอง) มีทุนจดทะเบียน 250 ล้านบาท การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทยเป็นผู้ถือหุ้นใหญ่ร้อยละ 40 บริษัทปิโตรเคมีแห่งชาติจำกัด ร้อยละ 11 และกลุ่มบริษัทอุตสาหกรรมต่อเนื่อง ได้แก่ บริษัท บางกอกโพลีเอทิลีน จำกัด (บีพีอี) ร้อยละ 11.7 บริษัทสยามสไตรีนโมโนเมอร์ จำกัดร้อยละ 3.82 บริษัทอุตสาหกรรมปิโตรเคมีกัลไทย จำกัด (ทีพีไอ) ร้อยละ 6.86 บริษัทวินิไทย จำกัดร้อยละ 5.29 บริษัทที่จะผลิตสารซี-4 ร้อยละ 8 และบริษัทบีเอ็มทีไกรคอล จำกัด ร้อยละ 13.33 (ณัฐรพี วิวัฒนา กันตัง, 2548, หน้า 74; ผู้จัดการ, 2533) ส่วนโรงงานโอเลฟินส์อีก 1 แห่งดำเนินการ โดยภาคเอกชน คือ โรงงานระยองโอเลฟินส์ ซึ่งดำเนินงาน โดยบริษัทปูนซีเมนต์ไทย จำกัด (มหาชน)

4. บริษัทอะโรมาติกส์ (ประเทศไทย) จำกัด (มหาชน) ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2532 เป็นบริษัทผลิตและจำหน่ายสารอะโรมาติกส์ทดแทนการนำเข้าตามแผนการพัฒนาอุตสาหกรรมปิโตรเคมีระยะที่ 2 ในระยะเริ่มต้นมีผู้ถือหุ้นจำนวน 3 ราย คือ การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทยร้อยละ 25 บริษัทไทยอยล์ จำกัด ร้อยละ 40 บริษัท เอ็กซ์อนเคมีคัล อิเทอร์น จำกัด ร้อยละ 35 ต่อมาในปี พ.ศ.2538 ได้มีการกระจายหุ้นออกไปทำให้มีสัดส่วนของผู้ถือหุ้นใหม่เป็นการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทยร้อยละ 44 บริษัทปูนซีเมนต์ไทย จำกัด (มหาชน)ร้อยละ 15 บริษัทบ้านปู จำกัด (มหาชน)ร้อยละ 9.5 สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ร้อยละ 5 นักลงทุนสถาบัน ร้อยละ 12.75 และประชาชนทั่วไปร้อยละ 13.75 (บริษัท อะโรมาติกส์ จำกัด (มหาชน) อ้างถึงใน <http://www.aromatics.co.th/thai/background.htm>) แต่จากการรายงานโครงสร้างผู้ถือหุ้น ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2549 พบว่าการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทยได้ถือหุ้นเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 49.82 (บริษัท อะโรมาติกส์ จำกัด (มหาชน) อ้างถึงใน http://www.aromatics.co.th/thai/shareholders_structure.html)

5. โรงกลั่นน้ำมันระยอง จำกัด(อาร์อาร์ซี) ก่อตั้งในปี พ.ศ. 2535 ดำเนินธุรกิจเกี่ยวกับการกลั่นน้ำมันเป็นบริษัทร่วมทุนระหว่าง บริษัทเชลล์ อินเตอร์เนชันแนล โฮลดิ้ง จำกัด ซึ่งถือหุ้นร้อยละ 64 กับการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทยถือหุ้นร้อยละ 36 ต่อมาในปี พ.ศ. 2547 การปิโตรเลียม

แห่งประเทศไทย ได้เข้าซื้อหุ้นทั้งหมดจากบริษัทเซลล์ กลายเป็นผู้ถือหุ้นรายใหญ่ที่สุด ถือหุ้นถึงร้อยละ 99.99 แต่ในปี 2548 ได้มีการกระจายหุ้นออกไปทำให้การปีโตรเลียมแห่งประเทศไทยเหลือหุ้นประมาณร้อยละ 48.75 ทั้งนี้ได้มีการกำหนดระยะเวลาห้ามการปีโตรเลียมแห่งประเทศไทย ขายหุ้นส่วนที่เหลือเป็นเวลาหนึ่งปีครึ่ง นอกจากนี้ในสัญญากู้เงินของโรงกลั่นน้ำมันระยองยังมีเงื่อนไขที่กำหนดให้การปีโตรเลียมแห่งประเทศไทยต้องถือหุ้นไม่ต่ำกว่าร้อยละ 45 (โรงกลั่นน้ำมันระยอง จำกัด (มหาชน) อ้างถึงใน <http://www.rrc.co.th/about/index.html>; ญัตติฉบับที่ 2549)

6. บริษัทสตาร์ ปีโตรเลียม รีไฟน์นิ่ง จำกัด ดำเนินธุรกิจเกี่ยวกับการกลั่นน้ำมัน บริษัทนี้เป็นบริษัทข้ามชาติของสหรัฐอเมริกาที่ซื้อเท็กซากโก้ เข้ามาดำเนินธุรกิจในประเทศไทยในนามบริษัทแคลเท็กซ์ สัดส่วนการถือหุ้นในปี พ.ศ. 2547 คือ การปีโตรเลียมแห่งประเทศไทยถือหุ้นร้อยละ 36 และแคลเท็กซ์ถือหุ้นร้อยละ 64 (วิลาวัณย์ วิวัฒนาภักดิ์, 2533; ญัตติฉบับที่ 2548, หน้า 97) เป็นที่รับรู้กันว่าที่แคลเท็กซ์จะตั้งโรงกลั่นแห่งนี้ได้ต้องอาศัยการลอบบี้ อย่างหนัก ซึ่งผู้วิจัยจะวิเคราะห์ให้เห็นถึงการช่วยเหลือและผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นระหว่างพันธมิตรในการสะสมทุน ตลอดจนถึงพลังจากภายนอกที่มีบทบาทต่อการกำหนดนโยบายทางด้านเศรษฐกิจของประเทศไทยในส่วนถัดไป

นอกจากบทบาทในด้านการวางแผนในการดำเนินงาน ด้านการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคม การลงทุนในอุตสาหกรรมปีโตรเคมีแล้ว บทบาทที่สำคัญของรัฐอีกประการหนึ่ง ก็คือ การกำหนดนโยบายที่เอื้อประโยชน์ในการลงทุนแก่นักลงทุน ดังกรณีของมาตรการทางด้านภาษี การคุ้มครองทางด้านเศรษฐกิจ นโยบายส่งเสริมการลงทุน โดยเฉพาะการให้สิทธิบัตรการส่งเสริมการลงทุนแก่นายทุนชาติจำนวน 4 ราย คือ บริษัทอุตสาหกรรมปีโตรเคมีคัลไทย จำกัด บริษัทไทยโพลีเอททิลีน จำกัด บริษัทไทยพลาสติกและเคมีภัณฑ์ จำกัด บริษัทบริษัทเอชเอ็มซี โพลีเมอร์ จำกัด ที่เข้ามาลงทุนในอุตสาหกรรมปีโตรเคมีต่อเนื่องในโครงการระยะแรก (NPC-1) หรือการให้สิทธิบัตรการส่งเสริมการลงทุนในอุตสาหกรรมปีโตรเคมีระยะที่สอง (NPC-2) จำนวน 15 รายการ เป็นต้น

2. กลุ่มทุนต่างชาติ (Multinational Capital) กล่าวได้ว่าเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญมากสำหรับการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่จังหวัดระยอง ถ้าการเมืองในประเทศ คือ “แรงบีบจากภายใน” ที่ทำให้เกิดการขับเคลื่อนการพัฒนาอุตสาหกรรมแล้ว พลวัตรของเศรษฐกิจและการเมืองโลกก็เปรียบเสมือน “แรงกระตุ้นจากภายนอก” ที่ทำให้เกิดการทะยานขึ้น (Take-Off) ของภาคอุตสาหกรรม กล่าวคือ การพัฒนาอุตสาหกรรมโดยเฉพาะอุตสาหกรรมหนักในพื้นที่จังหวัดระยองจำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีขั้นสูงและเงินลงทุนจำนวนมาก แต่สำหรับประเทศไทยกลับไม่มีความพร้อมด้านปัจจัยทั้งสอง ดังนั้นการพัฒนาอุตสาหกรรมขนาดใหญ่เช่นนี้รัฐบาลไทยจึงต้อง

อาศัยความช่วยเหลือจากภายนอกประเทศทั้งในด้านเงินทุน เทคโนโลยีและความช่วยเหลือทางด้านวิชาการ ดังนั้นการพัฒนาอุตสาหกรรมในบริบทนี้ส่วนหนึ่งจึงมีความเกี่ยวเนื่องกับพลวัตรของเศรษฐกิจโลกอย่างใกล้ชิด (สุริชัย หวันแก้ว และคณะ, 2543, หน้า 88) การทะยานขึ้นของภาคอุตสาหกรรมส่วนหนึ่งเป็นผลจากโอกาสในการกู้ยืมเงินจากต่างประเทศอันเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นที่สำคัญควบคู่ไปกับการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ (Foreign Direct Investment) ทั้งนี้เพราะบริษัทข้ามชาติ (Transnational Companies) เหล่านี้มีความพร้อมในด้าน เทคโนโลยี ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ ตลอดจนถึงเครือข่ายตลาดในระดับโลก

จากการศึกษา พบว่า ทุนข้ามชาติที่เข้ามาลงทุนในช่วงแรกและเป็นผลให้การพัฒนาอุตสาหกรรมทะยานขึ้น คือ ทุนข้ามชาติจากประเทศญี่ปุ่น รูปแบบการเข้ามาลงทุนในช่วงแรกนี้เป็นไปในลักษณะของการให้ความช่วยเหลือในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การให้ความช่วยเหลือออกแบบ แนวทางการวางท่อน้ำ โครงการวางท่อน้ำคอกกรวย-มาบตาพุด-สัตหีบ การส่งผู้เชี่ยวชาญเข้ามา ศึกษาการก่อสร้างท่าเรือมาบตาพุด นอกจากนี้ยังมีความช่วยเหลือในรูปของการให้เงินช่วยเหลือ และการให้เงินกู้ยืม ซึ่งเป็นการดำเนินงานผ่านรัฐบาลญี่ปุ่น กองทุนความร่วมมือทางเศรษฐกิจพื้นทะเลจากญี่ปุ่น (OECT) และองค์การความร่วมมือระหว่างประเทศของญี่ปุ่น (The Japan International Cooperation: JICA) (กฤษ เพิ่มทันจิตรและสุธี ประศาสนเศรษฐกิจ, 2531, หน้า 95-96)

เหตุผลที่รัฐบาลญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับการพัฒนาอุตสาหกรรมในโครงการฯ นี้อย่างมาก เนื่องมาจากในขณะนั้นรัฐบาลญี่ปุ่น มีนโยบายปรับโครงสร้างทางด้านอุตสาหกรรมซึ่งหันไปให้ความสำคัญกับการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีและวิชาการหนาแน่น (Technology and Knowledge Intensive Industry) และอุตสาหกรรมคุ้มครองสิ่งแวดล้อมแทนการพัฒนาอุตสาหกรรมในรูปแบบเดิม ที่มีข้อจำกัดในด้านที่ตั้งอุตสาหกรรมและมลพิษทางสิ่งแวดล้อม ตลอดจนถึงความจำเป็นต้องพึ่งพาวัตถุดิบและทรัพยากรจากต่างประเทศ ประกอบกับช่วงเวลาดังกล่าวค่าของเงินเยนแข็งตัวมากขึ้นเป็นผลมาจากข้อตกลงพลาซ่า (Plaza Accord) ทำให้สินค้าที่ผลิตได้จากญี่ปุ่นมีราคาแพงมากในตลาดต่างประเทศ ดังนั้นญี่ปุ่นจึงมีแนวโน้มที่จะย้ายฐานการผลิตไปสู่แหล่งการผลิตแหล่งใหม่ที่มีแรงงานราคาถูก มีวัตถุดิบจำนวนมาก ประเทศในกลุ่มอาเซียนจึงเป็นเป้าหมายที่สำคัญในการลงทุนสำหรับญี่ปุ่น ประกอบกับรัฐบาลไทยในขณะนั้นมีนโยบายตอบสนองการลงทุนจากต่างประเทศ ดังจะเห็นได้จากนโยบายส่งเสริมการลงทุน มาตรการทางด้านภาษี หรือตัวแบบการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกก็เป็นอีกมิติหนึ่งของการจัดแหล่งที่ตั้งใหม่ให้แก่อุตสาหกรรมที่ประสบปัญหาจากประเทศพัฒนา นอกจากการให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นแล้วยังมีความช่วยเหลือจากธนาคารโลก ที่ได้อนุมัติเงินกู้ยืมเพื่อใช้ในการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจ (Structure Adjustment Loan) กว่า 137.8 ล้านบาท เพื่อจัดซื้อที่ดินสำหรับนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด หรือกรณีของ

ประเทศสหรัฐอเมริกาที่ได้ให้เงินช่วยเหลือเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับผู้เชี่ยวชาญในการดำเนินโครงการทำเหมืองทรัพยากรและการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก(กฤษ เพิ่มทันจิตต์ และสุธี ประศาสนเศรษฐ, 2530, หน้า 87-93)

ในด้านการวางแผนการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ กล่าวได้ว่ารัฐบาลญี่ปุ่นผ่านองค์กรความร่วมมือระหว่างประเทศของญี่ปุ่น (JICA) ก็เป็นผู้ดำเนินการศึกษาจัดทำแผนแม่บท (Master Plan) และแผนการพัฒนาทางด้านกายภาพ ตลอดจนถึงแผนการเงินและการลงทุนของนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ในด้านโครงสร้างพื้นฐานก็เช่นกันรัฐบาลญี่ปุ่นเองก็ได้ไปมีส่วนร่วมในการศึกษาความเหมาะสมและการจัดทำแผนแม่บทใน โครงการต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก (เพ็ญโฉม แซ่ตั้ง และวลัยพร मुखสุวรรณ, 2546, หน้า 10)

กล่าวได้ว่าผลของความช่วยเหลือในรูปแบบต่าง ๆ นี้ผลักดันให้ญี่ปุ่นกลายเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างมาก เป็นที่รับรู้โดยทั่วไปว่าความช่วยเหลือที่เกิดขึ้นย่อมแลกด้วยผลประโยชน์ที่ญี่ปุ่นจะได้รับ ดังจะเห็นได้จากการประมูลงานในโครงการก่อสร้างสำคัญต่าง ๆ จะมีความพลิกผันมาโดยตลอด ซึ่งการพลิกผันของโครงการหลาย ๆ โครงการเหล่านี้จะเอื้อประโยชน์ให้แก่บริษัทข้ามชาติจากญี่ปุ่นทั้งสิ้นดังในกรณีของ

1. โครงการก่อสร้างโรงแยกก๊าซธรรมชาติหน่วยที่ 1 เดิมโครงการนี้การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย ได้ว่าจ้างให้บริษัทฟลูออรัลจากสหรัฐอเมริกาเป็นที่ปรึกษาโครงการและมีหน้าที่รับผิดชอบในการหาซื้ออุปกรณ์และเครื่องจักรในการก่อสร้าง ต่อมาการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทยได้บอกเลิกสัญญากับบริษัทดังกล่าวและได้เปิดประมูลเพื่อหาบริษัทรับเหมาก่อสร้างรายใหม่ ผลปรากฏว่าบริษัท Toyo Engineering & Randall & Mitsui and Co. ซึ่งเป็นบริษัทร่วมทุนของญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกาเป็นผู้ชนะการประมูลด้วยมูลค่าเงินลงทุน 4,107.57 ล้านบาท (ชัยวัฒน์ วนิชวัฒน์, 2526, หน้า 72-73; กฤษ เพิ่มทันจิตร์ และสุธี ประศาสนเศรษฐ, 2531, หน้า 97)

2. โครงการปิ๊ยะแห่งชาติ ช่วงแรกของโครงการรัฐบาลได้คัดเลือกกลุ่มบริษัท สแกนดิเนเวีย อันประกอบด้วย Haldol Topsoc จากเดนมาร์ก บริษัท Norsk Hydro จากนอร์เวย์ และบริษัท Swed Yards จากสวีเดน เป็นผู้ลงทุนก่อสร้างด้วยงบลงทุนกว่า 14,000 ล้านบาท ภายหลังรัฐบาลได้ยกเลิกการเจรจากับกลุ่มบริษัทดังกล่าว เพราะไม่สามารถที่จะเจรจาดังเรื่องราคาก๊าซกันได้ต่อมาได้มีการคัดเลือกบริษัทที่จะเป็นผู้ดำเนินการใหม่ ผลปรากฏว่ากลุ่มบริษัทชิโยดะและบริษัทมารูเบนนิร่วมกับบริษัทมิตซุชิ เอ็นจิเนียริง แอนด์ ชิปปิงคิง และกลุ่มบริษัทชิโอโตะชนะการประมูลด้วยมูลค่า 6,804 ล้านบาท (ชัยวัฒน์ วนิชวัฒน์, 2526, หน้า 72-73; สุริชัย หวันแก้ว และคณะ, 2540, หน้า 12)

3. การก่อสร้างโครงการพื้นฐานในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดซึ่งเดิมนั้นกลุ่มบริษัท สุนได เอ็นจิเนียริง แอนด์ คอนสตรัคชั่น เป็นผู้ชนะการประมูลแต่ภายหลังกลับมีการเปลี่ยนแปลง ให้บริษัท อิตาเลียนไทย ดีเวลล็อปเมนต์ ซึ่งร่วมมือกับกลุ่มบริษัทจากยุโรปและญี่ปุ่น เป็นผู้ชนะ การประมูล

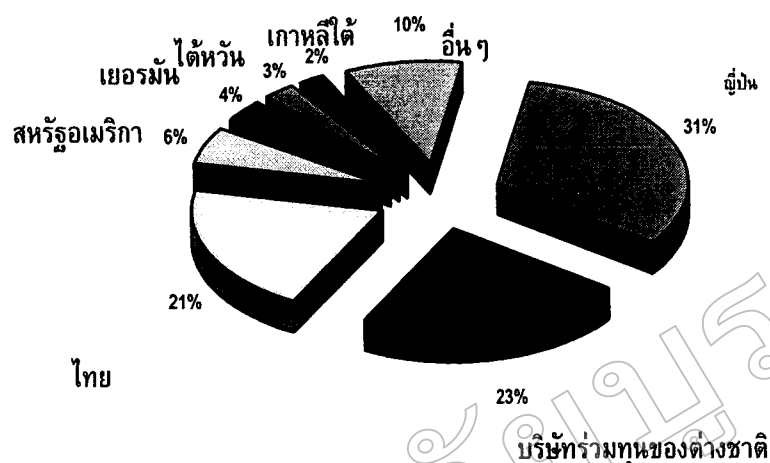
4. โครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือและอุปกรณ์ขนถ่ายวัตถุดิบของกลุ่มโรงงานปิโตรเคมี ที่มาบตาพุดนั้น กลุ่มบริษัทซีโน-ไท เอ็นจิเนียริง แอนด์ โปรดักชั่น ร่วมทุนกับบริษัท วาฮาจิ จำกัด ของญี่ปุ่น ชนะการประมูลด้วยการลงทุนกว่า 480 ล้านบาท

นอกจากเงินช่วยเหลือแล้ว กลุ่มทุนต่างชาติยังเข้ามาในลักษณะของการให้ความช่วยเหลือ ทางด้านเทคโนโลยี ตลอดจนจนถึงการเป็นบริษัทที่ปรึกษาในโครงการสำคัญ ๆ หลายอย่าง ดังกรณีของ บริษัทที่ปรึกษาในโครงการก่อสร้างท่าเรืออุตสาหกรรมมาบตาพุด บริษัทที่ปรึกษาการก่อสร้าง โรงงานแยกก๊าซ บริษัทที่ปรึกษาเพื่อออกแบบก่อสร้างและจัดประมูลของโรงงานโอเลฟินส์ เป็นต้น

นอกจากนี้แล้วทุนข้ามชาติบางกลุ่มยังเป็นผู้ลงทุนก่อสร้างสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน โรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ เช่น การก่อสร้างโรงแยกก๊าซธรรมชาติของการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย การก่อสร้างโรงงานโอเลฟินส์ การก่อสร้างโรงงานปุ๋ยแห่งชาติ การก่อสร้างโรงงาน อะโรเมติกส์ เป็นต้น

การเข้ามาลงทุนของกลุ่มทุนต่างชาติขยายตัวมากขึ้น ภายหลังจากการฟื้นตัวทางการเงิน ของระบบทุนนิยมโลกบีบให้ญี่ปุ่นและประเทศอุตสาหกรรมใหม่ของเอเชียต้องย้ายฐานการผลิต เข้ามาสู่ประเทศไทยซึ่งมีเป้าหมายอยู่ในพื้นที่บริเวณ โครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก

จากการศึกษาสัดส่วนผู้ถือหุ้นในโรงงานอุตสาหกรรม สังกัดการนิคมแห่งประเทศไทย ปี พ.ศ. 2548 ในพื้นที่จังหวัดระยอง จำนวน 6 นิคมอุตสาหกรรม คือ นิคมอุตสาหกรรมอมตะซิตี้ นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด นิคมอุตสาหกรรมอีสเทิร์นซีบอร์ด นิคมอุตสาหกรรมผาแดง นิคม อุตสาหกรรมเหมราช นิคมอุตสาหกรรมเอเชีย จำนวน 433 โรง พบว่าส่วนใหญ่กว่าร้อยละ 79 เป็น ของบริษัทของนายทุนข้ามชาติหรือบริษัทร่วมทุนจากต่างชาติทั้งสิ้น กลุ่มทุนต่างชาติที่เข้ามาลงทุน ในนิคมอุตสาหกรรมทั้ง 6 แห่งมากที่สุดนั้น เป็นกลุ่มทุนจากญี่ปุ่นซึ่งมีโรงงานอุตสาหกรรมจำนวน 140 โรง รองลงมาเป็นบริษัทร่วมทุนของต่างชาติจำนวน 98 โรง จากสหรัฐอเมริกาจำนวน 25 โรง เยอรมนีจำนวน 16 โรง ไต้หวันจำนวน 12 โรง เกาหลีใต้จำนวน 10 โรง นอกจากนั้นเป็นการลงทุน ของประเทศอุตสาหกรรมใหม่ของเอเชียและประเทศแถบยุโรปอีกจำนวน 43 โรง โดยมีโรงงาน อุตสาหกรรมที่เป็นของนายทุนชาติเพียง 89 โรงดังรายละเอียดในภาพที่ 10

ที่มา:

โรงงานอุตสาหกรรมในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด : <http://www.icat.go.th/menu02/images/MTP.xls>

โรงงานอุตสาหกรรมใน นิคมอุตสาหกรรมเหมราชตะวันออก (มาบตาพุด) <http://www.icat.go.th/menu02/images/ESTRENT.xls>

โรงงานอุตสาหกรรมใน นิคมอุตสาหกรรมผาแดง <http://www.icat.go.th/menu02/images/PADAENG.xls>

โรงงานอุตสาหกรรมใน นิคมอุตสาหกรรมอีสเทิร์น ซีบอร์ด <http://www.icat.go.th/menu02/images/RAYONG.xls>

โรงงานอุตสาหกรรมใน นิคมอุตสาหกรรมอมตะซิตี้ <http://www.icat.go.th/menu02/images/AMATA.xls>

โรงงานอุตสาหกรรมใน นิคมอุตสาหกรรมเอเชีย <http://www.icat.go.th/menu02/images/ASIA.xls>

ภาพที่ 10 สัดส่วนการถือหุ้นในโรงงานอุตสาหกรรมจังหวัดระยอง

การหลั่งไหลเข้ามาของเงินทุนจากกลุ่มประเทศเหล่านี้เข้ามาในโครงการฯ ประกอบกับการเปิดรับเงินลงทุนดังกล่าว เป็นผลให้ภาคอุตสาหกรรมของจังหวัดระยองขยายตัวมากขึ้น ตามลำดับเห็นได้ขยายจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นเป็นจำนวนมากในช่วงนี้ ดังที่ผู้วิจัยได้แสดงไว้แล้วในกราฟที่ 5 จึงอาจกล่าวได้ว่าทุนจากต่างชาติเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลให้ทุนอุตสาหกรรมพัฒนาขึ้นจนกลายเป็นทุนหลักครอบงำเศรษฐกิจของจังหวัดก่อให้เกิดสภาพที่เรียกว่าอุตสาหกรรมเป็นตัวอุตสาหกรรมของจังหวัด(ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และ โอฟาร ถิ่นบางเตียว, 2549, หน้า 20)

นอกจากการลงทุนโดยตรงแล้วรูปแบบที่นายทุนต่างชาตินิยมนำมาใช้ในการลงทุน คือ การร่วมกันลงทุน (Joint Venture) กับนายทุนชาติ โดยให้นายทุนชาติเข้ามาดำรงตำแหน่งประธานกรรมการ ผู้จัดการหรือผู้บริหารระดับสูง อันจะทำให้ภาพของบริษัทเหล่านี้เปรียบเสมือนหนึ่งเป็นบริษัทของคนไทย ภาพที่ปรากฏออกมาสู่สาธารณะชนจึงเป็นการปิดบังสถานการณ์การครอบงำของทุนต่างชาติ เพราะตามกฎหมายนั้นถือว่ากิจการที่มีนายทุนในประเทศถือหุ้นมากกว่ากึ่งหนึ่ง

นั่นถือเป็นบริษัทของคนไทย แต่สภาพโดยแท้จริงแล้วบริษัทร่วมทุนหากนายทุนต่างชาติถือหุ้นไว้เพียงประมาณร้อยละ 25 ก็สามารที่จะครอบงำนโยบายต่าง ๆ ของกิจการได้อย่างมากมาย เนื่องจากทุนต่างชาติเป็นฝ่ายคุมเทคโนโลยี มีเครือข่ายการเงินและตลาดในระดับโลก ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจึงเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการรุกคืบเข้ามาครอบงำเศรษฐกิจของประเทศไทย (สุธี ประศาสนเศรษฐ, 2536, หน้า 63)

ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปแล้วข้างต้นว่า การให้นายทุนชาติเข้ามาเป็นผู้บริหารในมิติหนึ่งถือเป็นการสร้างความชอบธรรมให้แก่กลุ่มทุนต่างชาติ แต่ในอีกมิติหนึ่งกลุ่มทุนต่างชาติเหล่านี้ก็หวังจะใช้ประโยชน์จากเครือข่ายและพลังภายในประเทศของนายทุนชาติ อันจะช่วยเอื้อประโยชน์ให้แก่บริษัทของตนเอง ดังตัวอย่างเช่น บริษัทเชลล์ จำกัด แต่งตั้งให้ ม.ร.ว. สฤษดิคุณ กิตยากร เป็นกรรมการผู้จัดการบริษัทเชลล์ แห่งประเทศไทย จำกัด หรือการที่บริษัทคาลเท็กซ์ จำกัด แต่งตั้งให้นายสุขวิช รังสิตพล เป็นผู้จัดการใหญ่และผู้อำนวยการของบริษัทน้ำมันคาลเท็กซ์ (ไทย) จำกัด ในช่วงที่ทั้งสองบริษัทมีแผนเข้ามาลงทุนสร้างโรงกลั่นน้ำมันบริเวณพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จึงต้องการผู้บริหารที่เป็นคนไทยเพื่อให้ช่วยอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ม.ร.ว.สฤษดิคุณ กิตยากร ถือเป็นคนไทยคนแรกที่บริษัทเชลล์แต่งตั้งให้เข้ามาดำรงตำแหน่งประธานกรรมการ ในช่วง พ.ศ. 2527-2537 ทั้งที่บริษัทนี้เข้ามาลงทุนในประเทศไทยผ่านมาแล้วถึง 97 ปี เช่นเดียวกับนายสุขวิช รังสิตพล ที่เป็นคนไทยคนแรกเช่นกันที่บริษัทคาลเท็กซ์ แต่งตั้งให้เป็นประธานกรรมการและกรรมการผู้จัดการในปี พ.ศ. 2531 ทั้งที่บริษัทนี้เข้ามาดำเนินกิจการในประเทศไทยผ่านมาแล้ว 42 ปี (ปิ่นพา ตั้งศรีวงศ์, 2544; วิลาวัลย์ วิวัฒนาภักดิ์, 2533, 2534)

กล่าวโดยเฉพาะบทบาทของนายสุขวิช รังสิตพลนั้นถือได้ว่าสร้างความความพอใจให้กับกลุ่มทุนข้ามชาติอย่างคาลเท็กซ์เป็นอย่างมาก เพราะสามารถใช้เครือข่ายทั้งข้าราชการ (โดยเฉพาะทหาร) นักการเมืองและรัฐมนตรีที่มีอำนาจตัดสินใจในขณะนั้น ผลักดันให้ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ นายกรัฐมนตรี ให้อนุมัติสร้างโรงกลั่นน้ำมันแห่งที่ 5 ของประเทศไทย ได้เป็นผลสำเร็จ ซึ่งมติดังกล่าวได้นำมาซึ่งข้อวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ นานาระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อที่จะทำให้เห็นถึงเบื้องหน้าเบื้องหลังผู้วิจัยใครที่จะขอกกล่าวถึงรายละเอียดและความเป็นมาของโครงการฯ อย่างคร่าว ๆ ดังต่อไปนี้

จากปริมาณความต้องการใช้น้ำมันที่มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นทุกปี ทำให้ในช่วง พ.ศ. 2532 รัฐบาลจึงมีแนวคิดที่จะสร้างโรงกลั่นเพิ่มขึ้นอีก 1 แห่ง (ขณะนั้นประเทศไทยมีโรงกลั่นทั้งหมด 3 โรง คือโรงกลั่นไทยออยล์ โรงกลั่นบางจาก และโรงกลั่นเอสโซ่) โดยมีเอกชนยื่นข้อเสนอขอตั้งโรงกลั่นจำนวน 3 ราย คือ บริษัท เชลล์(ประเทศไทย) จำกัด บริษัทคาลเท็กซ์(ประเทศไทย) จำกัด และบริษัทเอสโซ่ แสตนด์การ์ด (ประเทศไทย) จำกัด แต่เอสโซ่มีโรงกลั่นเป็นของตนเองแล้วทำให้

โอกาสที่จะได้รับการพิจารณาไม่น้อยมาก เอสโซ่จึงเสนอในลักษณะของการปรับปรุงโรงกลั่นเพื่อลดสารตะกั่ว ดังนั้นการคัดเลือกครั้งนี้จึงเป็นการช่วงชิงผลประโยชน์ระหว่างเซลล์กับคาลเท็กซ์เป็นสำคัญ (วิลาวัณย์ วิวัฒนา กันตัง, 2533, 2534)

กระทั่งในวันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2533 คณะอนุกรรมการนโยบายปิโตรเลียมที่มีนายกรัฐมนตรีเป็นประธานมีมติให้บริษัทเชลล์เป็นผู้ชนะในการตั้งโรงกลั่นแห่งที่ 4 แต่เมื่อเรื่องนี้ถูกเสนอไปยัง พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ นายกรัฐมนตรีในฐานะประธานคณะกรรมการนโยบายพลังงานแห่งชาติ มติดังกล่าวกลับพลิกผันไป กล่าวคือ ในการประชุมของคณะกรรมการนโยบายพลังงานแห่งชาติเมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2533 มีการอนุมัติให้เชลล์ตั้งโรงกลั่นแห่งที่ 4 พร้อมกับให้คาลเท็กซ์ตั้งโรงกลั่นแห่งที่ 5 ในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ซึ่งมีมติดังกล่าวถือว่าสวนทางกับนโยบายพลังงานที่ได้กำหนดให้มีกำลังการผลิตน้อยกว่าความต้องการเล็กน้อยและให้มีการนำเข้าน้ำมันสำเร็จรูปจากต่างประเทศเข้ามาแข่งขันเพื่อให้โรงกลั่นในประเทศเกิดการพัฒนาประสิทธิภาพ (วิลาวัณย์ วิวัฒนา กันตัง, 2533, 2534)

จากการวิเคราะห์ พบว่าสาเหตุที่ทำให้มติของคณะกรรมการนโยบายแห่งชาติเกิดการพลิกผันนั้น ตัวแสดงสำคัญอยู่ที่นายสุวิช รังสิตพล หลังจากที่รู้ว่าคาลเท็กซ์พ่ายแพ้ในวันที่ 29 มกราคม พ.ศ. 2533 สุวิช จึงทำหนังสือขอความเป็นธรรมไปยัง พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ในประเด็นของการให้คะแนนที่มีการสรุปคาดเคลื่อน หลังจากนั้น พล.อ.ชาติชาย จึงมีคำสั่งไปยังคณะอนุกรรมการนโยบายฯ ให้เชิญทุกฝ่ายเข้ามาชี้แจงและให้ข้อมูลเพิ่มเติม โดยเฉพาะข้อเท็จจริงที่ใช้เป็นฐานในการให้คะแนน อย่างไรก็ตามนายสิวกส์ จังคศิริ ปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม ก็ยืนยันกลับไปว่าจะไม่ทบทวนมติดังกล่าว เมื่อวิธีดังกล่าวไม่ได้ผลกระบวนการถอยป้อนผ่านบุคคลที่นายสุวิช สนับสนุนและมีอำนาจตัดสินใจในการดำเนินโครงการฯ จึงถูกนำมาใช้ นายสุวิช ถือเป็นคนบุคคลที่มีสายสัมพันธ์อันดีกับกลุ่มทหารคงจะเห็นได้การได้รับแต่งตั้งให้เป็นเป็นวุฒิสมาชิกในสมัยของ พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ขณะเดียวกันก็สนิทสนมกับพล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ นอกจากนี้ นายสุวิชยังมีเครือข่ายไปถึงทีมที่ปรึกษาบ้านพิษณุโลกและนายประมวล ภาวสุ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ที่เป็นผู้เสนอให้มีการตั้งโรงกลั่นน้ำมันควบคู่กัน 2 โรง ซึ่งสอดคล้องกับนายบรรศักดิ์ อุวรรณ โฉ่ ทีมที่ปรึกษาบ้านพิษณุโลกที่กล่าวถึงการตั้งโรงกลั่นโรงที่ 5 ข้อเสนอของนายประมวลยังได้รับการสนับสนุนจากนายสุบิน ปิ่นขยัน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ด้วยเหตุผลที่ว่า จะไม่ถูกสหรัฐอเมริกากดดันทางการค้า ประกอบกับได้รับคำขอร้องจากทูตสหรัฐประจำประเทศไทย จนในที่สุดจึงได้มีการอนุมัติให้คาลเท็กซ์ตั้งโรงกลั่นได้เป็นแห่งที่ 5 เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2533 (วิลาวัณย์ วิวัฒนา กันตัง, 2533, 2534)

จากตัวอย่างดังกล่าวข้างต้น เป็นการแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลและพลังของนายทุนจากต่างชาติผ่านบริษัทข้ามชาติ ในฐานะผู้กำหนดความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ผ่านนักบริหารไทยที่บริษัทเหล่านี้จ้างเข้ามาบริหารงาน โดยหวังให้นักบริหารเหล่านี้เป็นพลังสำคัญในการเสริมเส้นสายทางการเมืองกับนายทหารและนักการเมืองระดับสูง ทั้งนี้เพื่อผลักดันหรือเปลี่ยนแปลงนโยบายบางนโยบายเพื่อรักษาผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นหรือแบ่งปัน ช่วงชิงผลประโยชน์จากทุนกลุ่มอื่นให้เข้ามาสู่กลุ่มของตนเอง ในบางกรณีพลังของนายทุนเพียงอย่างเดียวก็อาจมีอำนาจที่จะบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ได้ แรงกดดันจากรัฐบาลของบริษัทข้ามชาติเหล่านี้ก็เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ช่วยเสริมพลังให้การดำเนินงาน

3. กลุ่มทุนชาติ (National Capital) ถือเป็นอีกหนึ่งพันธมิตรที่มีบทบาทสำคัญในภาคอุตสาหกรรมของจังหวัดระยอง จากการศึกษาพบว่า กลุ่มนายทุนชาติที่เข้ามามีบทบาทในภาคอุตสาหกรรม โดยเฉพาะอุตสาหกรรมปิโตรเคมีมีอยู่สามกลุ่มหลัก ที่มาลงทุนในอุตสาหกรรมปิโตรเคมีโดยที่บางกลุ่มมีการร่วมทุนกับต่างชาติ นอกจากนั้นยังมีกลุ่มที่สี่ที่เข้าลงทุนในด้านการบริการต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ คือ

3.1 นายทุนชาติกลุ่มที่พีไอ เป็นกลุ่มทุนที่เกิดจากการรวมตัวของตระกูลเลี้ยวไพรัตน์ ซึ่งประกอบไปด้วย นายประชัย นายประทีป และนายประมวล เลี้ยวไพรัตน์ นายทุนกลุ่มนี้ได้เข้ามาลงทุนในอุตสาหกรรมปิโตรเคมีก่อนที่จะมีการขับเคลื่อนโครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก การค้นพบทรัพยากรน้ำมันและก๊าซธรรมชาติในอ่าวไทย คือเหตุผลสำคัญที่ทำให้ทุนกลุ่มนี้สนใจที่จะมาดำเนินธุรกิจปิโตรเคมี ทั้งนี้เพราะเห็นว่าพลาสติกจะเข้ามามีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวันของผู้คนในสังคมมากขึ้น ประกอบกับอุตสาหกรรมประเภทนี้เป็นอุตสาหกรรมที่ยังไม่มีใครในประเทศลงทุน¹ ดังนั้นการลงทุนก่อนจึงจะสามารถสร้างโอกาสได้ก่อนในฐานะผู้บุกเบิก (ญิบพันธ์, 2545, หน้า 152)

เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วนายประชัย เลี้ยวไพรัตน์ จึงตัดสินใจรวบรวมเงินทุนจากการขายหุ้นเบทาโกและกำไรจากธุรกิจค้าข้าว ก่อตั้งบริษัทบริษัทอุตสาหกรรม ปิโตรเคมีคัลไทย จำกัด (Thai

¹ เดิมโครงการอุตสาหกรรมปิโตรเคมีนี้มีกลุ่มทุนที่สนใจจะเข้ามาดำเนินกิจการอยู่ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มนายเชาว์ เชาว์ขวัญยืน เจ้าของกิจการ ไทยออยล์ ที่ได้ยื่นขอการส่งเสริมการลงทุนกับคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2514 โดยร่วมทุนกับบริษัทเชลล์และบริษัทมิซูบิชิ ซึ่งจะตั้งโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่ อ.ศรีราชา จ.ชลบุรี แต่ด้วยปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ นานาทำให้ไม่สามารถลงทุนในกิจการนี้ได้ ทุนอีกกลุ่มหนึ่งที่ให้ความสนใจในอุตสาหกรรมประเภทนี้ ก็คือ กลุ่มปูนซีเมนต์ไทย ที่ได้ลงมือศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการอุตสาหกรรมปิโตรเคมี ด้วยเหตุที่เป็นโครงการที่ต้องใช้เงินลงทุนหลายพันล้านบาทในการสร้างคอมเพล็กซ์ (Complex) อุตสาหกรรมปิโตรเคมีทำให้ไม่คุ้มทุน โครงการดังกล่าวจึงต้องถูกยกเลิกไป

Petrochemical Industry: TPI) ในปี พ.ศ. 2521 ด้วยทุนจดทะเบียน 300 ล้านบาท โดยมีพื้นที่ในการประกอบการอยู่ที่ ต.เชิงเนิน อ.เมือง จ.ระยอง พร้อมกับการยื่นขอรับการส่งเสริมการลงทุนจากคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน ปี พ.ศ. 2525 โดยโรงงานของทีพีไอเริ่มเดินเครื่องผลิตเม็ดพลาสติกความหนาแน่นชนิดต่ำ (Low Density Polyethylene: LDPE) จำนวน 65,000 ตันต่อปี และในปี พ.ศ. 2527 ขยายกำลังการผลิตไปสู่การผลิตเม็ดพลาสติกความหนาแน่นสูง (High Density Polyethylene: HDPE) จำนวน 60,000 ตันต่อปี อันเป็นผลให้กลุ่มทีพีไอกลายเป็นผู้ผลิตเม็ดพลาสติกรายใหญ่ที่สุดของประเทศไทยในขณะนั้น หลังจากนั้นกลุ่มทีพีไอก็ได้ขยายการลงทุนในแนวตั้ง (Vertical Integration) จากผู้ผลิตเม็ดพลาสติกซึ่งถือว่าเป็นอุตสาหกรรมปลายน้ำ (Downstream) ไปสู่การเป็นผู้ผลิตวัตถุดิบหรืออุตสาหกรรมต้นน้ำ (Upstream) เพื่อให้การผลิตปิโตรเคมีครบวงจรนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2536 เป็นต้นมา โดยเริ่มตั้งแต่การลงทุนสร้างโรงกลั่นน้ำมันเพื่อผลิตสาร VMC (Vinyl Chloride Monomer) ที่เป็นวัตถุดิบในการผลิต Pole Athlete, Pole Propylene, PVC Resin, PVC Compound ซึ่งเป็นสารตั้งต้นในการผลิตเม็ดพลาสติก ต่อมาก็ได้สร้างโรงกลั่นน้ำมันหล่อกันพื้นฐาน โครงการผลิตกาโพรแลคตัม ในขณะเดียวกันทุนกลุ่มนี้ยังได้ลงทุนในโครงการที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและส่งออกเม็ดพลาสติก เช่น ท่อเรือน้ำลึก เพื่อลดค่าใช้จ่ายจากการเข้าในการนำเข้าน้ำมันดิบเพื่อเข้าสู่กระบวนการผลิต การสร้างแท้งค์เพื่อเก็บน้ำมันและวัตถุดิบในการผลิต โรงไฟฟ้า เพื่อผลิตกระแสไฟฟ้าให้แก่โรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น (อุบพัน, 2545, หน้า 144-154)

3.2 นายทุนชาดิกกลุ่มปูนซีเมนต์ไทย การก้าวเข้าสู่อุตสาหกรรมปิโตรเคมีของทุนกลุ่มนี้เนื่องจากคำร้องขอจากรัฐบาล พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ที่ต้องการเห็นโครงการปิโตรเคมีแห่งชาติเกิดขึ้นในประเทศไทย จึงต้องให้ทุนกลุ่มเครือซีเมนต์ไทยในฐานะกลุ่มอุตสาหกรรมที่ใหญ่ที่สุดของประเทศขณะนั้น เข้าไปเป็นแกนนำในการลงทุน เพื่อสร้างความมั่นใจให้กลุ่มทุนกลุ่มอื่น ๆ ซึ่งได้รับการตอบรับอย่างดีจากทุนกลุ่มนี้โดยการเข้าไปเป็น 1 ใน 4 ผู้ถือหุ้นใหญ่ของบริษัทปิโตรเคมีแห่งชาติ จำกัด นอกจากนี้แล้วทุนกลุ่มนี้ยังเข้าไปถือหุ้นในบริษัทอะโรเมติกส์ (ประเทศไทย) จำกัด บริษัทไทยโอเลฟินส์ จำกัด (มหาชน)

นอกเหนือจากการเป็นผู้ถือหุ้นในโรงงานอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมปิโตรเคมีแล้ว ทุนกลุ่มนี้ยังเป็นผู้ประกอบการรายใหญ่ในอุตสาหกรรมปิโตรเคมีอีกกลุ่มหนึ่ง โดยได้ก่อตั้งโรงงานผลิตเม็ดพลาสติกโพลิเอททิลีนชนิดความหนาแน่นสูงในปี พ.ศ. 2532 และก่อสร้างโรงงานผลิตเม็ดพลาสติกโพลิเอททิลีนและเม็ดพลาสติกโพลิโพรไพลีน ต่อมาจึงได้เริ่มการเข้าสู่อุตสาหกรรมต้นน้ำ ด้วยการก่อตั้งโรงงานโอเลฟินส์ (บริษัทระยองโอเลฟินส์ จำกัด) ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2542

การดำเนินงานของบริษัทปูนซีเมนต์ไทย จำกัด (มหาชน) ในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี นั้นจะดำเนินการผ่านบริษัท เอสซีจี เคมิคอลส์ จำกัด (SCG Chemicals Co., Ltd.; SCG Chemicals)² ซึ่งเป็นบริษัทบริษัท โฮลดิ้ง (Holding Company) โดยบริษัทปูนซีเมนต์ไทย จำกัด (มหาชน) ถือหุ้น 100% ดำเนินธุรกิจปิโตรเคมีครอบคลุมอุตสาหกรรมต้นน้ำ (Upstream) ได้แก่ โอลิฟินส์ ชั้นกลาง (Intermediate) ได้แก่ สไตรีน โมโนเมอร์ พีทีเอ และเอ็มเอ็มเอ และอุตสาหกรรมปลายน้ำ (Downstream) ได้แก่ เม็ดพลาสติกหลัก เช่น โพลีเอทิลีน โพลีโพรไพลีน โพลีไวนิลคลอไรด์ และ โพลีสไตรีน พื้นที่ในการประกอบการอุตสาหกรรมของทุนกลุ่มนี้ตั้งอยู่ในนิคมอุตสาหกรรม มาบตาพุดและนิคมอุตสาหกรรมตะวันออก (กลุ่มบริษัทในเครือซีเมนต์ไทย อ้างถึงใน http://www.cementthaichemicals.com/html/group_company.html)

ธุรกิจปิโตรเคมีของกลุ่มซีเมนต์ไทยประมาณ 8 บริษัท ถือหุ้น 100% โดยบริษัท เอสซีจี เคมิคอลส์ จำกัด เช่น บริษัทเอสซีจี โอลิโอฟีนส์ จำกัด บริษัท ไทยโพลีเอทิลีน จำกัด, บริษัท ไทยโพลีเอทิลีน (1993) จำกัด, บริษัท ไทยโพลีโพรไพลีน จำกัด, และบริษัท ไทยโพลีโพรไพลีน (1994) จำกัด เป็นต้น ส่วนที่เหลือเป็นบริษัทร่วมทุนกับบริษัทดาว เคมิคอล จำกัด (The Dow Chemical Company) จากประเทศสหรัฐอเมริกา และบริษัทมิทซูบิชิ เคมีคัล อิงค์ จากประเทศญี่ปุ่น ในปี พ.ศ. 2549 ธุรกิจปิโตรเคมีของเครือซีเมนต์ไทยมียอดขายรวมทั้งหมดประมาณ 122,645 ล้านบาท ซึ่งยอดขายดังกล่าวมากกว่ายอดขายปูนซีเมนต์และวัสดุก่อสร้างถึง 3 เท่า (บริษัทปูนซีเมนต์ไทย จำกัด (มหาชน) อ้างถึงใน <http://www.cementthai.co.th>; ผู้จัดการ, 2550)

นอกจากนี้แล้วบริษัท ปูนซีเมนต์ไทย จำกัด (มหาชน) จำกัด ยังมีโครงการลงทุนขนาดใหญ่เกี่ยวกับอุตสาหกรรมปิโตรเคมีในพื้นที่จังหวัดระยองอีกหลายโครงการ เช่น

โครงการขยายกำลังการผลิตของบริษัท ไทย เอ็ม เอ็ม เอ จำกัด (เป็นบริษัทร่วมทุนของปูนซีเมนต์ไทย และ Mitsubishi Rayon Company ถือหุ้นในอัตราส่วนร้อยละ 45: 45 และผู้ถือหุ้นรายอื่น ๆ ร้อยละ 10) จำนวน 2 โครงการ คือ

1. โครงการ MAA (Methyl Methacrylate) แห่งที่ 2 เพื่อทำการผลิตผลิตภัณฑ์ต่อเนื่องสำหรับการผลิตแผ่นป้ายโฆษณาในอุตสาหกรรมโฆษณาและกรอบไฟของรถยนต์ในอุตสาหกรรมยานยนต์ กำลังการผลิต 90,000 ตันต่อปี คาดว่าจะดำเนินการผลิตได้ในไตรมาส 2 ปี 2553 (หนังสือที่ กต/รร/วจ 50-016 ลงวันที่ 24 มกราคม 2550)
2. โครงการสร้างโรงงานผลิตแผ่น Continuous Cast ที่ใช้เป็นส่วนประกอบที่สำคัญในการผลิตแผ่นกระจายแสงสำหรับอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ โดยมีกำลังการผลิต 20,000 ตันต่อ

² เดิมชื่อบริษัทเคมีภัณฑ์ซีเมนต์ไทย จำกัด (Cementthai Chemicals Co., Ltd ; CCC)

ปี คาดว่าจะดำเนินการผลิตได้ในไตรมาส 4 ปี 2552 (หนังสือที่ กต/ รร/ วจ 50-016 ลงวันที่ 24 มกราคม 2550)

3. โครงการสร้างโรงงานโอเลฟินส์คอมเพล็กซ์แห่งที่ 2 (ของบริษัท) ร่วมทุนกับ (The Dow Chemical Company: DOW) โดยปูนซีเมนต์ไทยถือหุ้นร้อยละ 67 และ DOW ถือหุ้นร้อยละ 33 ด้วยมูลค่าการลงทุน 1,200 ล้านดอลลาร์ จะมีการผลิตโอเลฟินส์ 1.7 ล้านตันต่อปี (Ethylene 900,000 ตันต่อปี และ Propylene 800,000 ตันต่อปี) และจะมีผลิตภัณฑ์อื่น ๆ อีกประมาณ 700,000 ตันต่อปี โดยโรงงานโอเลฟินส์แห่งที่ 2 นี้ จะสามารถผลิต Propylene ได้มากกว่าโรงงานแรกถึงร้อยละ 75 นอกจากนี้เครือซีเมนต์ไทยยังมีโครงการร่วมทุนขนาดใหญ่ภายในประเทศกับ Dow Chemical ผลิต SM 300,000 ตันต่อปี ผลิตLLDPE 300,000 ตันต่อปี และ ผลิต PS 100,000 ตันต่อปี หรือการร่วมทุนกับ Mitsui Chemicals ผลิต PTA 1,400,000 ตันต่อปี ผลิต PET 100,000 ตันต่อปี และ PP Compound 52,000 ตันต่อปี เป็นต้น (ข่าวแจ้งตลาดหลักทรัพย์. ลงวันที่ 2 พฤศจิกายน 2548; หนังสือที่ กต/ รร/ วจ 49 – 199 ลงวันที่ 25 ตุลาคม 2549)

3.3 นายทุนชาดิกกลุ่มซีพี แม้ฐานการผลิตสำคัญของทุนกลุ่มนี้จะอยู่ที่ภาคเกษตรกรรม แต่ในปี พ.ศ. 2532 นายทุนกลุ่มนี้ก็ขยายฐานทางธุรกิจของตนเข้าสู่อุตสาหกรรมปิโตรเคมี โดยร่วมทุนกับบริษัทโซลเวย์ จำกัด ผู้ผลิตพีวีซีรายใหญ่หนึ่งในสี่ของโลกจากประเทศเบลเยียม ก่อตั้งบริษัท วิมิไทย จำกัดเพื่อผลิตเม็ดพลาสติกพีวีซี วิซีเอ็ม คลอรีนและผลิตภัณฑ์พลอยได้อื่น เช่น โซดาไฟ เป็นต้น นอกจากนี้ทุนกลุ่มนี้ยังมีพื้นที่ประกอบการอุตสาหกรรมของตนเองภายใต้ “กลุ่มอุตสาหกรรมเครือเจริญโภคภัณฑ์” (เป็นพื้นที่ประกอบการอุตสาหกรรมที่พัฒนาโดยภาคเอกชน ไม่มีสิทธิในการลงทุนใด ๆ) ซึ่งมีเนื้อที่กว่า 3,000 ไร่ภายในพื้นที่กิ่งอำเภอนิคมพัฒนา เป็นโรงงานเกี่ยวกับอุตสาหกรรมปิโตรเคมีทั้งสิ้น เช่น บริษัทซีพีพีซี จำกัด(มหาชน) บริษัทซีพีซีซี เคคคอร์เรทีฟ โปรดักส์ จำกัด บริษัทซี.พี อุตสาหกรรมบรรจุภัณฑ์ บริษัทซีเอ ปิโตรเคมี จำกัด บริษัทซีเอ็นซี อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด เป็นต้น ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตได้ เช่น แผ่นฟิล์ม เส้นน้ำมันท่อพีวีซี. รวมทั้งผลิตภัณฑ์ที่ทำมาจากเม็ดพลาสติก (ผู้จัดการ, 2545)

การก้าวเข้าสู่อุตสาหกรรมปิโตรเคมีของกลุ่มซีพี แม้ในช่วงแรกถูกมองว่าเป็นความพยายามที่จะขยายตลาดสินค้าอาหารของกลุ่มในตลาดร่วมยุโรป โดยอาศัยความสัมพันธ์ของบริษัทร่วมทุนเป็นใบเบิกทาง ดังในกรณีของการร่วมลงทุนกับบริษัทมินิแบจากประเทศญี่ปุ่นผลิตชิ้นส่วนอุปกรณ์คอมพิวเตอร์และตลับลูกปืน ทั้งนี้เพราะต้องการสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มผู้บริหารมินิแบจากญี่ปุ่นเพื่อเปิดตลาดเนื้อหมูของกลุ่มในญี่ปุ่น (ผู้จัดการ, 2532) ไม่มีใครคิดว่ากลุ่มซีพีจะเข้ามาดำเนินการในธุรกิจนี้จริงจัง เพราะเป็นกลุ่มธุรกิจที่ซีพีไม่มีความชำนาญ ประกอบกับความรู้และเทคโนโลยีต่าง ๆ ยังต้องพึ่งพาจากบริษัทโซลเวย์

แต่ในความเป็นจริงแล้ว จะพบว่า กว่า 20 ปีที่ผ่านมา กลุ่มปิโตรเคมีในเครือซีพีได้ขยายตัวอย่างต่อเนื่อง นอกเหนือจากวินิไทยซึ่งเป็นผู้ผลิตเม็ดพลาสติกพีวีซี ซึ่งเป็นวัตถุดิบขั้นต้นแล้วในกลุ่มปิโตรเคมีของซีพียังมีบริษัทย่อยที่เป็นผู้ผลิตสินค้าขั้นกลางและขั้นปลายอีกกว่า 16 แห่ง กระจายอยู่ในประเทศและต่างประเทศ (ผู้จัดการ, 2545)

นอกจากนี้ยังมีนายทุนชาติกลุ่มอื่น ๆ เข้ามาลงทุนในพื้นที่ เช่น ในโครงการปิโตรเคมีระยะแรก (NPC-1) มีกลุ่มทุนของตระกูลเอื้อชูเกียรติ ที่ได้ก่อตั้งบริษัทบริษัทไทยพลาสติกและเคมีภัณฑ์ (TPC) เพื่อผลิตไวนิลคลอไรด์ (VCM/ PVC) หรือการร่วมทุนระหว่างเครือศรีกรุงวัฒนาของตระกูลเลาหทัย กับบริษัท Himont Corporation ก่อตั้งบริษัทเอชเอ็มซี โพลีเมอร์ เพื่อผลิตโพลิโพรไพลีน (PP) (ไฟโรจน์ จันทรมณี, 2531 ข)

กลุ่มทุนชาติเหล่านี้แม้ในมิติหนึ่งอยู่บนฐานแห่งความร่วมมือและการประสานเกี่ยวกับผลประโยชน์ซึ่งกันและกันแต่ในอีกมิติหนึ่งก็ยังคงมีความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม ทั้งนี้เพราะการแข่งขันในการประกอบธุรกิจ ดังตัวอย่างเช่น ความขัดแย้งระหว่างตระกูลเลี้ยวไพรัตน์และตระกูลเลาหทัย ในนามของทีพีไอและกลุ่มบริษัทศรีกรุงวัฒนา อันเป็นผลจากการที่ทีพีไอตั้งโรงงานผลิตเม็ดพลาสติกขึ้นในปี พ.ศ. 2521 ถือเป็นการตัดรายได้ของบริษัทศรีกรุงวัฒนา ซึ่งเป็นผู้นำเข้าเม็ดพลาสติกรายใหญ่ที่สุดของประเทศในขณะนั้น ดังนั้นกลุ่มบริษัทศรีกรุงวัฒนาจึงถูกกล่าวหาจากนายประชัย เลี้ยวไพรัตน์ ว่าเป็นผู้อยู่เบื้องหลังในการปลุกระดมมวลชนเพื่อต่อต้านและคัดค้านการสร้างโรงงานผลิตเม็ดพลาสติกของกลุ่มทีพีไอ ดังจะเห็นได้จากการให้สัมภาษณ์ของนายประชัยที่ว่า

“ดิฉัน ที่ ดร.อาณัฐ(อาภาภิรมย์) เข้าใจความจำเป็น เราถูกกลั่นแกล้งมาโดยตลอดรู้ด้วยว่าคนที่กล่าวหา และพยายามสร้างม็อบขึ้นมาทำลายโครงการเรานั้นก็เป็นผู้นำเข้าเม็ดพลาสติกรายใหญ่อายหนึ่งที่ต้องสูญเสียผลประโยชน์หากเราสร้างโรงงานขึ้นมาได้สำเร็จ”

ดังนั้นในโครงการปิโตรเคมีต่อเนื่องระยะแรก (NPC-1) ทีพีไอสามารถที่จะรวบรวมผู้จำหน่ายเม็ดพลาสติกให้มาอยู่ในกลุ่มของตนเองได้เกือบทั้งหมด มีเพียงศรีกรุงวัฒนาเท่านั้นที่ไม่ยอมเข้าร่วมด้วยหรือในกรณีของการเป็นคู่แข่งระหว่างบริษัทปูนซิเมนต์ไทย จำกัด กับกลุ่มบริษัททีพีไอ ซึ่งปูนซิเมนต์ไทยได้ตั้งบริษัทไทยโพลิเอททีลีน (TPE) ขึ้นมาดำเนินงานเพื่อผลิตเม็ดพลาสติกประเภท PE แข่งขันกับทีพีไอที่เคยเป็นผู้ผูกขาดในวงการเม็ดพลาสติกไทย อันเป็นผลให้กลุ่มทีพีไอได้ตอบด้วยการลงทุนสร้างโรงงานแข่งขันกับเครือซีเมนต์ไทย หรือการปฏิเสธที่จะให้เงินกู้แก่กลุ่มทีพีไอของ

สถาบันการเงินในประเทศ อันเป็นผลให้กลุ่มที่พีไอต้องเจรจากู้เงินจาก Kreditanstalt für Wiederaufbau (KfW) ซึ่งเป็นสถาบันการเงินจากประเทศเยอรมนี(ไฟโรจน์ จันทรมิตรี, 2531 ข; วิลาวรรณ วิวัฒนาภักดิ์, 2536; ฌูปัน, 2545, หน้า 153)

การแข่งขันและความขัดแย้งระหว่างทุนกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ดำเนินเรื่อยมาและดุเดือดมากขึ้นในโครงการปิโตรเคมีต่อเนื่องระยะที่สอง (NPC-2) ซึ่งเป็นการแข่งขันแย่งชิงระหว่างกลุ่มทุนกลุ่มต่าง ๆ กว่า 60 บริษัทเพื่อขอสิทธิบัตรการส่งเสริมการลงทุนที่มีเพียง 15 โครงการ

ผลการพิจารณาของคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนที่มีนายธีระ ภาณุพงศ์ เลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนเป็นประธานนั้นได้อนุมัติให้กลุ่มที่พีไอได้รับการส่งเสริมการลงทุนถึง 5 โครงการ คือ PE, PP, PVC, PS และ ABS ทำให้กลุ่มทุนอื่น ๆ มองว่าไม่เป็นธรรมและจะทำให้ที่พีไอผูกขาดด้านการตลาดแต่เพียงรายเดียว นำไปสู่การร้องเรียนจนมีการตั้งคณะกรรมการเฉพาะกิจขึ้นมาวิเคราะห์คำขอรับการส่งเสริมการลงทุนในโครงการนี้ใหม่ การกระทำดังกล่าวสร้างความไม่พอใจให้แก่กลุ่มที่พีไอเป็นอย่างมากเพราะเห็นว่ากรรมการบางคนที่ตั้งขึ้นมาใหม่มีความสัมพันธ์กับกลุ่มทุนที่อยู่ตรงข้ามกับกลุ่มที่พีไอ เช่น นายอมร จันทรมิตรี กับตระกูลโสภณพานิช หรือนายอานันท์ ปันยารชุน กับกลุ่มเครือซีเมนต์ไทย เป็นผลให้กลุ่มที่พีไอตอบโต้ด้วยการจัดตั้งมวลชนโดยการส่งหนังสือเวียนไปยังโรงงานผู้ใช้เม็ดพลาสติกกว่า 800 ราย เพื่อขอร้องให้ช่วยสนับสนุน โครงการของที่พีไอ พร้อมกับระบุว่ากลุ่มปูนซีเมนต์ไทยที่ถูกตัดสิทธิส่งเสริมการลงทุนในการผลิต PP ในนามกลุ่มของตนเองนั้นได้ยื่นคำขอการส่งเสริมการลงทุนในนามบริษัทเชลล์และในนามบริษัทศรีเทพไทยอีกแห่งหนึ่งด้วย และกลุ่มศรีกรุงวัฒนา ก็แฝงยื่นคำขอในการผลิต PE ในนามกลุ่มของนายชาติศิริ โสภณพานิชไว้อีกแห่งหนึ่งเช่นกัน (ไฟโรจน์ จันทรมิตรี, 2531 ข) มีการวิเคราะห์กันว่าสาเหตุที่กลุ่มที่พีไอได้รับสิทธิบัตรในการส่งเสริมการลงทุนเป็นจำนวนมากนั้น เป็นเพราะสายสัมพันธ์อันดีระหว่างพรรคชาติไทยที่เกี่ยวข้องกันมากกับตระกูลเลี้ยวไพรัตน์ตั้งแต่รุ่นพ่อของประชัย (พร เลี้ยวไพรัตน์) และที่สำคัญทุนกลุ่มนี้ถือเป็นกลุ่มทุนที่หนุนหลังพรรคชาติไทยมาโดยตลอด

3.4 นอกจากกลุ่มนายทุนชาติสามกลุ่มหลักที่เข้ามาลงทุนในภาคอุตสาหกรรมดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปแล้วข้างต้น ผลของความต้องการที่ดินเพื่อรองรับนิคมอุตสาหกรรม โรงงานอุตสาหกรรมตลอดจนถึงการสร้างที่พักอาศัย ทำให้มีนายกลุ่มที่สี่ที่เข้ามามีส่วนได้ส่วนเสียในกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรม โดยกลุ่มคนเหล่านี้ได้รับผลประโยชน์ในรูปของอุตสาหกรรมบริการต่าง ๆ เช่น การเป็นนายหน้าค้าที่ดิน (Compradors) การลงทุนในธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ การเป็นผู้รับเหมาก่อสร้าง การถมที่ การปรับหน้าดิน หรือการได้รับผลประโยชน์เชิงเชื่อมโยง (Linkage Effect) จากการพัฒนาอุตสาหกรรม

จากการศึกษา พบว่า กลุ่มทุนเหล่านี้ประกอบไปด้วยนายทุนทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น โดยนายทุนชาตินี้จะมีบทบาทในอยู่กับการประกอบธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ ดังต่อไปนี้ (ไพโรจน์ จันทรมณี, 2531 ก; ปิ่นพ พ ตั้งศรีวงศ์, 2546)

1. กลุ่มนายสวัสดิ์ หอรุ่งเรือง ถือเป็น “เจ้าพ่อวงการเหล็ก” ที่มีความเชื่อมั่นในศักยภาพของพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกกว่าจะเป็น Gateway สำคัญของประเทศ จึงนำกำไรที่ได้จากการขายเหล็กเส้นไปซื้อที่ดินริมทางหลวง หมายเลข 331 จำนวน 4,898 ไร่ ในเขตตำบลบ่อวิน อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี แล้วตั้งบริษัทเหมราชพัฒนาที่ดินขึ้น เพื่อดำเนินกิจการนิคมอุตสาหกรรมชลบุรี (บ่อวิน) เมื่อกิจการดังกล่าวมีแนวโน้มที่จะทำกำไรมากขึ้นเรื่อย ๆ ในปี พ.ศ. 2531 นายสวัสดิ์จึงได้นำบริษัทเหมราชพัฒนาที่ดินเข้าจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย เพื่อระดมทุนซื้อที่ดินสร้างนิคมอุตสาหกรรมอีก 2 แห่ง คือนิคมอุตสาหกรรมตะวันออก (มาบตาพุด) มีเนื้อที่ 2,486 ไร่ ในตำบลห้วยโป่ง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง และนิคมอุตสาหกรรมอีสเทิร์นซีบอร์ด (ระยอง) เนื้อที่ 6,996 ไร่ ในพื้นที่ตำบลปลวกแดง อำเภอปลวกแดง จังหวัดระยอง

2. กลุ่มนายสุวัฒน์ ฟ้าประทานชัย เดิมเป็นนายหน้าของบริษัทปูนซีเมนต์ไทย จำกัด หลังจากนั้นเข้ามาดำเนินธุรกิจที่ดินแถบจังหวัดระยอง และได้ก่อตั้งบริษัทดำเนินธุรกิจที่ดินของตนเองภายใต้ชื่อ “ระยองแลนด์เอนเฮาส์” โดยมีโครงการก่อสร้างคอนโดมิเนียมระดับห้าดาว บริเวณเกาะยายชา ในช่วงเวลานั้นนายสุวัฒน์ยังมีแนวคิดที่จะประมูลโครงการก่อสร้างบ้านพักให้กับพนักงานของการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทยอีกด้วย

3. กลุ่มทุนเท็กซ์ของนายโชติ โสภณพานิช ที่กว้านซื้อที่ดินบริเวณแหลมสนไว้เกือบทั้งหมดเพื่อก่อสร้างบ้านพักพนักงานและสร้างรีสอร์ทชายหาด

4. กลุ่มนายเนาวรัตน์ พัฒโนดม พ่อค้าอาวุธชื่อดังซึ่งกว้านซื้อที่ดินบริเวณหาดพะยูน อ.บ้านฉาง เพื่อสร้างคอนโดมิเนียม

5. กลุ่มไทยสมุทรพานิชย์ประกันภัยของนายเกษม อัสสกุล ที่กว้านซื้อที่ดินแถบหาดพะลาเพื่อสร้างคอนโดมิเนียมและโรงแรม

6. กลุ่มนายชนัญ เรืองกฤตยา กว้านซื้อที่ดินแถบบ้านฉางเพื่อลงทุนในโครงการกรีนวัลเลย์รีสอร์ทซึ่งเป็นโครงการสนามกอล์ฟและบ้านพักตากอากาศ

7. กลุ่มนายทอง ศิริปริชาพงศ์ หรือ ป.เป็ด อดีต ส.ส. กว้านซื้อที่ดินแถบบ้านแผ่นดินทอง

8. กลุ่มนายเฉลียว อยู่วิทยา กว้านซื้อที่ดินไว้แถบอำเภอบ้านฉางเพื่อลงทุนในธุรกิจบ้านพักตากอากาศบริเวณชายหาด

9. กลุ่มนายรังสรรค์ ต่อสุวรรณ มีที่ดินอยู่แถบอำเภอบ้านฉาง เพื่อลงทุนในโครงการ คอนโดมิเนียม

10. กลุ่มทุนอื่น ๆ เช่น กลุ่มของนายพงศ์ สารสิน และนายแพทย์ประเสริฐ ปราสาททอง โสถ ซึ่งมีที่ดินแถบมาบตาพุด แต่ผู้วิจัยยังไม่มีข้อมูลชัดเจนในเป้าหมายแห่งการถือครองของทั้งสองกลุ่ม นอกจากนี้แล้วในช่วงนั้นยังมีความสนใจในที่ดินแถบอำเภอบ้านฉางของนายชวลิต ทั้งสัมพันธ์ เจ้าของโรงแรมแอมบาสเตอร์ที่จะลงทุนก่อสร้างโรงแรมอัมเทล 2 หรือแม้กระทั่ง นายสุทธิเกียรติ จิราธิวัฒน์ จากกลุ่มเซ็นทรัล ซึ่งมีการศึกษาความเป็นไปได้ในการสร้างศูนย์การค้า ในจังหวัดระยอง

ส่วนนายทุนท้องถิ่น บทบาทหลักจะอยู่ที่การเป็นนายหน้าค้าที่ดิน ประกอบไปด้วยกลุ่มต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ (ไพโรจน์ จันทรานิธิ, 2531 ก)

1. กลุ่มนายไพโรจน์ เปี่ยมพงศ์สานต์ นายทุนกลุ่มนี้ค้าขายที่ดินในแถบพื้นที่อำเภอบ้านฉาง โดยได้ก่อตั้งบริษัทค้าขายที่ดินแห่งในจังหวัดระยอง กลยุทธ์ที่ใช้ในการติดต่อซื้อที่ดินของนายไพโรจน์ คือ ในระยะแรกการอาศัยไฟระเระ เปี่ยมพงศ์สานต์ พี่สาวซึ่งเป็นแม่ค้าผลไม้รายใหญ่ของระยอง เป็นกำลังสำคัญในการติดต่อรวบรวมที่ดินจากชาวบ้าน ในระยะต่อมาไพโรจน์ได้สร้างความสัมพันธ์กับกำนันผู้ใหญ่บ้าน โดยอาศัยความเป็นคนท้องถิ่น ประกอบกับตัวบุคคลส่วนตัวที่เป็นคนพูดจาคล่องแคล่ว อหยาศัยดี จึงสามารถที่จะสร้างแนวร่วมกับบุคคลเหล่านี้เพื่อเป็นตัวกลางในการกว้านซื้อที่ดิน นายไพโรจน์ได้เริ่มกว้านซื้อที่ดินตั้งแต่ช่วงกลางปี พ.ศ. 2530 จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2531 ทุนกลุ่มนี้มีที่ดินในการครอบครองไม่ต่ำกว่า 2,000 ไร่ สำหรับวิธีการระบายที่ดินของนายไพโรจน์ จะอาศัยสายสัมพันธ์ที่มีกับบุคคลในวงการธุรกิจโดยเฉพาะการที่นายไพโรจน์ได้รู้จักกับนายเกษม วิสวพัฒน์ นักค้าที่ดินมีอาชีพที่ใช้เครือข่ายของตนเองในช่วยการระบายที่ดินให้นายไพโรจน์ ประกอบกับพื้นที่ในเขตบ้านฉางเองมีศักยภาพสูงในการพัฒนาให้เป็นชุมชนแห่งใหม่ทำให้เป็นที่ดึงดูดนักลงทุนจากกรุงเทพฯ นอกจากเครือข่ายและทำเลที่ตั้งที่ได้เปรียบเทียบกับกลยุทธ์ที่สำคัญอีกประการหนึ่งในการขายที่ดินของไพโรจน์ ก็คือ การเตรียมข้อมูลเกี่ยวกับทำเลที่ดินในย่านต่าง ๆ ของบ้านฉาง คู่มือในการพัฒนาโครงการ รวมทั้งพาไปดูที่ดินในย่านบ้านฉางจนถึงมาบตาพุด นายทุนกลุ่มนี้ถือได้ว่าเป็นนายหน้าค้าที่ดินรายใหญ่ในเขตอำเภอบ้านฉาง โดยเป็นนายหน้าซื้อที่ดินนับพันไร่ให้กับกลุ่มคุณหญิงชนัดต์ ปิยะอุย เจ้าของโรงแรมดุสิตธานีและนายวิชัย กลุณฐารานนท์ เจ้าของหมู่บ้านกฤษดานคร

นอกจากทำธุรกิจเกี่ยวกับการค้าขายที่ดิน ทุนกลุ่มนี้ยังขยายกิจการของตนเองสู่ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ ครั้งหนึ่งนายไพโรจน์มีโครงการบ้านฉางปลาซ่าเป็นการก่อสร้างอาคารสูง 9 ชั้น และมีอาคารพาณิชย์หลาย ๆ ขนาดให้เช่าบนเนื้อที่ 10 ไร่ ธุรกิจดังกล่าวดำเนินงานผ่านบริษัทบ้าน

และที่ดินตะวันออก บริษัทนี้เป็นบริษัทร่วมทุนของกลุ่มทุนชั้นนำจากกรุงเทพฯอันประกอบด้วย กลุ่มนายวานิช ไชยวรรณถือหุ้นร้อยละ 40 สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ถือหุ้นร้อยละ 30 ธนาคารไทยพาณิชย์ถือหุ้นร้อยละ 10 ส่วนหุ้นที่เหลืออีกร้อยละ 20 เป็นของกลุ่มนายไฟโรจน์ แต่ยังไม่ทันที่จะเริ่มดำเนินการก็เกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผู้บริหาร จนโครงการไม่สามารถที่จะ ดำเนินต่อไปได้ในทางการเมืองทุนกลุ่มนี้มีใกล้ชิดกับ พล.ต.อ. ประมาณ อติเรกสาร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย (ในช่วงรัฐบาลเปรม 1-3 พ.ศ. 2523-2526)

2. กลุ่มนายพิพัฒน์ ตรีระพงศ์ หรือเสี้ยม ทุนกลุ่มนี้มีสมาชิกประมาณ 12 คน เป็นพ่อค้า ในจังหวัดระยองทั้งหมด กว้านซื้อที่ดินในแถบมาบตาพุดและบ้านโคกประมาณ 1,000 ไร่ เสี้ยมถือได้ ว่าเป็นนักค้าที่ดินคนสำคัญของจังหวัดระยอง อาชีพที่ผู้คนรับรู้โดยทั่วไปของเสี้ยม คือ การมี กิจกรรมปัมน้ำมัน นายทุนท้องถิ่นกลุ่มนี้เป็นนายหน้าค้าที่ดินให้กับพรรคการเมืองพรรคหนึ่งที่มี ความพยายามจะเข้ามาครอบครองที่ดินในเขตจังหวัดระยอง

3. กลุ่มนายจรูญหรือ เสี้ยม ทุนกลุ่มนี้เป็นผู้รับเหมาก่อสร้างรายใหญ่ในภาคตะวันออก นอกจากนั้นยังมีกิจการ โรงเลื่อย ทุนกลุ่มนี้มีสมาชิกประมาณ 10 คน เริ่มค้าขายที่ดินภายหลังจาก โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกเริ่มเป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยได้กว้านซื้อที่ดินใน แถบตำบลมาบตาพุด

4. กลุ่มนายวิวัฒน์ ตั้งเจริญ กลุ่มนี้มีสมาชิกประมาณ 12 คน การกว้านซื้อที่ดินของกลุ่ม นี้ไม่เจาะจงไปในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งโดยเฉพาะ แต่จะซื้อขายที่ดินทั่วไปในแถบมาบตาพุด เขต อำเภอมือง และบ้านเพ ทุนกลุ่มนี้เป็นพ่อค้าระยองเพียงรายเดียวที่ไม่ได้รับเงินสนับสนุนจากกลุ่ม ทุนในกรุงเทพฯ

5. กลุ่มอินทุโสภณ รู้จักกันดีในนามของ “กลุ่มลูกหลานเสี้ยม” อดีตราชาเชิงหมูชื่อดัง จากกรุงเทพฯ ภายหลังย้ายครอบครัวเข้ามาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดระยอง ด้วยความเป็นคนที่มีฐานะ เมื่อย้ายมาอยู่ที่จังหวัดระยองทำให้เสี้ยมกว้านซื้อที่ดินในเขตอำเภอมืองและบ้านเพเก็บไว้มากมาย เสี้ยมได้ชื่อว่าเป็นคนเป็นแรกที่สร้างโรงแรมชั้นหนึ่งในจังหวัดระยอง (โรงแรมโอดานี) หลังจาก เสี้ยมเสียชีวิตลงมรดกทั้งหมดตกมาอยู่ในมือของลูก ๆ ที่มีนายเชิดชัย อินทุโสภณ เป็นแกนนำ นายเชิดชัยมีแนวคิดที่จะสร้างโรงแรมที่ทันสมัยขึ้นมาในจังหวัดระยองแต่กลับเสียชีวิตลงก่อน โครงการโรงแรมหลายร้อยล้านบาทเหล่านี้จึงตกไปอยู่ในมือของนายจิต สุขนันทฤกษ์ เจ้าของ 35 โบลต์ แต่ก็ไม่สามารถสานต่อโครงการดังกล่าวได้ เนื่องจากมีข้อพิพาทกับคนในตระกูล อินทุโสภณ ที่ไม่ยอมโอนที่ดินมาให้ ที่ดินที่ทุนกลุ่มนี้กว้านซื้อไว้ริมหาดมีการซื้อขายกันถึงไร่ละ สองล้านบาท

ทุนท้องถิ่นที่เข้ามามีส่วนได้ส่วนเสียในกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมอีกกลุ่มหนึ่ง คือ กลุ่มทุนเจ้าพ่อท้องถิ่น ทุนกลุ่มนี้ได้รับผลประโยชน์ในเชิงเชื่อมโยง (Effect Linkage) จากการพัฒนาอุตสาหกรรม การที่ทุนกลุ่มนี้ถูกจำกัดความเป็นกลุ่มทุนเจ้าพ่อท้องถิ่น เป็นผลมาจากกระบวนการสะสมทุนของนายทุนกลุ่มนี้เป็นไปในสองลักษณะ คือ ในด้านหนึ่งนายทุนเหล่านี้จะมีพฤติกรรมแบบผู้ประกอบการ โดยมีกิจการเป็นของตนเอง เช่น เรือประมง ท่าเรือท่องเที่ยว หรือบริษัทรับเหมาก่อสร้าง แต่พฤติกรรมการสะสมทุนหรือการสร้างควมมั่งคั่งในบริบทนี้มีได้เกิดจากการทุจริตแรงงาน ตรงกันข้ามผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น เกิดจากการใช้อิทธิพลและการใช้อำนาจทางการเมืองเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์ กล่าวคือ เมื่อนายทุนท้องถิ่นเหล่านี้สะสมทุนหรือความมั่งคั่งทางธุรกิจขึ้นมาระดับหนึ่งจนกลายเป็นอำนาจทางเศรษฐกิจ นายทุนเหล่านี้ก็จะแปรเปลี่ยนอำนาจทางเศรษฐกิจให้เป็นพลังทางการเมือง เมื่อสามารถที่จะเข้าสู่อำนาจทางการเมืองแล้วนายทุนเหล่านี้ก็จะแปรเปลี่ยนอำนาจทางการเมืองให้กลายเป็นพลังทางเศรษฐกิจในรูปของผลประโยชน์ที่กลุ่มตนเองจะได้รับ เช่น ครอบครองและอภิสิทธิ์ต่าง ๆ ทางด้านเศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ หรือโครงการและสัมปทานที่สำคัญๆของรัฐบาล จากการศึกษาพบว่า กลุ่มทุนเจ้าพ่อท้องถิ่นในจังหวัดระยองประกอบไปด้วยกลุ่มหลัก ๆ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มนายทุนเจ้าพ่อที่ฐานอยู่ที่ท่าประมง ซึ่งผู้วิจัยจะขอเรียกว่า “กลุ่มน้ำเค็ม” และกลุ่มทุนที่มีฐานอยู่ที่อุตสาหกรรมการเกษตรซึ่งผู้วิจัยจะขอเรียกว่า “กลุ่มน้ำจืด” (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และ โอฬาร ถิ่นบางเตียว, 2549, หน้า 15)

แม้ว่าพันธมิตรสามเส้าที่เข้ามาลงทุนในพื้นที่จะมีวิธีการสะสมทุนที่แตกต่างไปจากฐานทางเศรษฐกิจของกลุ่มทุนท้องถิ่นทั้งสอง กล่าวคือ พื้นฐานทางเศรษฐกิจดั้งเดิมของนายทุนกลุ่มน้ำจืดอยู่ที่การปลูกพืชเศรษฐกิจและการก่อสร้างส่วนนายทุนกลุ่มน้ำเค็มมีฐานทางธุรกิจอยู่ที่การประมงและการท่องเที่ยว ในขณะที่กลุ่มพันธมิตรสามเส้ามีฐานการผลิตอยู่ที่อุตสาหกรรมหนักซึ่งใช้เงินลงทุนสูงและใช้เทคโนโลยีก้าวหน้า เช่น อุตสาหกรรมปิโตรเคมี อุตสาหกรรมเคมี อุตสาหกรรมผลิตก๊าซ เป็นต้น แต่ผลของการพัฒนาอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นก็มีผลในเชิงเชื่อมโยงต่อกลุ่มทุนท้องถิ่นทั้งสองดังตัวอย่างเช่น การจ้างงานของภาคอุตสาหกรรมทำให้ชนชั้นกลางและผู้ใช้แรงงานบางกลุ่มมีอำนาจในการซื้อมากขึ้นจึงนำเงินที่ได้ส่วนหนึ่งไปใช้ในการพักผ่อน ผ่อนคลายในสถานบันเทิงต่าง ๆ นายทุนท้องถิ่นกลุ่มน้ำจืดเห็นโอกาสที่จะแสวงหาผลประโยชน์จากช่องทางดังกล่าวจึงลงทุนเปิดโรงเบียร์ขึ้นในตัวอำเภอเมืองซึ่งเป็นโรงเบียร์แห่งเดียวของจังหวัดระยอง โรงเบียร์แห่งนี้สามารถสร้างรายได้ให้แก่นายทุนกลุ่มน้ำจืดไม่ต่ำกว่าเดือนละ 6 ล้านบาท หรือในกรณีของทุนจากไต้หวันที่ย้ายฐานการผลิตด้านอุตสาหกรรมการเกษตร (โรงงานปลาหมึกแห้งส่งออก) เข้ามาในพื้นที่ มีผลทำให้นายทุนกลุ่มน้ำเค็มสามารถขายปลาหมึกสดให้แก่โรงงานได้เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้แล้วนายทุนท้องถิ่นยังมีผลประโยชน์ในโครงการรับเหมาก่อสร้างจาก

ภาคอุตสาหกรรม เช่น กรณีของการก่อสร้างโรงงานกำจัดกากอุตสาหกรรมเงินโก้ ในเขตอำเภอ บ้านค่าย เป็นโครงการที่ได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่จากนายทุนกลุ่มน้ำจืด ทั้งนี้เพราะกลุ่มได้รับผลประโยชน์จากการก่อสร้างโรงงาน เช่น งานรับเหมาก่อสร้าง งานขุดหน้าดิน การจัดหาคนงาน แต่โครงการฯ ต้องหยุดดำเนินการชั่วคราว เนื่องจากถูกต่อต้าน จากกลุ่มเกษตรกรและชาวบ้านที่กลัวว่ากากพิษอุตสาหกรรมจะกระทบต่ออาชีพเกษตรกรรมและน้ำกินน้ำใช้ ความขัดแย้งดังกล่าว นำไปสู่การเสียชีวิตของแกนนำฝ่ายคัดค้าน ซึ่งเจ้าหน้าที่ตำรวจสันนิษฐานว่าเป็นฝีมือของฝ่ายที่สนับสนุนโครงการเงินโก้ (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, 2545)

ความพยายามแสวงหาผลประโยชน์ของนายทุนท้องถิ่นกับ โครงการต่างๆที่เกิดขึ้นเพื่อรองรับการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมที่ชัดเจนอีกโครงการหนึ่งก็คือ โครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำหนองปลาไหลที่ทุนข้ามชาติจากประเทศจีนเป็นผู้ชนะการประมูลในการก่อสร้าง ซึ่งสร้างความไม่พอใจให้แก่นายทุนกลุ่มน้ำจืดเป็นอย่างมาก เป็นผลให้นายทุนกลุ่มน้ำจืดส่งลูกน้องเข้าไปขโมยเครื่องมือและอุปกรณ์ในการดำเนินการก่อสร้างจนไม่สามารถดำเนินงานได้ ทำให้ผู้ว่าราชการจังหวัดต้องเข้ามาเจรจาให้ทุนข้ามชาติจากประเทศจีนแบ่งผลประโยชน์ให้นายทุนกลุ่มน้ำจืด กระทั่งนายทุนข้ามชาติจากจีนยอมมอบงานขนย้ายดินให้นายทุนกลุ่มน้ำจืดเรื่องจึงยุติลง (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และโอฬาร ถิ่นบางเตียว, 2550, หน้า 362 และ 2549, หน้า 45)

การพัฒนาที่ควบคู่กับการพึ่งพิง

การสร้างความสะดวกทางเศรษฐกิจที่ใช้การส่งออกเป็นตัวนำ (Export – Led Growth) ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ที่เน้นภายนอกนั้น (Outward Looking) ในมิติหนึ่งแม้จะช่วยสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจให้แก่จังหวัดระยองในอัตราที่สูงมาก ดังตัวเลขผลิตภัณฑ์มวลรวมระดับจังหวัดและผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดเฉลี่ยต่อหัวที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่องดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปแล้วข้างต้น แต่ในอีกมิติหนึ่งเนื่องจากประเทศไทยอยู่ในบริบทของประเทศส่วนรอบข้าง (Periphery) ดังนั้นการก่อเกิดและการพัฒนาระบบทุนนิยมจึงเป็นผลจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างพลังทางสังคมภายในและภายนอกประเทศ ระบบทุนนิยมที่ก่อตัวขึ้นในประเทศไทยจึงเป็นระบบทุนนิยมที่เรียกว่าทุนนิยมส่วนรอบข้าง (Periphery Capitalism) อันเป็นผลให้กระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศไทยตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา มีลักษณะของการพึ่งพิงต่อระบบทุนนิยมโลก จังหวัดระยองคือตัวแบบของการพัฒนาตามบริบทดังกล่าวข้างต้น เพราะผลจากการเร่งรัดการพัฒนาอุตสาหกรรมได้นำมาซึ่งการพึ่งพิงในสองด้านหลัก ๆ ดังต่อไปนี้

1. การพึ่งพิงทางการเงินทุน การที่รัฐบาลไม่สามารถจะระดมเงินทุนจากแหล่งทุนภายในประเทศได้ จึงจำเป็นต้องพึ่งพิงแหล่งเงินทุนจากต่างประเทศในรูปของ เงินกู้ สินเชื่อการค้า เงินช่วยเหลือ ตลอดจนจนถึงการชักจูงต่างชาติให้เข้ามาลงทุนในประเทศ ตัวแบบการพึ่งพิงทาง

การเงินของการพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง เห็นได้ชัดเจนจากกรณีการเปิดรับโรงงาน อุตสาหกรรมที่ก่อมลพิษ (Dirty Industry) ภายใต้นโยบายส่งเสริมการลงทุนหรือกรณีการทะยาน ขึ้น (Take-Off) ของภาคอุตสาหกรรมอันเป็นผลจากการเคลื่อนย้ายทุนจากกลุ่มประเทศอุตสาหกรรม ใหม่ของเอเชีย โดยเฉพาะญี่ปุ่น ไต้หวันฮ่องกง เข้าสู่พื้นที่จังหวัดระยอง ประกอบกับเงินช่วยเหลือ ที่ได้รับจากสหรัฐอเมริกา องค์กรส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศของญี่ปุ่น (JICA) และเงินกู้ จากแหล่งต่าง ๆ ภายนอกประเทศ (สุธี ประศาสน์เศรษฐ, 2536, หน้า 64-65; กฤษฎา เพิ่มทัญจิตร และ สุธี ประศาสน์เศรษฐ, 2531, หน้า 95-96)

รูปแบบของการพึ่งพิงทางการเงินในที่นี้ยังหมายรวมถึงการที่โรงงานอุตสาหกรรมสำคัญใน จังหวัดระยองตกอยู่ภายใต้การครอบงำของทุนต่างชาติ โดยเฉพาะบริษัทข้ามชาติ ในลักษณะของ การร่วมลงทุน (Joint Venture) การร่วมทุนในที่นี้ไม่ได้หมายความว่าทุนต่างชาติจะถือหุ้นทั้งหมด หรือถือหุ้นส่วนใหญ่ในการประกอบการของภาคอุตสาหกรรม แต่การพึ่งพิงที่เกิดขึ้นมีความเป็นไปได้ที่ทุนต่างชาติถือหุ้นส่วนน้อยแต่ทุนต่างชาติมีความสามารถในการควบคุมเทคโนโลยีในการผลิต ควบคุมตลาดสำหรับการส่งออกหรือมีเครือข่ายทางการเงินระดับโลก ซึ่งทำให้บริษัทข้ามชาติ เหล่านี้มีอำนาจเหนือกว่าผู้ถือหุ้นของคนไทย (สุธี ประศาสน์เศรษฐ, 2536, หน้า 63)

2. การพึ่งพิงทางด้านเทคโนโลยี เนื่องจากภาคอุตสาหกรรมที่ถูกกำหนดขึ้นในจังหวัด ระยองมีฐานอยู่ที่อุตสาหกรรมหนัก ทำให้มีการนำเข้าเทคโนโลยีขั้นสูงจากต่างประเทศเป็นจำนวน มาก โดยเฉพาะจากบริษัทข้ามชาติ เริ่มตั้งแต่การศึกษาความเป็นไปได้ในการลงทุน การสร้างและ ดำเนินการ เช่น การจ้างบริษัท Kali & Saiz เป็นผู้ศึกษาโครงการ โซดาแอซ, บริษัท Lindeag เป็นที่ ปรีกษาโครงการโรงแยกก๊าซ, บริษัท Foster Wheeler ศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการปุ๋ยแห่งชาติ หรือในขั้นตอนการก่อสร้างก็ได้มีการว่าจ้างบริษัทข้ามชาติที่มีความพร้อมทางด้านเทคโนโลยีเข้ามา ดำเนินการ เช่น การก่อสร้างโรงแยกก๊าซธรรมชาติการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทยได้ว่าจ้างบริษัท Toyo Engineering & Randall & Mitsui and Co. ซึ่งเป็นบริษัทร่วมทุนระหว่างญี่ปุ่นและ สหรัฐอเมริกาเป็นผู้ดำเนินการ เช่นเดียวกับโครงการของภาคเอกชน เช่น บริษัทอุตสาหกรรมปิโตรเคมีคัลไทยที่ใช้ผลิตแบบ Imhausen มีบริษัท Uhde ของเยอรมันเป็นผู้ออกแบบทางวิศวกรรม, โครงการผลิต Polypropylene (PP) บริษัทศรีกรุงวัฒนา ร่วมทุนบริษัท Hercules จากประเทศ สหรัฐอเมริกา โดยมีบริษัท Hercules เป็นฝ่ายจัดหาเทคโนโลยีจากบริษัทมอนเตดิสันที่เป็นผู้ผลิต ตัวอะตาลิสต์สำหรับใช้ในการผลิตรายใหญ่ของโลกให้ หรือกรณีของบริษัทผาแดงอินดัสทรีที่ ได้รับความช่วยเหลือทางด้านเทคโนโลยีจากบริษัท Societe Des Mines et Fonderies de Dinc Deal Viclle Mictage S.A. จากประเทศเบลเยียม ในเรื่องของการช่วยเดินเครื่องจักร อุปกรณ์และ

ช่วยเหลือในการแก้ไขทางเทคนิคและบริหารโรงงานภายในเวลา 10 ปีหลังเปิดดำเนินการ (กฤษ เพิ่มทันจิตร และสุธี ประศาสนเศรษฐ, 2531, หน้า 49-51, 97-98)

ดังนั้นกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมจึงสะท้อนให้เห็นถึงการมีผลประโยชน์ร่วมกัน ระหว่างประเทศโลกที่สามกับกลุ่มประเทศศูนย์กลาง (Core) โดยประเทศส่วนรอบข้างจะมีการ พัฒนาเกิดขึ้นซึ่งการพัฒนาในที่นี้หมายถึง ความก้าวหน้าของพลังการผลิตที่แสดงออกมาในรูปของ อัตราความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่การพัฒนาในที่นี้เป็นเงื่อนไขที่เกิดขึ้นพร้อมกับการพึ่งพิง อันเป็นเงื่อนไขสำคัญเพื่อให้กระบวนการสะสมทุนภายในประเทศดำเนินไปได้อย่างมีพลวัตร เนื่องจากลักษณะของประเทศส่วนรอบข้างขาดแคลนเทคโนโลยีที่ทันสมัย สินค้าประเภททุนและ เงินทุนที่ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการขยายขนาดของทุน ดังนั้นจึงต้องอาศัยปัจจัยเหล่านี้จาก ประเทศศูนย์กลางที่เป็นประเทศทุนนิยมอุตสาหกรรมในอเมริกาเหนือ ยุโรปตะวันตก และญี่ปุ่น อย่างไรก็ตามแล้วแต่การพึ่งพิงในที่นี้เป็นการพึ่งพิงเชิงโครงสร้าง (Structural Dependency) ที่มีลักษณะ ของการเชื่อมโยงภายนอกที่มีฐานรากอยู่ภายใน (External Links and Internal Roots) กล่าวคือ มิใช่ การพึ่งพิงของผู้กระทำการทางสังคมภายในที่มีต่อกระทำการภายนอกประเทศ ตรงกันข้ามจะเป็น ปฏิสัมพันธ์ระหว่างพลังภายในและพลังภายนอกประเทศที่มีการประสานร่วมมือกันเมื่อมี ผลประโยชน์หรือจุดร่วมที่สอดคล้องกันหรือมีความขัดแย้งกันเมื่อผลประโยชน์ไม่ลงตัว (ชัยชนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, 2542, หน้า 315-317; วิวัฒน์ อุตการ, 2544, หน้า 59)

การเมืองของการพัฒนาอุตสาหกรรม

การวิเคราะห์ถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรม ผู้วิจัยจะฐานคิด ของฮาโรลด์ ลาสเวลล์ (Harold Lasswell) ในลักษณะของการวิเคราะห์ “การเมืองของการพัฒนา อุตสาหกรรม” ซึ่งการเมืองตามทัศนะของลาสเวลล์เป็นเรื่องของผลประโยชน์ ว่าใครจะได้อะไร ที่ไหน เมื่อไร อย่างไร (Politics is Who Gets What Where When and How) ดังต่อไปนี้

ผลจากการเร่งรัดการพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดระยองตลอดระยะเวลากว่า 25 ปี ที่ผ่านมา ส่งผลให้เกิดการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมในทิศทางที่ก้าวหน้า จนกระทั่งตัวเลขผลิตภัณฑ์มวลรวมรายจังหวัดเฉลี่ยต่อหัว (Gross Provincial Product; GPP per Capita) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมาติดอันดับสูงสุดของประเทศไทยมาโดยตลอด ดังนั้นจึงอาจ กล่าวได้ว่ารูปแบบของการพัฒนาในจังหวัดระยองเป็นแบบที่สมบูรณ์ที่สุด ในการพัฒนา ประเทศตามวิถีทางของการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) โดยอาศัย การภาคอุตสาหกรรมเป็นตัวขับเคลื่อนในการพัฒนา

ความสำคัญของการใช้ภาคอุตสาหกรรมเป็นตัวขับเคลื่อนการสร้างเศรษฐกิจเติบโตทางเศรษฐกิจถูกต้องช่วยให้เห็นภาพชัดเจนยิ่งขึ้น ภายหลังจากรัฐบาลภายใต้การนำของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มีแผนการพัฒนาอุตสาหกรรมปิโตรเคมีระยะที่ 3 (พ.ศ. 2547-2561) เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับก๊าซธรรมชาติและเพิ่มการส่งออกปิโตรเคมี โดยอุตสาหกรรมปิโตรเคมีระยะที่ 3 นี้จะเป็นการลงทุนจะครอบคลุมตั้งแต่อุตสาหกรรมปิโตรเคมีขั้นต้นน้ำ ขั้นกลาง และขั้นปลายน้ำ (เพ็ญ โคม แซ่ตั้ง, 2549)

ด้วยศักยภาพและความพร้อมทางด้านโครงสร้างพื้นฐานที่รัฐบาลได้ลงทุนไปแล้วกว่า 200,000 ล้านบาท (มีการประมาณการกันว่าหากมีการพัฒนาอุตสาหกรรมปิโตรเคมีระยะที่ 3 รัฐบาลจะต้องลงทุนเพิ่มประมาณ 10,000 ล้านบาท) ประกอบกับอุตสาหกรรมปิโตรเคมีระยะที่ 1 และ 2 ก็ตั้งอยู่ในพื้นที่มาบตาพุดอันจะมีผลให้เกิดส่งเสริมซึ่งกันและกันระหว่างอุตสาหกรรมปิโตรเคมีระยะที่ 1 2 และ 3 พื้นที่มาบตาพุดจึงถูกคาดหมายกันจะเป็นพื้นที่ในการรองรับการพัฒนาอุตสาหกรรมปิโตรเคมีระยะที่ 3 (ทองทิพย์ รัตนะรัต, 2547, หน้า 9; เศรษฐน์ สุขกำเนิด และคณะ, 2550, หน้า 15)

แผนการฯ ดังกล่าวได้รับการตอบรับอย่างดีจากภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นนายทุนภาครัฐและภาคเอกชน ที่เริ่มจะมีการขยายฐานการผลิตเพื่อรองรับการเกี่ยวกับการเกิดขึ้นของอุตสาหกรรมปิโตรเคมีระยะที่ 3 ดังกรณีของ (เพ็ญ โคม แซ่ตั้ง, 2549)

1. รัฐบาล ที่เริ่มเตรียมการถมทะเลประมาณ 1,450 ไร่ และเตรียมการขยายท่าเรืออุตสาหกรรมมาบตาพุด
2. บริษัทการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย จำกัด (มหาชน) ที่จะร่วมมือกับบริษัทปิโตรเคมีแห่งชาติ จำกัด (มหาชน) ในการดำเนินโครงการเอทีเอ็นแคแรกเกอร์และโรงงานผลิตเม็ดพลาสติกโพลีเอทีเอ็นความหนาแน่นต่ำ
3. บริษัทอะโรเมติกส์ (ประเทศไทย) จำกัด (มหาชน) มีแผนลงทุนก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรมอะโรเมติกส์แห่งที่สอง
4. บริษัทไทยโอเลฟินส์ จำกัด (มหาชน) มีแผนขยายกำลังการผลิตโพรลีน โพรเพน และ Mix C4 อีกประมาณ 40,000/20,000/และ 6,000 ตัน/ปี ตามลำดับ

นอกจากนี้ยังมีโครงการซึ่งอยู่ระหว่างการขออนุมัติรายการวิเคราะห์ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม (EIA) อีก 10 โครงการ ซึ่งเป็น โครงการปิโตรเคมี 6 โครงการ โครงการโรงไฟฟ้า 2 โครงการ โรงเหล็ก 1 โครงการ และการขยายนิคมอุตสาหกรรมอีก 1 โครงการ ดังรายละเอียดต่อไปนี้ (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ข้อมูล ณ วันที่ 12 มกราคม 2550 อ้างถึงใน เพ็ญ โคม แซ่ตั้ง, 2549)

1. โครงการโรงแยกก๊าซธรรมชาติหน่วยที่ 6 ของบริษัทการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย จำกัด (มหาชน)
2. โครงการโรงงานผลิตอีพอกซีเรซิน (ส่วนขยาย) ในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดของบริษัททอติดา เบอร์ล้า เคมีคัลส์ ประเทศไทย จำกัด (พีพอกซี ดีวีชั่น)
3. โครงการผลิตพีวีซี (ส่วนขยาย) บริเวณตำบลมาบตาพุดของบริษัทเอเพ็ค ปิโตรเคมี คอล จำกัด
4. โครงการแยกคอนเดนเสท ในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดของบริษัทเคมีภัณฑ์ ซีเมนต์ไทย จำกัด
5. โครงการขยายกำลังการผลิตโพลีเอททีลีน ในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดของบริษัทสยามโพลีเอททีลีน จำกัด
6. โครงการขยายกำลังการผลิตโพลีคาร์บอเนต ของบริษัทไทยโพลีคาร์บอเนต จำกัด
7. โครงการศูนย์สาธารณูปโภคกลางแห่งที่สอง ของบริษัทพีทีพี ยูทิลิตี้ จำกัด
8. โครงการ โรงไฟฟ้าพลังความร้อนร่วมและไอน้ำ ของบริษัทโคลว์ พลังงาน จำกัด
9. โครงการเหล็กโครงสร้างรูปพรรณ ในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดของบริษัท เหล็กสยามยามาโตะ จำกัด
10. โครงการนิคมอุตสาหกรรมเอเชีย (ส่วนขยาย) ของการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย โครงการนี้ตั้งอยู่บริเวณรอยต่อระหว่างเทศบาลเมืองมาบตาพุดและอำเภอบ้านฉาง บนเนื้อที่ประมาณ 2,500 ไร่ ซึ่งได้รับการคัดค้านของประชาชนในอำเภอบ้านฉางเนื่องจากผังเมืองเดิมพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่สีเหลืองเพื่อการพักอาศัยแต่ต่อมาได้มีการเปลี่ยนเป็นพื้นที่สีม่วงเข้มสำหรับเขตอุตสาหกรรมหนัก

1. ภาพรวมแห่งการพัฒนา

การประเมินผลทางเศรษฐกิจที่ผ่านมามักถูกวัดในเชิงปริมาณ โดยใช้ความเติบโตของตัวเลขทางเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือชี้วัดที่สำคัญ การประเมินในมิตินี้จึงเป็นการประเมินผล “เศรษฐกิจเชิงธุรกิจ” ที่มีสะท้อนให้เห็นถึง “เศรษฐกิจภาคประชาชน” อย่างแท้จริง ตัวอย่างเช่น การที่เศรษฐกิจขยายตัวในอัตราที่สูงมิได้หมายความว่า การกระจายรายได้ในหมู่ประชาชนจะเป็นธรรม การลงทุนจากต่างประเทศในอัตราที่สูงมิได้หมายความว่า การว่างงานของประชาชนจะมีอัตราที่ลดลงหรือรายได้ที่สูงขึ้นมิได้หมายความว่า ความเป็นอยู่ของประชาชนจะดีขึ้น (วิวัฒน์ชัย อัทธากร, 2544, หน้า 63)

การพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง คือ ภาพสะท้อนของการประเมินผลเศรษฐกิจเชิงธุรกิจตามบริบทดังกล่าวข้างต้น เพราะหากพิจารณาถึงตัวเลขผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัด

(Gross Provincial Product) หรือตัวเลขผลิตภัณฑ์มวลรวมรายจังหวัดเฉลี่ยต่อหัว (Gross Provincial Product ; GPP per capita) จะพบว่าตัวเลขเหล่านี้มีอัตราการขยายตัวที่สูงมากดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปแล้วข้างต้นแต่ถ้าหากพิจารณาถึงตัวเลขในแผนที่ความยากจน³ ของจังหวัดระยอง กลับพบว่ารายได้ที่แท้จริงของประชาชนยังอยู่ในระดับที่ไม่สูงเท่าใดนัก เช่น ในปี พ.ศ.2547 ประชาชนมีรายได้เฉลี่ยเพียง 70,423 บาท/คน/ปี ขณะที่มียาจ่าย 46,717 บาท/คน/ปี ดังแสดงได้ในตารางที่ 8

ตารางที่ 8 แสดงรายได้-รายจ่ายของประชาชนในจังหวัดระยองแยกตามอำเภอ/ กิ่งอำเภอ
ปี พ.ศ.2547

อำเภอ	รายได้ คน : ปี(บาท)	รายจ่าย คน : ปี(บาท)
เมืองระยอง	108,486	64,770
บ้านฉาง	86,130	50,742
แกลง	66,036	40,986
วังจันทร์	61,656	40,602
บ้านค่าย	62,970	50,586
ปลวกแดง	55,944	42,588
กิ่งอำเภอนิคมน้ำอ้นพัฒนา	82,374	43,872
กิ่งอำเภอเขาชะเมา	39,816	39,588
เฉลี่ยทั้งจังหวัด	70,423	46,717

ที่มาสรุปจาก : http://service.nso.go.th/nso/g_poverty/poverty47/central/rayong_Urban_inc.htm
http://service.nso.go.th/nso/g_poverty/poverty47/central/rayong_Rural_inc.htm
http://service.nso.go.th/nso/g_poverty/poverty47/central/rayong_Urban_con.htm
http://service.nso.go.th/nso/g_poverty/poverty47/central/rayong_Rural_con.htm

เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วย่อมหมายความว่า การขยายตัวของตัวเลขทางเศรษฐกิจที่สูงขึ้นนั้น ผลประโยชน์ที่แท้จริงน่าจะตกไปอยู่ในมือของกลุ่มนายทุนเพียงไม่กี่กลุ่ม กรณีนี้เห็นได้ชัดเจนจากตัวเลขผลประกอบการของบริษัทที่ทำรายได้สูงสุด 10 อันดับแรกในพื้นที่จังหวัดระยองปี พ.ศ.2549 ซึ่งมีรายได้รวมกันกว่า 400,000 ล้านบาท ดังแสดงได้ในตารางที่ 9 (ในปี พ.ศ. 2549 จังหวัดระยองมี

³ แผนที่ความยากจนเป็นเครื่องมือแสดงรายได้ รายจ่าย ความยากจนและการกระจายรายได้ในระดับพื้นที่ย่อย ตั้งแต่ จังหวัด อำเภอ ตำบลและ หมู่บ้าน จัดสร้างขึ้นโดยการ เชื่อมโยงข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ข้อมูลสำมะโนประชากร เคหะ และข้อมูลการสำรวจหมู่บ้าน เข้าด้วยกันแล้วจึงนำมาวิเคราะห์ด้วยเทคนิคทางสถิติและเศรษฐมิติ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ http://service.nso.go.th/nso/g_poverty/poverty.html

โรงงานอุตสาหกรรมกว่า 1,700 โรง นั้นย่อมหมายความว่ารายได้จากภาคอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ต้องมีมูลค่ามหาศาล) จากการศึกษาพบว่าโรงงานอุตสาหกรรมเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ฐานการผลิตที่สำคัญอยู่ในพื้นที่จังหวัดระยองทั้งสิ้น

ตารางที่ 9 แสดงรายได้ของบริษัทที่ทำรายได้สูงสุดในจังหวัดระยอง พ.ศ.2549

หน่วย : ล้านบาท

บริษัท	รายได้
1. บริษัทอุตสาหกรรมปิโตรเคมีกัลไทย จำกัด (มหาชน)	102,854,316,428
2. บริษัทโรงกลั่นน้ำมันระยอง จำกัด	88,465,714,273
3. บริษัทสตาร์ ปิโตรเลียม รีไฟน์นิ่ง จำกัด	84,952,485,427
4. บริษัทอะโรเมติกส์ (ประเทศไทย) จำกัด (มหาชน)	35,526,754,173
5. บริษัทระยองโอเลฟินส์ จำกัด	31,036,358,464
6. บริษัทไทยโอเลฟินส์ จำกัด (มหาชน)	18,008,572,625
7. บริษัทน้ำมันทีพีไอ จำกัด	15,589,868,166
8. บริษัททุนเท็กซ์ ปิโตรเคมีคอลส์ จำกัด (มหาชน)	13,985,982,342
9. บริษัทระยองเพียวริฟายเออร์ จำกัด (มหาชน)	8,172,860,353
10 บริษัท วินิไทย จำกัด (มหาชน)	6,167,450,044

ที่มาสรุปจาก : <http://www.ftimahasarakham.com/index.php?lay=show&ac=article&Id=417994>

****หมายเหตุ**** นอกจากนั้นยังมีการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย จำกัด (มหาชน) ที่มีรายได้จากการประกอบธุรกิจทั้งหมดรวมกันกว่า 504,016,162,757 ล้านบาทและบริษัทปิโตรเคมีแห่งชาติ จำกัด (มหาชน) ที่มีรายได้กว่า 14,866,694,078 ล้านบาท

ดังนั้นตัวผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัด (Gross Provincial Product) ที่คำนวณจากผลรวมของมูลค่าเพิ่มที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมการผลิตสินค้าและบริการทุกชนิดในเขตพื้นที่จึงมีอัตราที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง อันมีผลทำให้ตัวเลขผลิตภัณฑ์มวลรวมรายจังหวัดเฉลี่ยต่อหัว (Gross Provincial Product; GPP per capita) เพิ่มสูงขึ้นทุก ๆ ปี ซึ่งมีอาจที่จะปฏิเสธศักยภาพและความสามารถในการผลิตของผู้ผลิตรายใหญ่ ๆ เหล่านี้ได้ฐานะผู้สร้างมูลค่าเพิ่มให้กับตัวเลขต่าง ๆ เหล่านี้ได้เป็นอันขาด แต่ในอีกมิติหนึ่งก็จะพบว่ารายได้ที่แท้จริงของประชาชนในพื้นที่กลับไม่ได้เพิ่มสูงขึ้นเหมือนตัวเลขทางเศรษฐกิจอื่น ๆ เลย นอกจากนี้แล้วผลจากการศึกษายังพบว่าโรงงานอุตสาหกรรมส่วนใหญ่ไม่ได้จ้างแรงงานในท้องถิ่นมากเท่าที่ควร การจ้างงานส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นจะเป็นเพียงการจ้างงานในระดับต่ำ เช่น ยาม คนดูแลสวน เป็นต้น นั้นย่อมหมายถึง การกระจุกตัวของ

รายได้ซึ่งเกิดขึ้นพร้อมกับความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจระหว่างกลุ่มนายทุนต่างๆและภาคประชาชน กล่าวโดยสรุป ก็คือ การพัฒนาอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นนั้นส่งผลดี ในเชิงเศรษฐกิจเชิงธุรกิจ แต่ล้มเหลวในเชิงเศรษฐกิจภาคประชาชน

2. เหยี่ยุคด้านที่สองของการพัฒนา

คงมีเกินเลยหากผู้วิจัยจะเปรียบเทียบการพัฒนาอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดระยองเป็นเสมือน “เหยี่ยุค” ที่ย่อมต้องมีสองด้านเสมอ ถ้าหากเหยี่ยุคด้านแรกของการพัฒนา คือ “ความเติบโตของตัวเลขทางเศรษฐกิจ” แล้วเหยี่ยุคด้านที่สองคงจะเป็นอะไรไปมิได้นอกจาก “ปัญหาและผลกระทบที่ตามมาจากการพัฒนา” ตลอดระยะเวลาแห่งการพัฒนาที่ถูกบังคับให้เกิดจากส่วนกลางได้นำมาซึ่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต สภาพสังคม วัฒนธรรมของคนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ และผลจากการแสวงหาส่วนเกินทางเศรษฐกิจอย่างไม่มีขอบเขตจำกัด ได้ก่อให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบทางชนชั้น การกระชากตัวของผลประโยชน์ การละเมิดสิทธิมนุษยชน การทุจริตและทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนถึงต้นทุนทางสังคมนำมาใช้เพื่อรองรับการพัฒนาประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้ได้นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างชนชั้นในสังคม ภาพเหล่านี้ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมเรื่อยมานับตั้งแต่การเริ่มต้นที่จะมีการพัฒนาอุตสาหกรรมหนักในพื้นที่

2.1 ปัญหาสังคม

ต้นทุนทางสังคม ถือเป็นมิติที่ถูกละเลยในกระบวนการสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้เพราะต้นทุนประเภทนี้ไม่สามารถที่จะตีเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจเหมือนต้นทุนอื่น ๆ ได้อย่างชัดเจน ดังนั้นจึงไม่มีผลต่อการเพิ่มหรือลดผลิตภัณฑ์ภาคอุตสาหกรรมหรือผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัด ผลของการพัฒนาอุตสาหกรรมทำให้ต้นทุนทางสังคมประเภทต่างๆถูกนำมาใช้อย่างไม่มีขอบเขตจำกัดดังต่อไปนี้

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านในช่วงแรก คือ การเวนคืนที่ดินเพื่อรองรับภาคอุตสาหกรรม โดยรัฐบาลได้มีการตราพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตที่ดินในบริเวณที่จะเวนคืนในท้องที่อำเภอบ้านฉาง อำเภอเมืองระยอง ตำบลห้วยโป่ง ตำบลมาบตาพุด อำเภอเมือง จังหวัดระยอง พ.ศ. 2525 และมีการตราพระราชบัญญัติเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ในพื้นที่ตำบลห้วยโป่งและตำบลมาบตาพุด อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง พ.ศ.2527 (นิภา ต.ศุภรสุนทร, 2532, หน้า 24) ผลของพระราชกฤษฎีกาและพระราชบัญญัติทั้งสองฉบับ ทำให้ชาวบ้านจำนวนมากต้องสูญเสียที่ดินทำกิน บ้านเรือนและที่อยู่อาศัย บางคนต้องอพยพไปตั้งถิ่นฐานในจังหวัดอื่น บางชุมชนต้องล่มสลายไป อาชีพเกษตรกรรมของชาวบ้านบางคนต้องยุติลงเนื่องจากไม่มีพื้นที่ทำกิน ค่าชดเชยที่ชาวบ้านเหล่านี้ได้รับจากการเวนคืนอยู่ที่ประมาณไร่ละ 15,000 บาท สำหรับพื้นที่ที่ดินกับถนน และไร่ละประมาณ 10,000 บาท สำหรับที่ดินที่ไม่ติดถนน (สำรวย แสงสว่าง, สัมภาษณ์, 1 มีนาคม

2550) ค่าชดเชยที่ชาวบ้านได้รับนั้นถือว่าต่ำมาก เมื่อเทียบกับราคาที่ดินที่ซื้อขายกันในระยะเวลาดังกล่าวต่อมาเป็นที่รับรู้กันดีว่าที่ดินส่วนใหญ่ที่ถูกเวนคืนนั้นเป็นที่ดินของชาวบ้านแทบทั้งสิ้น ในขณะที่ที่ดินที่นายทุนกว้านซื้อเอาไว้นั้นก็กลับถูกต่อต้านอย่างหนักเพื่อไม่ให้มีการเวนคืนที่ดินเหล่านี้ (ไพโรจน์ จันทรมณี, 2531 ก)

ในขณะที่เดียวกันราคาที่ดินที่สูงขึ้น ประกอบกับการกลัวถูกเวนคืนที่ดินเมื่อเริ่มมีข่าวการตั้งนิคมอุตสาหกรรม ก็ทำให้ชาวบ้านบางส่วนขายที่ดินทำกินของตนออกไป สภาพการถือครองที่ดินของแต่ละครอบครัวมีขนาดเล็กลงประมาณ 50-100 ตารางวาเป็นส่วนใหญ่ แบบแผนการใช้ที่ดินจึงเปลี่ยนแปลงไปจากการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมเป็นการใช้ที่ดินเพื่อการประกอบอาชีพค้าขายและใช้เป็นที่อยู่อาศัย บางคนผันตัวเองเข้าเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรมและบริการ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ชาวบ้านส่วนหนึ่งไม่สามารถปรับตัวเข้ากับสภาวะเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะการใช้เงินอย่างขาดความระมัดระวัง เช่น นำเงินที่ได้ไปซื้อรถยนต์ รถจักรยานยนต์ เครื่องเสียงหรือของใช้ฟุ่มเฟือยที่ไม่เกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพของตน ในที่สุดทำให้ชาวบ้านส่วนหนึ่งตกอยู่ในภาวะของการเป็นหนี้สินหรือการสูญเสียที่ดิน อัตรากำลังชีพที่สูงขึ้นตามวิถีชีวิตแบบเมือง ความต้องการการศึกษาตลอดจนการแข่งขันกันในการบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือยเป็นสิ่งที่เกิดมาควบคู่กับการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรม การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีผลทำให้วิถีชีวิตดั้งเดิมของคนในท้องถิ่นเริ่มแปรเปลี่ยนไป (สุริชัย หวันแก้ว และคณะ, 2543, หน้า 24; ขวัญศิริ เจริญทรัพย์, 2541, หน้า 58)

นอกจากนี้แล้วผลจากการเร่งรัดการพัฒนาอุตสาหกรรมก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมต่างๆตามมามากมาย เช่น

1. การล่มสลายของชุมชนดั้งเดิม นอกจากจะเป็นผลจากการเวนคืนที่ดินแล้ว จากการศึกษายังพบอีกว่า ผลของการล่มสลายของชุมชนดั้งเดิมนั้นส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากประชากรแฝงที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว เนื่องจากการอพยพของแรงงานต่างถิ่นเข้ามาเป็นจำนวนมาก ภาพเหล่านี้สะท้อนออกมาให้เห็นได้จากหลายต่อหลายชุมชนมีจำนวนของประชากรแฝงมากกว่าประชากรดั้งเดิมของชุมชนนำไปสู่ปัญหาชุมชนแออัด ระบบการจ้างงานถูกเข้ามาแทนที่ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความร่วมมือและความเข้มแข็งของชุมชนลดลง องค์กรและสถาบันต่างๆของชุมชนที่เกิดขึ้นอย่างเป็นทางการไม่ได้เกิดมาจากความตระหนักในคุณค่าของความร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ในทางตรงกันข้ามองค์กรต่าง ๆ เหล่านี้กับเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขและข้อกำหนดจากทางราชการ เช่น คณะกรรมการชุมชนที่ถูกคัดเลือกขึ้นมานั้น เป็นการจัดตั้งขึ้นมาเพื่อตอบสนองนโยบายของราชการไม่มีหน้าที่ใด ๆ ในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน จึงไม่ได้เป็นตัวแทนท้องถิ่นแท้จริง ที่เป็นเช่นนั้นอาจเป็นเพราะว่าความผูกพันและความรู้สึกมีส่วนร่วม

ร่วมในท้องถิ่นลดน้อยลงไป (ขวัญศิริ เจริญทรัพย์, 2541, หน้า 61-64; เศรษฐน์ สุขกำเนิด และคณะ, 2544, หน้า 31; สุริชัย หวันแก้ว และคณะ, 2543, หน้า 24)

2. ความสัมพันธ์ในสังคม ผลของการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรม ในมิติหนึ่งได้นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของผู้คนในท้องถิ่น โดยผู้คนมีวิถีชีวิตแบบปัจเจกชนมากขึ้น ไม่มีการนั่งพูดคุยได้ตามสารทุกข์สุกดิบหรือการไปมาหาสู่กันบ่อย ๆ เหมือนเดิม ที่เป็นเช่นนั้นอาจเนื่องมาจากลักษณะของการประกอบอาชีพที่ไม่ต้องพึ่งพาแรงงานซึ่งกันและกันเหมือนสังคมเกษตรกรรม ประกอบกับบางครอบครัวเมื่อขายที่ดินไปแล้วมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้นและมีความแตกต่างไปจากครอบครัวอื่น ๆ จึงอาจส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนนั้นๆ ในขณะที่ด้วยกันชาวบ้านส่วนใหญ่หันไปให้ความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจมากกว่าการให้ความสำคัญทางสังคม ประชากรแฝงที่เพิ่มขึ้นก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่มีผลต่อความสัมพันธ์ในชุมชน ทั้งนี้เพราะทำให้ในชุมชนมีคนที่หลากหลายและแปลกหน้ามากขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกดั้งเดิมของชุมชนและสมาชิกใหม่ก็มีลักษณะแบบต่างคนต่างอยู่ ขณะเดียวกันความไม่รู้จักคุ้นเคยก็ทำให้เกิดความไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน ในมิติของความสัมพันธ์ในครอบครัว พบว่า ครอบครัวมีขนาดเล็กลงมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ความห่างเหินระหว่างสมาชิกในครอบครัวเพิ่มสูงขึ้น เพราะมีชีวิตในโรงงานอุตสาหกรรมเป็นตัวกำหนดบทบาทในชีวิตประจำวัน ในทางวัฒนธรรมผลจากการอพยพก่อให้เกิดความหลากหลายและการผสมผสานทางวัฒนธรรม แต่ในขณะเดียวกันวัฒนธรรมดั้งเดิมบางส่วนก็ถูกกลืนและลดความสำคัญลงไป (ขวัญศิริ เจริญทรัพย์, 2541, หน้า 57-60; เศรษฐน์ สุขกำเนิด และคณะ, 2544, หน้า 28-29; สุริชัย หวันแก้ว และคณะ, 2543, หน้า 24-26)

3. ความขัดแย้งทางสังคม ตัวอย่างนี้เห็นได้ชัดเจนจากปัญหาฝนทิ้งช่วงตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2547 จนถึงต้นฤดูฝน พ.ศ. 2548 ทำให้เกิดการขาดแคลนน้ำและกลายเป็นปัญหาแย่งชิงน้ำระหว่างภาคอุตสาหกรรม ภาคบริการ ภาคเกษตรกรรมและภาคประชาชน นโยบายของรัฐบาลที่ออกมาแก้ไขปัญหานี้กลับเป็นไปในลักษณะของการช่วยเหลือภาคอุตสาหกรรมเป็นหลัก ดังจะเห็นได้จากการให้บริษัทจัดการและพัฒนาทรัพยากรน้ำภาคตะวันออก (East Water) ดำเนินโครงการวางท่อส่งน้ำจากแม่น้ำระยองถึงมาบตาพุด การวางท่อผันน้ำจากแม่น้ำระยองเข้าสู่คลองทับมาและคลองน้ำหนูเพื่อส่งต่อเข้าสู่ระบบท่อนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด นอกจากนี้แล้วยังมีผันน้ำจากอ่างเก็บน้ำประแสร์และวางท่อไปที่อ่างเก็บน้ำคลองใหญ่และเชื่อมต่อไปที่อ่างเก็บน้ำหนองปลาไหลซึ่งเป็นการผันน้ำจากภาคเกษตรกรรมเพื่อเข้าไปช่วยเหลือภาคอุตสาหกรรม โครงการวางท่อผันน้ำจากอ่างเก็บน้ำคลองใหญ่และอ่างเก็บน้ำหนองปลาไหล (สุริชัย หวันแก้ว, 2549, หน้า 3)

ผลจากมาตรการของรัฐบาลเหล่านี้นำไปสู่การเคลื่อนไหวคัดค้านของภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคมระยอง เช่น กรณีของการผันน้ำจากอ่างเก็บน้ำประแสร์ที่ถูกคัดค้านจากประชาชนในพื้นที่⁴ อันเนื่องจากขาดความเชื่อมั่นในการดำเนินนโยบายของทางราชการ แม้ว่าจะมีการตั้งคณะกรรมการจัดสรรน้ำที่มีตัวแทนส่วนหนึ่งมาจากภาคประชาชน แต่กระบวนการคัดเลือกตัวแทนเข้าไปเป็นคณะกรรมการกลับลักษณะที่รวบรัด ไม่โปร่งใส ประกอบกับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นนั้นตกอยู่ในมือของบริษัทจัดการและพัฒนาทรัพยากรน้ำภาคตะวันออกอย่างชัดเจน

หรือกรณีของชาวบ้านในชุมชนทับมารวมตัวคัดค้านกรณีที่ผู้ว่าราชการจังหวัดระยอง มีนโยบายให้บริษัทจัดการและพัฒนาทรัพยากรน้ำภาคตะวันออกทำท่อเพื่อสูบน้ำจากคลองทับมา และคลองน้ำหู่ไปช่วยภาคอุตสาหกรรม

ดังนั้นประเด็นของการจัดการน้ำในจังหวัดระยองนั้น หากมองลงลึกไปในรายละเอียด ก็จะพบว่า ปัญหาดังกล่าวมิได้จำกัดเฉพาะปัญหาความขาดแคลนของทรัพยากรธรรมชาติเท่านั้น ประเด็นที่สำคัญน่าจะอยู่ที่ความเท่าเทียมในการเข้าถึงและใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดในแต่ละภาคส่วนของสังคม สถานการณ์ดังกล่าวยังแสดงให้เห็นถึงการที่ภาคอุตสาหกรรมและบริษัทเอกชนบางบริษัทที่มีอภิสิทธิ์เหนือภาคเกษตรกรรมและภาคประชาชน (สุริชัย หวันแก้ว, 2549, หน้า 4-5)

4. ปัญหาด้านการศึกษา เป็นผลจากการเข้ามาขายแรงงาน โดยเฉพาะงานประเภท รับเหมาก่อสร้างที่จะมีแรงงานก่อสร้างหลายกลุ่มผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนเข้ามาทำงานเป็นจำนวนมาก อันมีผลต่อจำนวนเด็กที่อพยพตามพ่อแม่ที่มีอัตราสูงขึ้น โดยเฉพาะตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 เป็นต้นมา ลักษณะการเข้ามาทำงานของแรงงานจะเข้ามาอาศัยอยู่ตามบ้านพักที่สร้างขึ้นชั่วคราวหรือที่เรียกกันว่าแคมป์คนงาน ธรรมชาติของแรงงานเหล่านี้จะมีการเคลื่อนย้ายแรงงานไปเรื่อย ๆ ตามแหล่งงานและการจ้างงาน โดยจะปักหลักอยู่ในบริเวณใดบริเวณหนึ่งเพียงชั่วคราวซึ่งอาจเป็น 3 เดือน 6 เดือน หรือ 1 ปี ทำให้ลูกหลานของคนงานก่อสร้างเหล่านี้ต้องย้ายเข้า-ออกโรงเรียนบ่อย ๆ ทำให้ขาดความเด็กเหล่านี้ขาดความสนใจการเรียน ผลการเรียนไม่ดีอยู่ในเกณฑ์ระดับต่ำ คบเพื่อนที่ขาดความสนใจในการเรียนเหมือนกันจนนำไปสู่ปัญหาเสเพลติด การมั่วสุม ในทางตรงกันข้าม

⁴ แม้ว่ามวลชนที่เข้ามาเคลื่อนไหวคัดค้านการผันน้ำจากอ่างเก็บน้ำประแสร์จะเกิดจากการจัดตั้งของกลุ่มผู้นำท้องถิ่นบางกลุ่มที่ต้องการผลประโยชน์จากโครงการดังกล่าวก็ตาม *รายละเอียดเพิ่มเติมที่* กิตติศักดิ์ ดันดีพิพัฒน์กุล. บทบาทของชนชั้นนำท้องถิ่นในกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำในอ่างเก็บน้ำประแสร์ จังหวัดระยอง : วิเคราะห์เชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง งานนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมืองและการบริหารจัดการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา พ.ศ. 2550

ผลจากจำนวนเด็กนักเรียนที่เพิ่มขึ้นทำให้สถานศึกษาบางแห่งมีอาคารเรียนมีไม่เพียงพอกับจำนวนนักเรียน (เพ็ญโฉม แซ่ตั้ง และคณะ, 2546, หน้า 70; ฝ่ายประชาสัมพันธ์สถาบันวิจัยระบบสุขภาพ, ม.ป.ป.)

5. ปัญหาทางด้านสังคมอื่นๆ ปัญหาสังคมในมิติอื่นๆที่ผู้วิจัยสำรวจพบ ประกอบไปด้วยปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐานที่มีไม่เพียงพอต่อจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น ปัญหาการทะเลาะวิวาท ปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด ตลอดจนถึงการลักเล็กขโมยน้อย ปัญหาการจราจร ปัญหาการฆ่าตัวตาย เป็นต้น

2.2 ปัญหาสิ่งแวดล้อม

ปัญหาสิ่งแวดล้อมถือเป็นปัญหาที่สำคัญที่สุดในบรรดาปัญหาที่เกิดขึ้น ทั้งนี้เพราะการประกอบการอุตสาหกรรมในพื้นที่จังหวัดระยอง เป็นอุตสาหกรรมหนักที่มีผลเสียต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติมากทั้งต่อคุณภาพน้ำผิวดิน น้ำใต้ดิน คุณภาพอากาศเสียง กลิ่น และธรณีวิทยา แม้ในช่วงต้นผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมจะยังไม่ส่งผลกระทบมากนัก จนกระทั่งปี พ.ศ.2539 เป็นต้นมา ปัญหาสิ่งแวดล้อมเริ่มที่จะได้รับความสนใจจากผู้คนในสังคมมากขึ้น อันเนื่องจากการเผชิญปัญหามลภาวะในเรื่องของกลิ่นของครุและนักเรียน โรงเรียนมาบตาพุดพันพิทยาคารและผู้ที่อาศัยอยู่รอบพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมที่รับรู้โดยทั่วไปในพื้นที่จังหวัดระยองนั้นประกอบไปด้วย

2.2.1 มลพิษทางอากาศ จากการเก็บตัวอย่างของกรมควบคุมมลพิษในพื้นที่

บริเวณ มาบตาพุดระหว่างเดือนตุลาคมและพฤศจิกายน พ.ศ. 2548 พบว่า มีสารอินทรีย์ระเหยอันเป็นที่มาของกลิ่นเหม็นต่าง ๆ ในพื้นที่มากกว่า 40 ชนิด ในจำนวนนี้มีสารที่เป็นสารก่อมะเร็งถึง 20 ชนิดและเป็นสารก่อมะเร็งที่มีค่าสูงเกินกว่ามาตรฐานสิ่งแวดล้อมของหน่วยงานคุ้มครองสิ่งแวดล้อมจากสหรัฐอเมริกา (US-EPA Region 6 Screening Level) ถึง 19 ชนิด ดังแสดงในตารางที่ 10 (เดชรัตน์ สุขกำเนิด, 2550, หน้า 2)

ตารางที่ 10 แสดงค่าความเข้มข้นสารอินทรีย์ในบรรยากาศพื้นที่มาบตาพุดเฉลี่ย 24 ชั่วโมง
(เดชรัตน์ สุขกำเนิด, 2550, หน้า 3)

สารมลพิษ	ค่าสูงสุดที่วัดได้ (ug/m3)	Screening Levels (ug/m3)	จำนวนเท่าสูงกว่า Screening Levels
Acetaldehyde (Ethanal)	35.19	0.87	39
Benzene	8.07	0.25	31
Benzyl Chloride	1.10	0.04	26.5
Acrolein (2-propenal)	14.58	0.021	693
Trichloroethylene	8.33	0.017	489
1,2-dichloroethane(Ethylene Dichloride)	19.04	0.074	256
Chloroform (Trichloromehtane)	20.03	0.084	238
Isoprene (1, 3-butadiene,2-metyl)	27.19	0.20	135
1,3 Butadiene	7.08	0.064	110
Tetrachloromethane (Carbon Tetrachloride)	10.44	0.13	79
Cis- 1,3 –dichloropropene	31.19	0.48	64
Vinyl Chloride (Chloroethene)	7.39	0.16	45
p-dichlorobenzene (1,4-dichlorobenzene)	4.01	0.28	13
Bromoform (Trichloromehtane)	8.95	1.7	4
1,4-Dioxane (1,4-Diethylene oxide)	2.26	0.61	27
Dichloromethane (Methylene Chloride)	13.80	4.1	2.4
1,1,2,2-tetrachloroethane	0.09	0.033	1.7
Chloroethane (Ethyl Chloride)	5.59	2.3	1.5
Chloromethane (Methyl Chloride)	2.56	1.1	1.3

ที่มา: กรมควบคุมมลพิษ

สารอินทรีย์ระเหยง่ายเหล่านี้เกือบทั้งหมดเป็นวัตถุดิบหรือผลิตภัณฑ์ของโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่ ในแต่ละปีจะพบว่า โรงงานอุตสาหกรรมทั้งหมดมีการใช้สารก่อมะเร็งประเภทต่าง ๆ เป็นวัตถุดิบในการผลิตจำนวนมาก เช่น มีการใช้ไวนิลคลอไรด์รวมกันถึง 610,000 ตัน ใช้เบนซีนรวมกันมากกว่า 600,000 ตัน ใช้เอทิลีนไดคลอไรด์รวมกันมากกว่า 250,000 ตัน และใช้ตัวทำละลาย เช่น เฮกเซน (Hexane) มากกว่า 2 ล้านลิตรต่อปี เป็นต้น

จากการศึกษาข้อมูลจากศูนย์วัตถุอันตรายและเคมีภัณฑ์ พบว่า สารอินทรีย์ระเหยเหล่านี้เป็นสารที่มีอันตรายต่อร่างกายทั้งสิ้นดังเช่น (<http://msds.pcd.go.th/searchName.asp?vid=16>)

Benzene เป็นสารก่อมะเร็งตามบัญชีรายชื่อของ IARC, NTP, ACGIH หากสัมผัสทางการหายใจ จะทำให้เกิดก่อให้เกิดการระคายเคืองระบบหายใจ ทำให้ปวดศีรษะ มึนงง วิงเวียนศีรษะ มองเห็นไม่ชัด เหนื่อย สั่น ชัก หมดสติ หัวใจหยุดเต้นและเสียชีวิต

Vinyl Chloride เป็นสารก่อมะเร็งตามบัญชีรายชื่อของ OSHA, NTP และ IARC หากสัมผัสทางการหายใจ จะก่อให้เกิดการระคายเคืองต่อทางเดินหายใจ ทำให้เกิดอาการปวดศีรษะ เวียนศีรษะ คลื่นไส้ ไอ หายใจติดขัด หมดสติ เป็นลม และอาจเสียชีวิตได้เมื่อสัมผัสกับไอระเหยที่มีความเข้มข้นสูง ๆ

Trichloroethylene สารนี้ไม่เป็นสารก่อมะเร็ง ตาม NTP, OSHA, ACGIH แต่เป็นสารก่อมะเร็งตามบัญชีรายชื่อของ NIOSH หากสัมผัสทางการหายใจ ถ้าความเข้มข้นของไอระเหยของสารนี้เท่ากับ 0.25 ppm จะทำให้เกิดการระคายเคืองต่อทางเดินหายใจได้ เกิดอาการไอ มีน้ำมูก แสบหน้าอกหรือเจ็บหน้าอกหายใจติดขัด

ก๊าซมลพิษที่สำคัญอีกประเภทหนึ่งที่ถูกปล่อยจากโรงงานอุตสาหกรรม ก็คือ ก๊าซไนโตรเจนไดออกไซด์และก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ ซึ่งเกิดจากเผาไหม้เชื้อเพลิงและกระบวนการผลิตในภาคอุตสาหกรรม จากตัวเลขการปล่อยมลพิษในปี พ.ศ.2549 พบว่า โรงงานอุตสาหกรรมในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด มีการปล่อยก๊าซไนโตรเจนไดออกไซด์ (NOx) รวมกันถึง 2,366 กรัม/วินาที และการปล่อยก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์รวมกันถึง (Sox) 2,022 กรัม/วินาที โดยมีโรงงานอุตสาหกรรมที่ปล่อยก๊าซไนโตรเจนไดออกไซด์ (NOx) สูงสุด 10 อันดับแรกคือ (ประชาชาติธุรกิจ, 2550, หน้า 21)

1. บริษัทบีแอลซีพี เพาเวอร์ จำกัด
2. บริษัท ผลิตไฟฟ้าระยอง จำกัด
3. บริษัท โกลว์ เอสพีพี 2 จำกัด กับบริษัท โกลว์ เอสพีพี 3 จำกัด
4. บริษัท ปตท.จำกัด (มหาชน) (โรงแยกก๊าซธรรมชาติ)
5. บริษัท ปตท.เคมีคอล จำกัด (มหาชน)
6. บริษัท โรงกลั่นน้ำมันระยอง จำกัด (มหาชน)
7. บริษัทระยอง โอเลฟินส์ จำกัด
8. บริษัท โกลว์ พลังงาน จำกัด (มหาชน)
9. บริษัททุนเท็กซ์ ปีโตรเคมีคอลส์ (ประเทศไทย) จำกัด (มหาชน)

10. บริษัท สตาร์ ปิโตรเลียม รีไฟน์นิ่ง จำกัด

ทั้ง 10 บริษัทนี้ปล่อยก๊าซไนโตรเจนไดออกไซด์ (NOx) รวมกันทั้งสิ้น 2,063 กรัม/วินาที คิดเป็นร้อยละ 88 ของปริมาณการปล่อย NOx ทั้งหมด

ส่วนโรงงานอุตสาหกรรมที่ปล่อยก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ (Sox) สูงสุด 10 อันดับแรก คือ

1. บริษัท บีแอลซีพี เพาเวอร์ จำกัด
2. บริษัท โกลว์ เอสพีที 2 จำกัด กับ บริษัท โกลว์ เอสพีที 3 จำกัด
3. บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) (โรงแยกก๊าซธรรมชาติ)
4. บริษัท โรงกลั่นน้ำมันระยอง จำกัด (มหาชน)
5. บริษัท สตาร์ ปิโตรเลียม จำกัด
6. บริษัท ทูเน็กซ์ (ประเทศไทย) จำกัด (มหาชน)
7. บริษัท ปตท.เคมีคอล จำกัด (มหาชน)
8. บริษัท บางกอกโพลีเอทีลีน จำกัด
9. บริษัท ผาแดงอินดัสทรี จำกัด (มหาชน)
10. บริษัท เหล็กก่อสร้างสยาม จำกัด

ทั้ง 10 บริษัทนี้ปล่อย SOx รวมกันทั้งสิ้น 1,932 กรัม/วินาที คิดเป็น 96% ของปริมาณการปล่อยก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ (Sox) ทั้งหมด

ดังนั้นหากโรงงานอุตสาหกรรมทุกแห่งปล่อยปล่อยก๊าซออกไซด์ของไนโตรเจน และก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ออกมาตามจริง (Actual Emission) จะทำให้เกิดการเกินศักยภาพในการรองรับมลพิษทางอากาศ (สุพรรณ หวังวงศ์วัฒนา, 2550)

สอดคล้องกับผลสำรวจความคิดเห็นของประชาชนเรื่อง การรับรู้และการจัดการมลพิษของประชาชนในเขตเทศบาลมาบตาพุด จังหวัดระยองของ ดร.ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และคณะที่ทำการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนใน 25 ชุมชนของเทศบาลมาบตาพุด จำนวน 379 ครัวเรือน พบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ได้รับมลพิษทางกลิ่นจากโรงงานอุตสาหกรรมถึงร้อยละ 82.1 แต่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จะไม่สามารถแยกออกได้ชัดเจนว่าเป็นกลิ่นอะไร ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลในชุมชนต่าง ๆ เช่น (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และคณะ, 2550, หน้า 9-10)

“กลิ่นเหมือนแก๊สหุงต้ม” (สัมภาษณ์ชาวชุมชนห้วยโป่งใน, 1 มีนาคม 2550)

“มีกลิ่นเหม็นแบบบอกไม่ถูก” (สัมภาษณ์ชาวชุมชนห้วยโป่งใน, 1 มีนาคม 2550)

“ได้กลิ่นตามแรงลมแต่ไม่สามารถระบุกลิ่นได้” (สัมภาษณ์ชาวชุมชนมาบข่า, 28

กุมภาพันธ์ 2550)

“เหม็นจืดขึ้นสมอง” (สัมภาษณ์ชาวชุมชนเขาไผ่, 14 มีนาคม 2550)

2.2.2 มลพิษทางน้ำ จากการตรวจสอบคุณภาพน้ำผิวน้ำของกรมควบคุมมลพิษในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด พบว่า มีปริมาณความสกปรกในรูปอินทรีย์สาร (BOD) และปริมาณความเข้มข้นของโลหะหนักสูงเกินค่ามาตรฐาน โดยเฉพาะ ทองแดง แมงกานีส นิเกิล สารหนู ในส่วนน้ำทิ้งจากนิคมอุตสาหกรรม ก็มีปัญหาเรื่องน้ำมีสารเจือปนเกินกว่าค่ามาตรฐานเช่นกัน จากการตรวจสอบลักษณะน้ำทิ้งของนิคมอุตสาหกรรมและเขตประกอบการอุตสาหกรรมในพื้นที่ จังหวัดระยอง ของสำนักจัดการคุณภาพน้ำ กรมควบคุมมลพิษในช่วงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2549 พบว่า นิคมอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง มีตัวชี้วัดน้ำทิ้งหลายตัวที่มีค่าเกินกว่าค่ามาตรฐาน (เดชรัตน์ สุขกำเนิด, 2550, หน้า 6) ดังแสดงได้ในตารางที่ 11

ตารางที่ 11 แสดงลักษณะน้ำทิ้งของโรงงานอุตสาหกรรมและเขตประกอบการอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง

ลักษณะน้ำทิ้ง	สถานที่ตรวจสอบ	ค่าที่ตรวจพบ (มิลลิกรัมต่อลิตร)
ค่าของแข็งละลายในน้ำ (ค่ามาตรฐาน 5,000 มิลลิกรัมต่อลิตร)	นิคมอุตสาหกรรมเหมราชตะวันออก	49,970
	นิคมอุตสาหกรรมผาแดง บริเวณรางระบายน้ำ ทิ้งของนิคมฯ ก่อนรวมกับน้ำทิ้งจากแหล่งอื่น	27,776
	นิคมอุตสาหกรรมเอเชีย	14,630
	นิคมอุตสาหกรรมผาแดง บริเวณจุดระบายน้ำ ทิ้ง จากรางระบายน้ำของนิคมฯ ลงสู่ทะเล	10,660
	นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด บริเวณจุดระบาย น้ำทิ้งลงคลองชักหมาก	6,852
ค่าความสกปรกของน้ำ (ค่ามาตรฐาน 20 มิลลิกรัมต่อลิตร)	นิคมอุตสาหกรรมเหมราชตะวันออก	37.6
สารเคมีปนเปื้อน (ค่ามาตรฐาน 120 มิลลิกรัมต่อลิตร)	เขตประกอบการอุตสาหกรรม บริษัท อุตสาหกรรมปิโตรเคมีกัลไทย บริเวณจุด ระบายน้ำทิ้งจากระบบบำบัดน้ำเสียออกสู่ทะเล	154

ตารางที่ 11 (ต่อ)

ลักษณะน้ำทิ้ง	สถานที่ตรวจสอบ	ค่าที่ตรวจพบ (มิลลิกรัมต่อลิตร)
สารตะกั่ว (ค่ามาตรฐาน 0.2 มิลลิกรัมต่อลิตร)	นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด	0.731
แบเรียม (ค่ามาตรฐาน 1 มิลลิกรัมต่อลิตร)	นิคมอุตสาหกรรมเหมราชตะวันออก	1.143

ที่มา : สำนักงานจัดการคุณภาพน้ำ กรมควบคุมมลพิษ

สอดคล้องกับผลการศึกษาการปนเปื้อนของโลหะหนักในแหล่งน้ำชุมชน พื้นที่เทศบาลเมืองมาบตาพุดของ ดร.อาภา หวังเกียรติ สาขาวิศวกรรมสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยรังสิต ที่ได้ทำการศึกษาบ่อน้ำดื่มในพื้นที่เทศบาลเมืองมาบตาพุด จำนวน 25 ชุมชน จำนวน 80 ตัวอย่าง ระหว่างวันที่ 26-27 พฤศจิกายน 2548 และวันที่ 4-5 กุมภาพันธ์ 2549 ผลการศึกษาพบการปนเปื้อนของแคดเมียม เหล็ก แมงกานีส สังกะสีและตะกั่ว ดังแสดงได้ในตารางที่ 12

ตารางที่ 12 แสดงปริมาณ โลหะหนักของตัวอย่างน้ำจากชุมชนมาบตาพุด อ. เมือง จ. ระยอง (อาภา หวังเกียรติ, 2549)

โลหะหนัก	จำนวนตัวอย่างที่เก็บ	ปริมาณ (มิลลิกรัม/ลิตร)					บ่อเทียบเทียบ อ.แกลง
		ค่ามาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	ค่าสูงสุด	ค่าต่ำสุด	จำนวนเท่าที่เกินมาตรฐาน (คิดจากค่าสูงสุด)	
แคดเมียม	65	0.005	0.023	0.030	0.0030	6	0.023
เหล็ก	40	0.5	2.969	75.717	0.0139	151	0.158
แมงกานีส	29	0.3	0.610	10.301	0.0050	34	0.169
ตะกั่ว	28	0.05	0.108	2.329	0.0007	47	0.035
สังกะสี	1	5	0.762	49.237	0.0009	10	0.043

นอกจากนี้ยังมีปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเล อันเนื่องมาจากการถมทะเลเพื่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรม การดูดทรายเพื่อขุดร่องน้ำให้ลึกสำหรับการขยายท่าเรือ น้ำลึกเป็นผลให้ชายฝั่งทะเลระยะยาวกว่า 30 กิโลเมตรถูกกัดเซาะในอัตรา 5-10 เมตรต่อปี ในระยะเวลาที่ผ่านมาพื้นที่ชายฝั่งทะเลของจังหวัดหายไปแล้วประมาณ 35 -60 เมตร ทำให้ชายหาดบางแห่งถึงกับสูญหายหรือพังทลายลงไป เช่น หาดทรายทอง หาดมาบตาพุด หาดตากวน หาดแสงจันทร์ เป็นต้น (เดชรัตน์ สุขกำเนิด, 2550, หน้า 8; เพ็ญโฉม แซ่ตั้ง, 2550)

ส่วนน้ำทะเล สาเหตุของการเสื่อมคุณภาพเกิดจากอุบัตินัยในการขนส่งทางทะเล โดยเฉพาะอุบัติเหตุจากเรือบรรทุกน้ำมันและการลักลอบทิ้งน้ำมันลงทะเล ตลอดจนถึงการปล่อยน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมลงสู่ทะเล ทำให้ชาวบ้านตั้งข้อสงสัยและมีความวิตกกังวลว่า อาจมีการสะสมของสารพิษในทะเลและสัตว์น้ำในทะเล โดยปู ปลา ที่จับขึ้นมาได้นั้นเนื้อจะเน่าเร็วกว่าปกติหรือเมื่อนำไปปรุงอาหารแล้วจะมีกลิ่นเหม็นของน้ำมัน หรือเมื่อลงไปเล่นน้ำทะเลแล้วก็จะมีอาการคันมาก บางคนกลายเป็นแผลเน่าเรื้อรัง (เพ็ญโฉม แซ่ตั้ง, 2550)

สำหรับน้ำฝนที่เคยเป็นแหล่งน้ำดื่มน้ำใช้ที่สำคัญของพื้นที่ ไม่สามารถนำมาใช้อุปโภคและบริโภคได้เป็นเวลากว่า 10 ปีแล้ว ฝนที่ตกลงมาลงแอ่งหาคองไว้จะมีคราบสนิมและตะกอนสีดำ จากการตรวจสอบของกรมควบคุมมลพิษ พบว่า ค่าความเป็นกรดเป็นด่างของน้ำฝนในพื้นที่ต่ำมาก ซึ่งหมายถึงภาวะความเป็นกรดที่เพิ่มขึ้น (เพ็ญโฉม แซ่ตั้ง, 2550)

เช่นเดียวกับความรู้สึกรังเกียจของชาวบ้านเกี่ยวกับคุณภาพน้ำที่เห็นว่ามีมลพิษทางน้ำเกิดขึ้น เช่น น้ำฝนที่ตกมามีตะกอนดำร้อยละ 70.7 น้ำป้อมีกลิ่นเหม็นร้อยละ 44.3 น้ำทะเลมีคราบน้ำมันร้อยละ 31.1 เป็นต้น ดังความรู้สึกรังเกียจของชาวบ้านที่ว่า (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และคณะ, 2550, หน้า 14-15)

“หลังจากโรงงานมาตั้ง น้ำในบ่อก็ไม่สามารถใช้ได้ มีสีและกลิ่นแปลกไป เริ่มเป็นโรคผิวหนัง” (สัมภาษณ์ชาวชุมชนห้วยโป่งใน, 1 มีนาคม 2550)

“น้ำป้อมีตะกอนสนิม ไม่สามารถใช้ดื่มได้” (สัมภาษณ์ชาวชุมชนมาบข่า, 28 กุมภาพันธ์ 2550)

“ฝนตกลงมาทำให้พิษเขียว ไม่โต” (ชาวชุมชนหนองแฟบ, 8 มีนาคม 2550)

“ฝนตกลงมาทำให้ผิวแสบ” (สัมภาษณ์ชาวชุมชนซอยร่วมพัฒนา, 4 มีนาคม 2550)

“อะลูมิเนียมที่ร่อนน้ำฝนทะเล” (สัมภาษณ์ชาวชุมชนหนองแฟบ, 1 มีนาคม 2550)

“ถ้าร่อนน้ำฝนจะมีตะกั่วดำๆ ตกตะกอน” (สัมภาษณ์ชาวชุมชนมาบข่า, 28

กุมภาพันธ์ 2550)

นอกจากนี้แล้วยังมีปัญหาเกี่ยวกับอุบัติเหตุจากสารเคมีที่สร้างความวิตกกังวลให้กับชาวบ้าน โดยเฉพาะในช่วงที่ พ.ศ. 2543 ที่มีข่าวลือเรื่องปัญหา Y2K ทำให้ชาวบ้านส่วนหนึ่งพากันออกอพยพออกไปอยู่พื้นที่อื่น ๆ ชั่วคราวหรือปัญหาเกี่ยวกับการลักลอบทิ้งขยะอุตสาหกรรม ซึ่งนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดเพียงแห่งเดียวมีขยะมากถึงเดือนละ 22,000 ตัน เนื่องจากการจำกัดขยะของนิคมอุตสาหกรรมไม่สามารถหาพื้นที่รองรับได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกันการจำกัดขยะอันตรายให้ถูกวิธีต้องใช้ค่าใช้จ่ายสูงมาก ทำให้ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมามีปัญหาการลักลอบทิ้งขยะอุตสาหกรรมในพื้นที่สาธารณะและพื้นที่รกร้างว่างเปล่าต่าง ๆ

2.3 ผลกระทบต่อสุขภาพ

แม้จะไม่มีงานวิจัยที่ออกมายืนยันอย่างชัดเจนว่าอัตราการเจ็บป่วยด้วยโรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับประชากรในจังหวัดระยอง จะเป็นผลมาจากการปล่อยมลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรมโดยตรง แต่ก็มีความน่าเชื่อถือได้ว่าโรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น กับประชาชนในจังหวัดระยองนั้น สาเหตุส่วนหนึ่งน่าจะมาจากมลพิษที่ถูกปล่อยจากโรงงานอุตสาหกรรม เช่น การเกิดโรคมะเร็ง แม้ว่าปัจจัยการเกิดโรคมะเร็งอาจมีหลายสาเหตุ ทั้งจากอาหาร พันธุกรรม พฤติกรรมทางด้านสุขภาพ แต่ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมและมลพิษทางอากาศก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้แนวโน้มการเจ็บป่วยเพิ่มสูงขึ้น โดยเฉพาะโรงงานอุตสาหกรรมในนิคมอุตสาหกรรมนั้นมีการใช้และปล่อยสารก่อมะเร็งหลายชนิด เช่น สารปิโตรเคมี Benzene, Vinyl Chloride, Strong inorganic acid mists containing sulfuric acid, Polycyclic Aromatic Hydrocarbons ซึ่งมีผลทำให้ค่าความเข้มข้นของสารระเหยอินทรีย์เหล่านี้ในบรรยากาศมีค่าสูงกว่าระดับเฝ้าระวังหลายเท่าดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปแล้วข้างต้น ดังนั้นการได้รับสารเหล่านี้เป็นเวลานานและเป็นประจำจะทำให้เกิดโรคมะเร็งได้ (เพชรินทร์ ศรีวัฒนกุล, 2550)

ความเห็นดังกล่าวสอดคล้องกับตัวเลขความเจ็บป่วยด้วยโรคมะเร็งทุกชนิดและโรคมะเร็งเม็ดเลือดขาว (Leukemia) ของประชาชนในจังหวัดระยองที่เพิ่มในอัตราที่สูงขึ้น โดยอัตราอัตราผู้ป่วยด้วยโรคเนื้องอกและมะเร็งในรอบ 8 ปี (พ.ศ.2540-2548) ของจังหวัดระยองเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจาก 444 คนต่อประชากรแสนคน ในปี พ.ศ. 2540 เป็น 1,264 คนต่อประชากรแสนคน ในปี พ.ศ. 2548 (กรุงเทพมหานครกิจจอนไลน์, 2550 ข)

สถาบันมะเร็งแห่งชาติ กระทรวงสาธารณสุข ได้ศึกษาอุบัติการณ์ของโรคมะเร็งในจังหวัดระยองแบบ Population-Based Cancer Registry โดยเปรียบเทียบอัตราการเกิดโรคมะเร็งใน 9 จังหวัดของประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2542 คือ จังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง นครพนม ขอนแก่น ระยอง อุตรดิตถ์ กรุงเทพฯ ประจวบคีรีขันธ์และสงขลา เมื่อเทียบอัตราอุบัติการณ์ของผู้ป่วยโรคมะเร็งใน 9 จังหวัด พบว่า อัตราอุบัติการณ์ของโรคมะเร็งปอดและมะเร็งตับในจังหวัดระยองสูงกว่าจังหวัด

ประจวบคีรีขันธ์ กรุงเทพฯและสงขลา สำหรับอุบัติการณ์ของผู้ป่วยโรคมะเร็งหลอดอาหาร มะเร็งกระเพาะปัสสาวะ มะเร็งเม็ดเลือดขาวและมะเร็งปากมดลูกของจังหวัดระยองพบว่ามียอัตรที่สูงที่สุด ส่วนมะเร็งเต้านมของจังหวัดระยองมียอัตราก่อให้เกิดการสูงสุดเป็นอันดับที่สอง (สถาบันมะเร็งแห่งชาติ, 2550)

สอดคล้องกับการศึกษาของ รศ.ดร.เรณู เวชต์พิมล ที่ลงพื้นที่ในเขตมาบตาพุดเพื่อตรวจสอบสารปนเปื้อนก่อมะเร็ง เมื่อวันที่ 3 มีนาคม พ.ศ.2550 โดยได้เก็บตัวอย่างเยื่อข้างแก้มของประชาชน 400 ราย แบ่งเป็นกลุ่มผู้ใหญ่จำนวน 100 ราย และนักเรียนโรงเรียนเทศบาลมาบตาพุดจำนวน 300 ราย ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มผู้ใหญ่จำนวนมากกว่า 50% มีสารพันธุกรรม (DNA) ที่เป็นตัวบ่งบอกถึงความผิดปกติของยีนในร่างกายที่มีความเสี่ยงสูงจะเป็น โรคมะเร็ง จากการตรวจวิเคราะห์ในห้องทดลอง พบดีเอ็นเอเกิดการแตกหักในเซลล์เยื่อข้างแก้มเป็นจำนวนมาก บางรายมีการแตกหักถึง 128 เซลล์จาก 4,000 เซลล์ที่ตรวจต่อคน ขณะที่คนปกติจะมีเซลล์แตกหักอยู่ระหว่าง 0-10 เซลล์ ใน 4,000 เซลล์ต่อคน (เรณู เวชต์พิมล, 2550)

เช่นเดียวกับอัตราผู้ป่วยอันเนื่องมาจากรูปร่างผิดปกติแต่กำเนิด การพิการจนผิดรูปแต่กำเนิดและ โคมิโซมผิดปกติ ในจังหวัดระยอง ที่มีอัตราเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว จากเดิมที่อัตราผู้ป่วยนอกในปี พ.ศ. 2540 เท่ากับ 48.2 คนต่อประชากรแสนคน เพิ่มขึ้นเป็น 163.8 คนต่อประชากรแสนคนในปี พ.ศ. 2548

นอกจากนี้อัตราผู้ป่วยด้วยโรคระบบทางเดินหายใจของประชาชนจังหวัดระยองก็มีอัตราที่เพิ่มสูงขึ้นเกือบทุกปี จากปี พ.ศ. 2545 ที่มีประชาชนป่วยด้วยโรคเกี่ยวกับระบบทางเดินหายใจประมาณ 569 คนต่อประชากรหนึ่งพันคน เพิ่มขึ้นเป็น 613 คนต่อประชากรหนึ่งพันคน ในปี พ.ศ. 2546 และเพิ่มขึ้นเป็น 696 คนต่อประชากรหนึ่งพันคน ในปี พ.ศ. 2547 และในปี พ.ศ. 2549 จากรายงานมีผู้ป่วยด้วยโรคระบบทางเดินหายใจประมาณ 634 คนต่อประชากรพันคน เป็นที่น่าสังเกตว่าอัตราการป่วยด้วยโรคทางเดินหายใจของประชาชนในจังหวัดระยองมีค่าสูงกว่าค่าเฉลี่ยระดับประเทศที่มีเพียง 400 คนต่อประชากรหนึ่งพันคนและที่สำคัญอัตราของผู้ป่วยด้วยโรคนี้ในระดับประเทศมีอัตราลดลงอย่างต่อเนื่อง (เดชรัตน์ สุขกำเนิด และคณะ, 2550, หน้า 10-12)

ในส่วนของการรับรู้ของประชาชนพื้นที่นั้น พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ได้รับมลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรมต้องประสบอาการผิดปกติและอันตรายต่อคุณภาพชีวิตในรูปแบบต่าง ๆ เช่น เป็นหวัดง่ายหรือหอบหืดง่ายร้อยละ 42.3 แสบตา แสบจมูกหรือแสบคอร้อยละ 36.1 มีอาการคลื่นไส้ อาเจียน วิเวียนศีรษะ 31.4 มีผื่นคันร้อยละ 33.5 ไอจามผิดปกติ 29.3 เป็นต้น ดังการรับรู้ของกลุ่มตัวอย่างที่ว่า.(ชัยนงค์ ประดิษฐ์ศิลป์ และคณะ, 2550, หน้า 17-18)

“แพ้ง่ายเป็นผดผื่น ขึ้นเป็นผดผื่นเล็ก ๆ ตุ่มใส ๆ เคยไปหาหมอแล้ว หมอบอกว่าเป็น ภูมิแพ้ แต่ก่อนไม่เคยเป็นแต่พอมายูก็ขึ้น ทั้งผื่นทั้งสิ่ว เป็นแบบเรื่อย ๆ ไม่ได้ขึ้นพร้อมกันทีเดียว” (สัมภาษณ์ชาวชุมชนหนองแฟบ, 1 มีนาคม 2550)

“เจ็บคอ ป่วยแล้วหายยาก” (สัมภาษณ์ชุมชนหนองแฟบ, 8 มีนาคม 2550)

“เป็นหวัดแล้วหายยากมากขึ้น ต้องไปพบหมอทุกครั้ง” (สัมภาษณ์ชาวชุมชนห้วยโป่งใน, 1 มีนาคม 2550)

ไม่เฉพาะแต่สุขภาพของประชาชนที่อาศัยอยู่รอบนิคมอุตสาหกรรมเท่านั้น ผู้ใช้แรงงานในนิคมอุตสาหกรรมก็ได้รับผลกระทบทางสุขภาพเช่นเดียวกัน จากการรายงานของ คณะอนุกรรมการชุดศึกษาความสัมพันธ์ด้านสุขภาพอนามัยของประชาชนกับปริมาณสารมลพิษ อากาศในพื้นที่จังหวัดระยอง ที่ได้ทำการตรวจสอบสุขภาพของพนักงานและลูกจ้างในโรงงาน อุตสาหกรรม ในเขตนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดจำนวน 31 แห่ง ซึ่งผลการตรวจสอบมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้ (กรุงเทพธุรกิจออนไลน์, 2550 ก)

1. โรงงานผลิตคลออัลคาไลน์ โรงงานผลิตไวนิลคลอไรด์โมโนเมอร์ โรงงานผลิต พงพลาสติกโพลิไวนิลคลอไรด์ ของบริษัทไทยพลาสติกและเคมีภัณฑ์ จำกัด (มหาชน) พบสารเคมี ที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ เช่น Cl_2 , EDC, VCM, HCl, NaOH ผลการตรวจสุขภาพพนักงานจำนวน 219 ราย พบว่า การทำงานของปอดปกติ 88 ราย คิดเป็นร้อยละ 40.20 สมรรถภาพของปอดปกติ 39 ราย คิดเป็นร้อยละ 17.8 การได้ผลปกติ 22 ราย คิดเป็นร้อยละ 10.03

2. โรงงานผลิตสาร ไอโซฟีนีสและสารอะโรเมติกส์ บริษัทระยองไอโซฟีนีส จำกัด จำนวน 183 ราย ผลการตรวจสอบพบว่า การทำงานของตับ (SGOT/ SGPT) ปกติ 38 ราย คิดเป็น ร้อยละ 20.77 สมรรถภาพปอดปกติ 38 ราย คิดเป็นร้อยละ 2.73 ความสมบูรณ์ของเม็ดเลือด ปกติ 33 ราย คิดเป็นร้อยละ 18.03

3. โรงงานไอโซฟีนีสของบริษัท ปตท.เคมีคอล จำกัด (มหาชน) จำนวน 631 ราย ซึ่งเป็นกลุ่มเสี่ยง 427 ราย ผลการตรวจสอบพบว่า กลุ่มเสี่ยงมีสมรรถภาพปอดปกติ 38 ราย คิดเป็น ร้อยละ 8.9 สมรรถภาพการไต่ขึ้นปกติ 65 ราย คิดเป็นร้อยละ 15.26

4. โรงงานผลิตเม็ดพลาสติกชนิดโพลิ โพรพิลีนหน่วยที่ 1 (เอ็ชเอ็มซี 1) และหน่วยที่ 2 (เอ็ชเอ็มซี2) ของบริษัทเอ็ชเอ็มซีโพลิเมอร์ จำกัด จำนวน 167 ราย ผลการตรวจสอบพบว่า ความสมบูรณ์ของเม็ดเลือดปกติ 33 ราย คิดเป็นร้อยละ 19.76 การทำงานของตับปกติ 79 ราย หรือคิดเป็นร้อยละ 47.3

5. โครงการผลิตไฟฟ้าในส่วนขยายของบริษัทไทยแทปไฟฟ้า จำกัด จำนวน 766 ราย ผลการตรวจพบว่า ความสมบูรณ์ของเม็ดเลือดปกติ 228 ราย คิดเป็นร้อยละ 29.77

6. โรงงานโอเลฟินส์และท่อขนส่งโพรพิลีน ของบริษัทปตท.เคมีคอล จำกัด (มหาชน) สาขาลนนไอส์ (TOC) จำนวน 455 ราย ผลการตรวจพบว่า การทำงานดับผิปกติ 102 รายคิดเป็นร้อยละ 22 ความสมบูรณ์ของเม็ดเลือด 44 รายคิดเป็นร้อยละ 9.67

โรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเหล่านี้อาจมีความเกี่ยวเนื่องจากทำงานและการรับสารพิษจากโรงงานอุตสาหกรรมที่พนักงานเหล่านี้ทำงานอยู่โดยเฉพาะเรื่องการทำงานของดับผิปกติและความสมบูรณ์ของเม็ดเลือดที่มีตัวเลขสูงกว่ากลุ่มโรคจากการประกอบอาชีพอื่น ๆ โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี แม้ว่าในเบื้องต้นจะยังไม่สามารถที่สรุปความสัมพันธ์ชัดเจนของโรคเหล่านี้ว่ามาจากสาเหตุใดแต่เป็นที่รับรู้กันดีว่าในโรงงานปิโตรเคมีส่วนใหญ่เป็นอแกนิคส์ไฮเวนส์ซึ่งสารดังกล่าวจะละลายในไขมันได้ง่ายกว่าในน้ำ ขณะที่ร่างกายของเราได้รับสิ่งที่ไม่ปกติหรือสารพิษเข้าไปในร่างกายอวัยวะแรกที่จะกำจัดสารพิษ ก็คือ ตับและขับออกมาทางปัสสาวะ (วิวัฒน์ วิริยกิจจา, 2550 อ้างถึงใน กรุงเทพธุรกิจออนไลน์, วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2550)

บทสรุปแห่งการพัฒนา

จากปรากฏการณ์ต่างๆที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปแล้วข้างต้น หากใช้ฐานคิดของฮาโรลด์ ลาสเวลล์ มาอธิบายแล้วก็จะพบว่า ผลของการพัฒนาอุตสาหกรรมหากมองในเชิงโครงสร้าง (Structure) ได้ก่อให้เกิดความเติบโตของตัวเลขทางเศรษฐกิจหลายๆตัว ดังจะเห็นได้จากการขยายตัวของตัวเลขผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดหรือการขยายตัวของตัวเลขผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อหัว ในอีกมิติหนึ่งการพัฒนาอุตสาหกรรมก็นำมาซึ่งความเจริญในด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการต่างและโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ แต่หากมองลึกลงไปถึงผู้กระทำการ (Agency) กลับพบว่าความมั่งคั่งอันเป็นผลมาจากความเติบโตทางเศรษฐกิจนั้นกลับตกอยู่ในมือของกลุ่มคนเพียงไม่กี่กลุ่ม ดังนั้นการกระจายผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาจึงเป็นไปในลักษณะของการที่มีฝ่ายหนึ่งได้และฝ่ายหนึ่งเสีย (Zero-Sum Game) โดยผู้ที่ได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาอุตสาหกรรม คือ กลุ่มพันธมิตรสามเสา อันประกอบด้วยกลุ่มชนชั้นนำของภาครัฐ นายทุนชาติ นายทุนต่างชาติและกลุ่มนายทุนท้องถิ่นบาง ขณะที่ปัญหาอันเป็นผลมาจากการพัฒนาอุตสาหกรรม ไม่ว่าจะเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาสังคม ปัญหาสุขภาพ ผู้ซึ่งได้รับผลกระทบจากเรื่องดังกล่าวกลับกลายเป็นภาคประชาชนระดับล่างในจังหวัดระยอง ทำให้ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาจึงมีภาพของการออกมาเรียกร้อง ออกมาปกป้องและทวงคืนสิทธิขั้นพื้นฐานของชุมชน ภาพดังกล่าวเป็นการสะท้อนเห็นถึงความล้มเหลวในเชิงนโยบายของภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหา ทั้งนี้เพราะที่ผ่านมานโยบายต่าง ๆ ถูกกำหนดจากส่วนบนลงสู่ส่วนล่าง ทำให้ขาดมิติในด้านการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ฉะนั้นนโยบายที่ถูกกำหนดขึ้นมาจึงไม่สามารถที่จะตอบสนองความต้องการและแก้ไขปัญหาให้กับประชาชนในพื้นที่ได้อย่างแท้จริง ในทางตรงกันข้ามนโยบาย

ที่ถูกกำหนดขึ้นกลับมีลักษณะที่เอื้อประโยชน์ให้กับภาคอุตสาหกรรมอย่างชัดเจน บทสรุปของ
วิถิทางแห่งพัฒนาที่ใช้ภาคอุตสาหกรรมเป็นตัวขับเคลื่อนดังตัวแบบของจังหวัดระยอง ในทัศนะ
ของผู้วิจัยจึงเป็นไปในลักษณะที่เรียกว่า“อัตราความเติบโตทางเศรษฐกิจดี การกระจายรายได้มี
ปัญหา พัฒนาโดยการถ่ายละยต้นทุนทางสังคมและสิ่งแวดล้อม”

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University